

Linneuniversitetet

Examensarbete 30 hp

Kalifat, korståg och turkar

- En studie av synen på medeltida muslimer i svenska läroböcker för gymnasiet, 1954-2012

Författare: Daniel Svensson
Handledare: Hans Hägerdal
Examinator: Ulla Rosén
Termin: HT14
Ämne: Historia
Nivå: Avancerad
Kurskod: GO1795

Caliphate, Crusades and Turks

– a study of the attitude towards the medieval muslims in Swedish textbooks for the upper secondary school, 1954-2012.

Abstract

I have in this essay focused on the attitude towards the medieval muslims in Swedish textbooks, in the subject of history from the years between 1954 and 2012. I have made an analysis on the discourse in the books and what they say about the muslims who lived before 1500 AD. The theory I have is a Postcolonial one from the authors Edward Said, Ania Loomba and Leela Gandhi. I have also analyzed the rhetorics the authors have used in every textbook. The results I have identified is that the attitude towards the muslims have changed during the years, from a generalizing view that says that the muslims were driven by the religion and that they were different from the Christian European society that existed during the same time. During the years the attitude changed to be more objective and don't focus so much on the religion as a power over the will of the people and more towards economic and political reasons for the expansion during the 7th and 8th century. The religious tolerance towards Jews and Christians during the islamic reign in the Middle East is presented and is mentioned in most of the books during all of the decades. My conclusions according to the theory is that the change in the attitude can be a result of a higher level of knowledge about the medieval muslims and a decrease in how much the postcolonial theory have influenced the authors.

Nyckelord

Läroboksanalys, medeltida muslimer, islam, postkolonial teori, diskursanalys

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Syfte och problemformulering	1
1.2 Forskningsläge	2
1.3 Material	3
1.4 Metod	5
1.4.1 Tillvägagångssätt	7
1.5 Teori	8
2 Bakgrund	10
2.1 Islam före år 1500.	10
2.2 Bilden av islam i Västerlandet.	12
2.3 Styrdokument	15
2.3.1 1940 års skolutredning	15
2.3.2 Läroplan för gymnasiet 1963	15
2.3.3 Lgy 70	16
2.3.4 Lpf 94	17
2.3.5 Lgy 11	18
3 Resultat och analys	20
3.1 Resultat	20
3.1.1 1940 års skolutredning	20
3.1.2 Läroplan för gymnasiet 1963	23
3.1.3 Lgy 70	27
3.1.4 Lpf 94	34
3.1.5 Lgy 11	39
3.2 Sammanställning av resultatet	42
3.2.1 De tidiga araberna	43
3.2.2 Korstågen	45
3.2.3 De osmanska turkarna	46
3.2.4 Språkbruk	47
3.3 Analys	48
3.3.1 Teori	49
3.3.2 Tidigare forskning	52
4 Slutsatser	53
5 Sammanfattning	53
6 Referenser	54

1 Inledning

I min magisteruppsats i historia undersöker jag hur synen på de medeltida muslimerna i Mellanöstern och Nordafrika har förändrats från 1950-talet fram till idag. Som utgångspunkt har jag valt läroböcker i historia avsedda för användning i gymnasiet. Anledningen till att jag har valt detta är att uppsatsen samtidigt är ett examensarbete för lärarutbildning då jag själv skall undervisa på gymnasiet i historia och religionskunskap. Detta gör att jag själv kommer att använda mig av läroböcker i historia som kommer att ta upp just det här ämnet och därmed kan en undersökning av detta slag vara behjälplig för att öka förståelsen för hur olika historiska skeenden och fenomen presenteras i läroböcker.

Detta ämne är aktuellt idag i och med att den terrorstämplade gruppen Islamiska Staten har utropat ett modernt kalifat i dagens Mellanöstern och försöker expandera och sprida sin tolkning av islam som de anser vara rätt.¹ Det ursprungliga kalifatet var en muslimskt styrd stat i Mellanöstern och Nordafrika som existerade mellan 632 då profeten Mohammed avled och 1258 då mongolerna invaderade Mellanöstern. Efter att de besegrat mamluckerna i Egypten 1517 utropade sig den osmanske sultanen till kalif vilket även gav honom en religiös aspekt på sin regim. Denna titel fanns kvar tills sultanämbetet slutade existera i Turkiet 1924.²

En annan anledning till att detta är aktuellt är den flerkulturella samlingen elever som idag finns i våra skolor och som tar del av läroböckerna. Alla elever är inte födda i Sverige av svenska föräldrar och bekänner sig till den protestantiska kristendomen, det finns andra religiösa tillhörigheter och etniska bakgrunder bland eleverna i den svenska skolan. Detta gör att flera elever kan känna historien om de medeltida muslimerna som sin egen historia och därför är det viktigt att se hur dessa framställs i läroböcker som har använts och idag används inom ämnet historia.

Det muslimska kalifatet utgjorde grunden till arabvärlden som den kallas idag och trots att det splittrades efter inte så många år utav sin största utbredning fanns en gemenskap i form av religionen och det arabiska språket som finns kvar än idag i Mellanöstern och Nordafrika.

1.1 Syfte och problemformulering

Synen på olika saker och ting kan förändras med tiden i och med ny kunskap och det gör det hela tiden. Syftet med den här uppsatsen är att ta reda på hur synen på den medeltida arabvärlden i svenska läroböcker för ämnet historia för gymnasiet förändras över tid och om någon koppling kan dras till moderna politiska händelser i samma geografiska region. Anledningen till att jag har valt åren 1954 och 2012 som start och slut för min undersökning är att jag helst ville ha ett exakt antal årtionden, men jag lyckas inte hitta någon bok från 1952 och 1954 var då det år som var närmast. Samtidigt lyckades jag inte hitta någon bok som var från senare datum än 2012. Problemformuleringen handlar i och med detta att redogöra för hur förändringen som antas finnas över dessa år har sett ut.

De frågeställningar jag har arbetat efter lyder som följer:

- Hur har synen på de medeltida muslimerna sett ut ur ett nutida svenskt perspektiv mellan åren 1954 och 2012?
- Hur har synen förändrats genom dessa år och vad kan ha orsakat dessa förändringar?

¹ TT: Jihadistiska Isis utropar kalifat. *Dagens Nyheter*, <http://www.dn.se/nyheter/varlden/jihadistiska-isis-utropar-kalifat/>. Hämtat 2014-10-17.

² A Hourani, *De arabiska folkens historia*, Furulund: Alhambra, 1992, 173.

- Hur har språkbruket i läroböckerna förändrats genom åren och vad säger denna om synen på Mellanöstern och de samhälleliga förutsättningarna för att skriva läromedel?

1.2 Forskningsläge

Någon likadan undersökning med fokus på synen på de medeltida muslimerna är inte gjord tidigare och jag har därför valt detta ämne.

När det kommer till attityden till muslimer har den amerikanske forskaren Frederick Quinn skrivit boken *The Sum of All Heresies* som tar upp detta fenomen. Quinn beskriver de relationer som funnits mellan Västvärlden och islam genom hela islams historia. Han menar att de händelser som inträffat under det tjugoförsta århundradet gör att bilden av islam fortfarande är till viss del kritisk och att fördomar mot islam besannas i och med att våld i islams namn förekommer.

Ser vi till forskning om attityder till muslimer i Sverige som kan ha direkt påverkan av hur muslimer framställs i svenska läroböcker har Jonas Otterbeck i sin studie *Samtidsislam: Unga muslimer i Malmö och Köpenhamn* visat på att det i samhället finns en kall och misstänksam inställning till muslimer idag samtidigt som Johan Cato i sin avhandling *När islam blev svenskt: Föreställningar om islam och muslimer i svensk offentlig politik 1975–2010* visar på att den politiska inställningen till islam har hårdnat redan före Sverigedemokraternas invandringskritiska politiker tog plats i riksdagen och att det finns ett stort mått av att se muslimer som en enda stor grupp inom politiken.

Angående den muslimska historien har Albert Hourani skrivit boken *De arabiska folkens historia* som behandlar hur de arabiska folkens historia sett ut genom tiderna.

Dock har analyser gjorts på läroböcker i sättet att skriva och inte fokuserat på något särskilt tema eller område. Ett exempel på detta är Sture Långströms avhandling *Författarröst och Lärobokstradition*. Denna handlar om vilka som skrivit läroböcker och hur de har skrivit samt vad de har ansett vara relevant att ta med. Långström har gjort en undersökning på ett antal svenska läroböcker och intervjuat författarna. Det han har kommit fram till är att läroboksförfattare inte blir rekryterade av förlagen utan de väljer främst själva om de vill skriva, det är i huvudsak inte forskare som väljer att skriva utan lärare eller folk som arbetat med annat innan, det är i huvudsak män som ägnat sig åt det, det är inte människor med läroboksförfattande som ett heltidsyrke som skrivit utan det har varit främst folk som tagit tjänstledigt eller sysslar med det på fritiden som skrivit. Undersökningen visar också på att författarna har en bestämd syn om historieundervisning samt att läroböckerna inte förändrats nämnvärt innehållsmässigt sedan 1950-talet. På frågan om vad som skrivits och varför visar Långström på att styrdokument och politiska åsikter påverkat författarna. Samtidigt visar han på att delen som ägnas åt svensk historia har minskat för att ge plats åt historia om utlandet i takt med att Sveriges internationella relationer ökat. Detta behandlar inte didaktik eller liknande, men visar ändå på en del saker som har med min egen undersökning att göra.

Ytterligare en avhandling som behandlar ämnet är Göran Andolfs *Historien på gymnasiet: undervisning och läroböcker 1820-1965* som publicerades 1972. Denna avhandling presenterar en undersökning gjord på svenska läroböcker och på historieundervisning för att se vad som tagits med i läroböcker och undervisning och vad detta urval säger om historiesyn och samhällsuppfattning. Andolf undersöker både debatten bakom undervisningen eftersom han anser att den bör påverka vad som faktiskt kommer med i undervisningen och hur den ser ut, och utvecklingen av läroböckerna och en koppling till samhällsutvecklingen. Det Andolf kan visa med sin avhandling är att läroböckerna inom hans kronologiska avgränsning, som dock endast med några år tangerar mitt eget, förändrats en hel del. Exempelvis blir de mindre ”torra” med mindre

fokus på namn och årtal och inte lika kompakta som tidigare utan mer tillgängliga för eleverna. Även värderingsmässigt visar Andolf på en minskning över tid. Detta visar sig genom att det blir mindre undervisande när det kommer till människor som betett sig "rätt" och en mer objektiv framtoning med fokus på att förmedla empiri.³

Det finns dock en hel del analyser gjorda på läroböcker i historia med fokus på synen på olika stater och geografiska områden.

Ett exempel är Janne Holméns avhandling som har analyserat bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svenska och finländska läroböcker under perioden för Kalla kriget. Hans undersökning visar på att läroböcker i stor utsträckning följer det politiska klimatet som råder i ett land och en anledning till detta är att det finns en konkurrens på marknaden för läroböcker och därmed bör de tilltala en bred massa för att de skall köpas in och användas i skolorna.⁴

Ett annat exempel är Niklas Ammerts avhandling *Det osamtidas samtidighet*. Detta är också en läroböcksanalys, dock med fokus på historiemedvetandet i svenska läroböcker under hundra år, mellan åren kring 1900 och framåt. Hans fokus är dock inte likadant som Holméns utan han ser inte till en specifik period eller geografisk placering utan till historiemedvetandet generellt sett. Han delar upp sitt resultat i tre perioder utefter hur läroböckerna berättar historien: mellan 1900 och 1960 är kronologiska berättelser främst förekommande, mellan 1960-tal och 1980-tal har böckerna en utgångspunkt i nuet, och under den sista perioden låter nutiden bli en referenspunkt för tolkning av det förflutna.

Båda dessa verk förhåller jag mig till i min egen undersökning: Holméns resonemang angående att läroböckerna följer de politiska strömningar som finns i samhället i stort och Ammerts tankar om uppdelning av 1900-talet även om den första perioden inte kommer att beröras med mer än ett par böcker. Jag kommer dock inte att ha fokus på historiemedvetandet i stort vilket gör att det blir svårt att säga om resultatet kommer stödja eller säga emot detta.

1.3 Material

Det material som jag har valt för den undersökning jag har gjort är 21 stycken läroböcker som är författade och använda i den svenska gymnasieskolan för ämnet historia. Den äldsta boken är ifrån 1954 och den yngsta är från 2012. Anledningen till att jag har valt denna avgränsning är att eftersom jag bestämde mig för att ha tre läroböcker från varje decennium så skulle stoffet blivit för stort och det skulle innehållit för många styrdokument om jag hade förlängt tidsspannet.

Urvalet är baserat på min önskan att försöka göra min undersökning så bred som möjligt för att urvalet skall vara representativt och till det behövdes tjugoen stycken läroböcker. Orsaken till att jag har valt vissa böcker av samma författare under olika årtionden är för att jag ville se hur skrivandet förändrades över tid och i förhållande till de olika läroplanerna och inte endast hur olika författare skrivit över olika decennium under 1900-talet.

De tre läroböcker jag har valt från 1950-talet är *Allmän historia för gymnasiet* av Martin Bäcklin, Erik Holmberg, Waldemar Lendin och Hugo Valentin, från 1954, *Berättelser och bilder ur världshistorien* av Axel Hagnell, Gunnar Olander och Helge Granfelt, också från 1954, och *Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet* av Ernst Söderlund, Gösta Johannesson & Ivar Seth från 1958.

³ G Andolf, *Historien på gymnasiet: undervisning och läroböcker 1820-1965*, Esselte Studium, Diss. Uppsala: Univ. Stockholm, 1972, 230f.

⁴ J Holmén, *Den politiska läroboken: bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svenska och finländska läroböcker under kalla kriget*, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2006, 333f.

Dessa tre böcker är visuellt lika varandra och tittar man i dem är de uppbyggda på liknande sätt vad det gäller illustrationer. Dock är omfånget som varje bok tillägnar araberna väldigt olika då den förstnämnda endast har 4 sidor tillägnade detta ämne medan den andra har 17 sidor tillägnade Mellanösterns folk under medeltiden och den sista återigen har 4 sidor vridna åt ämnet. Vad detta beror är svårt att svara på då böckerna är tilltänkta att användas utifrån samma styrdokument och analysen av dessa kan kanske ge några svar.

De läroböcker jag har valt för nästa decennium är *Folkens historia: lärobok för gymnasiet, 1* av Wilhelm Tham, Kjell Kumlien och Folke Lindberg från 1967, *Fyra epoker: lärobok i historia för gymnasiet* av Lars Hildingsson, Gunnar Kjellin, Gunnar T. Westin och Alf Åberg från 1969 och *1 Historia för gymnasiet* av Carl Kavaleff, Ulla Levén-Anderson och Maria von Ahlefeldt-Vejde från 1969. Båda de första två böckerna har liknande layout med mestadels text och några bilder kopplade till ämnet. I den första berörs araberna väldigt ytligt på endast en och en halv sida medan det i den andra ägnas två och en halv sida. Detta är då ingen större skillnad mellan dessa två utan det ligger i sidantal likt varandra i hur mycket utrymme som ämnet får. I den tredje är upplägget lite annorlunda. I de två första böckerna har författarna tydliga avsnitt som behandlar de teman som handlar om de medeltida muslimerna. I denna bok är dessa istället invävda i avsnitt som behandlar andra teman. Detta är ett annorlunda upplägg som skiljer sig markant från de tidigare, men likväl är en analys genomförbar.

De tre läroböcker jag har valt från 1970-talet är *Historia på egen hand: läromedelssystem för gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer ... 1, Världen under åtta sekler* av Börje Bergström och Ivar Håkansson från 1972, *Historia för gymnasieskolans sociala linje. 2* av Gunnar Ander, Birgit Rodhe, Karl-Reinhold Hällquist, Inger Sondén-Hällquist och Sven Vallmark från 1973 och *Historia i centrum och periferi* av Göran Graninger och Sven Tägil från 1973. Den första boken tar endast upp medeltidens muslimer på en sida och berör det i och med detta extremt ytligt. Den andra boken tar upp samma ämne på tre sidor och den sista ägnar två och en halv sida åt ämnet vilket gör att det även här är väldigt likt utefter hur stort utrymme det får i läroböckerna. Dessa läroböcker är också lika varandra ifråga om hur de är uppbyggda med mestadels text, men även kartor och bilder på föremål från den aktuella tiden.

Nästa tre böcker jag har valt är inte ifråga samma decennium utan de är från 1980-talet och 1990-talet. Dock är alla inom samma läroplan och befinner sig inte för nära de föregående i tid så därför ansåg jag att det skulle fungera. Den första är *Alla tiders historia. Grundbok i historia för gymnasieskolans humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer* av Börje Bergström, Hans Almgren och Arne Löwgren från 1985. Den andra är *Människans historia 1* av Gunnar T Westin, Bengt Ohlson, Torbjörn Norman, Gunnar Kjellin och Alf Åberg från 1990. Den tredje är *Människans vägar. 1, Från folkvandringstiden till industrialismen* av Jouni Ekonen, Vilho Kulju, Terttu Matsinen och Kustannusosakeyhtiö Otava. Den är översatt till svenska av Yngve Andersson och Camilla Frostell och tryckt 1993. I den första boken ägnas ungefär två sidor åt medeltidens muslimer och i den andra ägnas tre sidor åt ämnet. Även här är det med andra ord liten skillnad i hur stort utrymme som tillägnas ämnet och därmed tillskrivs det lika stor vikt i båda.

1994 kom en ny läroplan som förändrade gymnasiet och ämnena i det på olika sätt. Från de första åren efter att denna kommit har jag valt böckerna *I historiens spegel: långa linjer och tvärsnitt* av Sverker Oredsson och Lars Andersson från 1995, *Epos: historia för gymnasieskolans kurs A och B* av Robert Sandberg från 1996 och *Alla tiders historia A* av Börje Bergström, Arne Löwgren och Hans Almgren från 1996. I den första boken ägnas fyra sidor åt araberna under medeltiden, i den andra ägnas sex sidor åt detta och i den tredje ägnas bara en sida åt ämnet. Även i dessa böcker är det

likt med hur mycket utrymme ämnet får i varje. Utrymmet har dock inte förändrats nämnvärt från de tidigare böckerna som löd under en annan läroplan med andra riktlinjer. Analysen får dock visa hur innehållet förändrats.

1994 års läroplan användes i 17 år och därför var det nödvändigt att ta med fler läroböcker som användes utefter denna, men var skrivna i ett senare decennium. De jag har valt som är skrivna mellan åren 2000 och 2009 är *Epok: historia. Kurs A* av Sten Elm och Birgitta Thulin från 2000, *Perspektiv på historien A* av Ulf Wagner från 2001 och *Historiens ansikte*. Av Carina Rönnqvist och Hanna Markusson Winkvist från 2009. I den första ägnas endast en och en halv sida åt araberna och i den andra två sidor. Detta är ett väldigt litet utrymme i jämförelse med böcker jag nämnt tidigare som ägnat det tredubbla antalet sidor och ibland mer åt detta tema. Båda böckerna är lika varandra i framställningssättet med varsin karta över islams utbredning och en bild från kulturen. Har en till.

Det sista decenniet markeras av den nya läroplan som började användas år 2011 i den svenska skolan och är därmed den läroplan som är i bruk vid den tid då uppsatsen författas. De tre böcker jag då har valt till detta är *Alla tiders historia Ib* av Hans Almgren, Börje Bergström och Arne Löwgren från 2011, *Perspektiv på historien Plus* av Lars Nyström, Örjan Nyström och Hans Nyström från 2011 och *Historia Ib. Den lilla människan och de stora sammanhangen* av Sture Långström, Weronica Ader, Ingvar Ededal och Susanna Hedenborg från 2012. I den första och den sista av böcker ägnas en och en halv sida i varje till detta ämne och i den tredje cirka en sida. Samma böcker har en karta över Mellanöstern som visar det aktuella området, men inte den tredje och utöver det är det endast text som ger information om araberna.

1.4 Metod

Den metod jag använder mig av för denna undersökning är en diskursanalys av framställningen av de medeltida muslimerna. Diskursanalys är en samhällsvetenskaplig textanalys som fokuserar på språket i den text som undersöks.⁵

Innan begreppet diskurs var rotat i forskarvärlden fanns ett annat begrepp som hade en liknande innebörd: *paradigm*. Detta begrepp innebar ”den samlade uppsättningen av föreställningar, teorier, värderingar, metoder och tekniker, som accepteras inom en grupp av forskare”⁶. Detta begrepp myntades av Birgitta Odén och är som synes betydligt större än diskurser och gällde främst inom den akademiska världen som det sätt forskare inom ett ämne arbetade. Det är dock värt att nämnas i samband med diskursanalys.

Definitionen av begreppet diskurs har utvecklats i takt med att fler och fler forskare gett sig in på detta fält. Under den tidigaste formen av diskursanalys löd definition: ”ett sammanhängande sjok av skrivet eller talat språk”⁷. Denna definition av begreppet ger inget utrymme för den kontext som textstycket befinner sig i och därför ses detta som den första generationen av diskursanalys.⁸ Definitionen har sedan utvecklats och idag anses det snarare att en diskurs är en del av ett socialt fenomen och inte bara ett socialt fenomen utan alla sociala fenomen: ”Allt meningsskapande sker diskursivt och det finns

⁵ G Bergström & K Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur, 2012, 354.

⁶ Åmark, Klas (red.), *Teori- och metodproblem i modern svensk historieforskning: en antologi*, Stockholm: LiberFörlag, 1981, 40.

⁷ Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 356.

⁸ Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 356.

inte någon extern struktur som ytterst avgör begränsningar.”⁹ Detta är en vidareutveckling av den gamla definitionen som drar in fler aspekter i det hela. Det är inte bara språket som är relevant utan även den kontext där diskursen uppkommit spelar sin roll i det hela.

Diskurser har även lagt grunden till teoretiska utgångspunkter och inte endast som metodiskt verktyg. Dessa teoretiska utgångspunkter härstammar främst från Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. Det mest grundläggande i deras teoribildning är att inga sociala fenomen är färdiga utan de utvecklas ständigt genom ”ständig social strid om definitioner av samhälle och identitet”¹⁰. Detta medför en strävan efter entydighet vilket är det som diskursanalytikern skall studera. Dock innehåller inte Laclau och Mouffes teoretiska beskrivningar några verktyg vilket gör att detta är mer riktat åt ett teoretiskt utgångsläge och inte ett metodiskt tillvägagångssätt för en analys som jag använder diskurser som.

Den tradition inom diskursanalysen som jag baserar mitt tillvägagångssätt är den som härstammar från Michel Foucault. Foucault var tongivande inom området och många av de vidare tankar som används inom diskurser analyser och teorier bygger på hans tankar.¹¹ En diskurs utifrån Foucault kan enligt Bergström och Boréus beskrivas som: ”ett regelsystem som legitimerar vissa kunskaper men inte andra och som pekar ut vilka som har rätt att uttala sig med auktoritet. Diskurser har också ett dynamiskt inslag eftersom regelsystemen i dem förändras.”¹² Diskursen kan då skönjas genom hur någonting framställs för att få fram detta regelsystem som avgör vilka kunskaper som skall finnas med i texten.

I min undersökning kommer jag att använda någonting som Foucault kallar för det arkeologiska angreppssättet. I detta tillvägagångssätt fokuseras det på diskursernas inre former, de regelsystem som talar om vad som ansågs viktigt under den tid diskursen uppkom.¹³ Det som studeras i denna form av diskursanalys är själva utsagoplanet, i min undersökning vad som står i läroböckerna. Aktörerna är inte viktiga i en sådan analys, vem som säger någonting är inte relevant utan det är vad som sägs som spelar roll. Eftersom min undersökning är en form av jämförelse över tid angående synen på de medeltida muslimerna blir fler av Foucaults tankar relevanta för den.

En av Foucaults viktigaste utgångspunkter i sina egna arbeten var just förändring. Vid analyser om förändring över tid tangerades ofta hur relationerna mellan diskurser såg ut. Foucault använde sig av tre beroendeförhållanden för att beskriva relationer mellan diskurser. Dessa är intradiskursiva, interdiskursiva och externt bestämda beroendeförhållanden.

De intradiskursiva beroendeförhållandena är relationer mellan element inom en och samma diskurs. I min undersökning kan sådana element vara uttryck som ger synen på muslimerna såsom som positiva kontra negativa uttryck för det. De interdiskursiva beroendeförhållandena är relationer mellan olika diskurser, i mitt fall de olika läroböckernas syn på de medeltida muslimerna. De externt bestämda beroendeförhållandena är förhållanden utanför diskurserna som ändå påverkar dem och bidrar till vad som lyfts fram. Ett exempel på detta är de styrdokument som

⁹ Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 357.

¹⁰ M Winther Jørgensen & L Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur, 2000, 31.

¹¹ Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, 19.

¹² Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 358.

¹³ Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 359.

läroböckerna skrivits utefter eller författarnas egen syn på hur de medeltida muslimerna bör framställas i svenska läroböcker.¹⁴

Ytterligare en sak som också påverkade Foucaults arbete var det han kallade diskursiva utslutningsprocedurer. Dessa var till antalet tre: ”förbudet”, ”uppdelningen mellan förnuft och vansinne” och ”viljan till sanning”.¹⁵ Dessa tre var faktorer som påverkade vad som sades och dessa fanns enligt Foucault i hela vårt samhälle. ”förbudet” handlar om att allting inte får sägas eller skrivas hur som helst och när som helst på vilket sätt som helst. Samtidigt får inte vem som helst yttra sig om vad som helst. ”uppdelningen mellan förnuft och vansinne” handlar om att den som ansetts som dåre inte fått yttra sig och att dennes tal inte blivit legitimt eftersom denne inte ansetts som tillförlitlig. Detta har gjort att de som varit styrande i samhället också kunnat styra vilka som har fått tillåtelse att yttra sig i olika frågor och därmed vilka åsikter och vilken kunskap som spridits och som människor fått ta del av. Det som ansetts förnuftigt har ansetts tillförlitligt medan det som ansetts dåraktigt har förnekats och förklarats icke tillförlitligt för att inte spridas och tas på allvar. Den sista utslutningsproceduren: ”viljan till sanning” var enligt Foucault den viktigaste och hade en tendens att styra de andra två. Det som ansetts vara sanningen har velats förmedlas och spridas och genom detta har ”förbudet” styrts. Det som inte ansågs vara sant skulle inte heller sägas och spridas eftersom det skulle ge vikt åt lögnen och det skall inte spridas. Vad som är sanning har varierat genom århundradena i takt med att kunskap och inställningar förändras över tid.¹⁶

1.4.1 Tillvägagångssätt

Det jag fokuserar på är hur de medeltida muslimerna framställdes i en viss lärobok vid en viss tidpunkt som den utgavs vilket då är tiden som diskursen uppstod i. Jag jämför sedan denna diskurs med de övriga som framkommer i de andra böckerna som utgör materialet för min undersökning. I en undersökning av detta slag riktas inte fokus mot aktörer eftersom dessa inte är relevanta då det jag är ute efter inte är vem som säger någonting om de medeltida muslimerna utan snarare vad som sägs om muslimerna och hur detta förändras i de olika läroböckerna.

För att kunna genomföra undersökningen med denna metod måste jag ta hänsyn till de relationer som Foucault avsåg när han talade om sina beroendeförhållanden. För att detta skall vara möjligt måste även en avgränsning till varje diskurs utföras, hur stor del av mitt källmaterial präglas av en specifik diskurs. Detta löses enkelt genom att varje enskilt årtionde är en diskurs. Detta då de behandlar samma ämne, men under olika förutsättningar och det är olika författare som står bakom dem. De intradiskursiva beroendeförhållandena bildar tillsammans den helhet i varje diskurs som blir synen på muslimerna under medeltiden i just den tidsperioden. De interdiskursiva beroendeförhållandena är hur det har förändrats, om det har förändrats alls, mellan olika nedslag inom samma och mellan olika styrdokument som talat om vad som skall ingå i undervisningen. Ett exempel på detta är hur skillnaden mellan två böcker som skrivit med kort tid emellan under påverkan av samma läroplan kan ha skiljt sig på grund av att de har olika författare. Till sist är det de externt bestämda beroendeförhållandena. De tydligaste och de som bör ha påverkat mest är de läroplaner som utgetts under den tid som avses och för böckerna som är utgivna före 1991 var även Statens institut för läromedelsinformation inblandat. Detta var ett sätt för staten att styra vad som framkom i läroböcker som skulle användas i skolan. Alla från denna tid har i och med det

¹⁴ Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 363.

¹⁵ R Nilsson, *Foucault: en introduktion*, Malmö: Égalité, 2008, 63.

¹⁶ Nilsson, *Foucault: en introduktion*, 63.

granskats och godkänts för användning i skolan. Dessa har därmed bestämt vad som skall stå i varje lärobok för ämnet historia. Författarna som står bakom varje lärobok har även de en påverkan. Den är dock kopplad till läroplanerna då författarna har varit tvungna att förhålla sig till läroplanen som gällde när de skrev boken.

För att då i klarspråk förklara tillvägagångssättet har jag utifrån den ovan beskrivna metoden undersökt läroböckerna för att få fram den syn på de medeltida muslimerna som varje lärobok förmedlar. I detta inkluderas både positiva och negativa egenskaper som beskrivs i dessa. Denna information utgör då de inre diskurserna och vad varje lärobok säger blir då en enskild diskurs. Efter att jag kartlagt varje enskild diskurs är det dags att rada upp dessa för att kunna se förändringen över tid. Jag tar då synen i kronologisk ordning för att se hur den förändrats genom åren. Samtidigt delas tidsperioden in i mindre perioder som avgränsas av den tid varje läroplan har använts innan det har kommit en ny. I dessa perioder jämförs vad olika böcker sagt då de i och med detta ligger till viss del under samma externt bestämda beroendeförhållande, nämligen den läroplan som då var i bruk. För att kunna ge en rättvis bild av denna är det nödvändigt att se i läroplanerna som kommit under denna tid för att se vad dessa har sagt om medeltidens muslimer och därmed hur dessa tankar har applicerats i verklighetens läroböcker. Samtidigt har jag funnit tre stycken teman i böckerna som ligger till grund för vad som tas upp av författarna. Dessa är de tidiga araberna med utgångspunkt i kalifatet i Bagdad, korstågstiden och det osmanska riket. Dessa vävs också in i undersökningen eftersom de visar på vad som anses viktigt att presentera om medeltidens muslimer.

För att presentera språkbruket i varje bok och hur denna förändrats väljer jag ett belysande citat i varje bok som jag anser är ett typexempel på språkbruket i just denna bok. Det jag tittar på är vilka ord som används om muslimer och om det finns värderingar i texten eller om den är generellt sett åt det objektiva hållet.

1.5 Teori

Jag har valt att ha en postkolonial teori som utgångspunkt för denna undersökning. Postkolonialism är en heterogen och svårdefinierad teori som har använts för att beskriva relationer mellan västvärlden och före detta kolonier till europeiska länder i exempelvis Afrika och Asien. Edward Said har i sin bok *Orientalism* beskrivit relationen mellan Västvärlden och de före detta kolonier och andra platser som finns utanför Väst. Han har myntat begreppet orientalism som har legat till grund för många postkoloniala studier och tankar. Han menade att orientalism var någonting skapat av Västvärlden för att kunna behålla kontroll över det som kallas Orienten.¹⁷ Det Said pratar om i sin bok är inte främst den faktiska politiska makten som avhandlas och diskuteras utan den intellektuella makten som västvärlden haft över det som kallas Orienten.¹⁸ Detta har gett uttryck för den uppdelning som existerar med en västerländsk överlägsenhet över Orienten och den senares underlägsenhet.¹⁹ Detta är grunden för postkolonialismen, att även i dagens globala värld existerar denna uppdelning och påverkar relationerna mellan Västvärlden och Orienten. Även synen på Orienten påverkas av detta fenomen som har sin grund i det koloniala styre som Västvärlden utövat på stora delar av världen.

Enligt Leena Gandhi har dessa relationer stipulerats i sig själva och gäller därför outhärligen mellan koloniseraren och den koloniserade. Efter det första steget som är det våldsamma, att med vapenmakt ta kontrollen över ett område, kommer nästa som är

¹⁷ E W Said, *Orientalism*, London: Penguin, 2003[1979], 96f.

¹⁸ Said. *Orientalism*, 41.

¹⁹ Said. *Orientalism*, 42.

ett institutionellt sådant. Detta innebär att ett medvetande om kolonisatörens övertag på det intellektuella och kulturella planet upprättas och därmed skapas en bild av att den koloniserade alltid är den svagare parten i förhållandet.²⁰ Gandhi menar att detta innebär att kolonialismen spred en Västvärld över hela världen och det som kallas kolonialismen innebär att Västvärlden försökte förminska den kulturella skillnaden i de delar av världen som inte var Väst.²¹

Ania Loomba menar att det postkolonialismen inte helt enkelt kan sägas komma efter kolonialismen och koloniseringen i och med begreppet *nykolonisering* som innebär att västvärlden fortfarande har utvecklingsländer i ett ekonomiskt/kulturellt beroende.²² Hon menar även att koloniseringen visar sig i det moderna samhället i och med den uppdelning som finns i ”första” och ”tredje” världen. med detta medföljer att stater kan penetrera andra stater som hon uttrycker det, vilket gör att det kan vara svårt att påstå att alla före detta kolonier kan klassificeras som postkoloniala.²³ Det är även svårt att tidsplacera när det postkoloniala började verka i världen i och med att det gick många år mellan frihetskrigen i Nord- och Sydamerika, och dem i Afrika och delar av Asien. Även är dessa samhällen väldigt olika då de förra skapades av ättlingar till kolonisatörer som slog sig fria från de europeiska regeringar och själva styrde över ursprungsbefolkningen, och de senare där det var ursprungsbefolkningen själva som tog makten över sitt eget land.²⁴ De kan därför inte på samma sätt kallas postkoloniala. Dock hänger detta ihop med Gandhis tankar om den intellektuella kontroll som fortfarande existerar i de forna kolonierna.

Det ”koloniala” system som återfinns i den moderna världen är inte likadant som det gamla när stormakter annekterade områden och styrde dem som en del av moderlandet utan den moderna är mer latent. Den tillåter att rika stater kan penetrera andra länder ekonomiskt, kulturellt och på vissa håll och sätt även politiskt, vilket gör att det är svårt att säga om postkolonial är en korrekt term att använda i dessa områden som tidigare varit kolonier, men numera är formellt självständiga.²⁵ Dessa ojämlika relationer som styrs av de rika länderna visar dock på att någon slags kolonialism fortfarande existerar och ger därmed stoff till begreppet postmodern, rika länder skor sig fortfarande på mindre ekonomiskt starka områden även om tillvägagångssätten förändrats.

För att applicera detta på min egen undersökning utgår jag från att den bild böckerna lär visa av de medeltida muslimerna är präglad av de relationer mellan västvärlden och den del av världen som utgjordes av det muslimska kalifatet under många år. Även om inte hela Mellanöstern var koloniserat av europeiska makter,²⁶ var delar av dessa områden styrda från Europa under vissa tidsepoker. Samuel P. Huntington tar upp detta fenomen och påpekar att detta är en anledning till de relationer Västvärlden har till resten av världen. Både Europas och Amerikas historia av inblandning i angelägenheter utanför deras länder och den fortsatta nutida sådana bidrar till instabilitet och konflikter.²⁷

²⁰ L Gandhi, *Postcolonial theory: a critical introduction*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1998, 15.

²¹ Gandhi, *Postcolonial theory: a critical introduction*, 16.

²² A Loomba, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, 2., [omarb. och utvidgade] uppl., Stockholm: Tankekraft, 2008, 22.

²³ Loomba, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, 22.

²⁴ Loomba, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, 22f.

²⁵ Loomba, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, 22.

²⁶ Loomba, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, 10.

²⁷ S P Huntington & K Sjöwall Trodden, *Civilisationernas kamp: mot en ny världsordning*, Stockholm: Atlantis, 2006, 409f.

2 Bakgrund

Det jag presenterar i detta avsnitt är tre saker: islams historia före år 1500, attityden mot islam i Västvärlden genom historien samt att jag presenterar de styrdokument som var gällande för det tidsspänn som böckerna har författats under.

2.1 Islam före år 1500.

Den här uppsatsen fokuserar på synen på det medeltida muslimska samhället som fanns före år 1500. Anledningen till att jag har valt år 1500 är för att ville fokusera på en begränsad tid i den muslimska historien och vid denna tid hände mycket i och med att Osmanska riket stod på höjden av sin makt och återerövringen av den Iberiska halvön nyligen hade avslutats samtidigt som den arabiska kontrollen över handeln med Orienten minskat i och med upptäckten av Amerika och sjövägen runt Afrika. Efter bildandet av religionen spreds den och existerade i södra och västra Asien, i Nordafrika och i Spanien. I varje region utav detta område utvecklades lokala varianter av islam, samtidigt som de var en del av en större muslimsk helhet.²⁸ Det var därmed ett sammanhållet samhälle som existerade även om religionen som var det som höll ihop det hela kunde se lite olika ut på olika håll inom detta och olika politiska maktfaktorer fanns.

Under de första århundradena som kalifatet existerade var det endast det kinesiska imperiet i världen som kunde anses vara på en liknande nivå när det kom till politisk och militär makt, kultur och självmedvetande. Övriga större statsmakter såsom det frankiska var mindre, svagare och inte lika tekniskt moderna som det islamiska, vilket medförde att expansionen kunde gå till på det vis som den faktiskt gjorde.²⁹

Den första muslimska samlingen enades under Mohammed efter hans erövring av mark på den Arabiska halvön och hölls samman av honom och den fred han skapade genom devisen att alla muslimer är bröder och dessa bröder skall inte slåss mot varandra,³⁰ och det faktum att andra religiösa inriktningar såsom kristendom och judendom hade tillstånd att existera och utövas under det muslimska styret redan från början.³¹ När Muhammed dog 632 övertogs det religiösa och politiska styret av islam utav kalifer. Under den första, Abu Bakr (regerade 632-634), skapades stabilitet på Arabiska halvön och under de följande två kaliferna, Umar och Uthman (634-644 och 644-656) expanderade det muslimska styret till stora områden utöver Arabiska halvön, däribland Egypten och stora delar av Iran. Efter att Ali, den sista av de fyra första kaliferna, dött fortsatte expansionen av det muslimska styret över Nordafrika och Asien. 711 invaderades Iberiska halvön som under denna tid var under kontroll av kristna utav nordafrikanska muslimer och fem år senare var hela halvön under muslimskt styre. Detta lade grunden till ett krigsföretag som pågick i mer än 700 år och som var ett försök av de kristna att ta tillbaka halvön. Till slut lyckades dessa och 1492 föll det sista muslimska fästet i denna del av Europa. 711 gick också muslimska trupper in i det som idag är Indien och etablerade styret även i dessa områden. År 750 hade expansionen avstannat och islam var dominerande från Spanien, över Nordafrika och Mellanöstern ända bort till Central- och södra Asien.³²

En anledning till att denna oförskämt snabba expansion var möjlig var att de två stora politiska makter som fanns i Mellanöstern vid denna tid, Bysantinska riket med säte i

²⁸ A Craig (red.), *The Heritage of World Civilizations*, 9th ed., combined vol., Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall, 2011, 291.

²⁹ Craig (red.), *The Heritage of World Civilizations*, 292f.

³⁰ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 16.

³¹ Craig (red.), *The Heritage of World Civilizations*, 295.

³² Craig (red.), *The Heritage of World Civilizations*, 297. Hourani, *De arabiska folkens historia*, 21.

Konstantinopel och sassaniderna i Persien, båda var ekonomiskt och militärt försvagade främst på grund av långvariga stridigheter med varandra. Detta gjorde dem till enkla motståndare på slagfältet.³³ En annan anledning var att den muslimska läran enade araberna och även attraherade människor i andra områden. Ytterligare en faktor var att muslimerna hade starka ledare inom både den politiska militära sektorn som gjorde ett antal saker rätt i de erövrade områdena: de höll nere på blodspillan och förstörelse, de förändrade inte administrativa system i de områden de erövrade, de krävde rättvisa skatter, tillsatte kompetenta guvernörer och uppförde garnisonsstäder på strategiska områden. Detta gjorde att expansionen bestod och de kunde regera och sprida islam utan uppror i de erövrade områdena.³⁴

Själva begreppet kalifatet kommer från den titel som Muhammeds fyra första efterträdare som jag nämnt ovan kallades för kalifer vilket helt enkelt betyder efterträdare. Dessa fyra första ses ofta som de sanna efterträdarna till Muhammed och inte bara världsliga ledare eftersom de faktiskt stött personerna Muhammed nära. Efter dessa räknade kaliferna mer som världsliga ledare av muslimer.³⁵ Den dynasti som skapades efter Alis död kallades *Umayyader* och detta namn kommer av den första kalifen under denna dynasti, Mu'awiya, vars klan i Mecka hette Umayya. Under deras tid utökades territoriet. 750 störtades dessa av *Abbasider* som bildade nästa dynasti som bestod fram till 1258.³⁶ Redan 756 upprättade dock umayyader som flytt till Iberiska halvön ett eget välde med säte i Cordoba och från 929 kallade de sig kalifer. 945 degraderades dock kalifen i Bagdad till en symbolisk position efter en statskupp.³⁷

Guldåldern för kalifatet kom efter abbasidernas maktövertagande och varade fram till mitten av 800-talet. Redan då decentraliserades makten och kalifen förlorade inflytande, men var fortfarande en auktoritet även politiskt. Vid denna tid började även kalifens inflytande minska. Från att ha varit en position som hade alla muslimer under sig började den arabiska världen att spricka upp i flera olika statsbildningar. På Iberiska halvön bildades som ovan nämnt ett eget kalifat redan på 700-talet och under 800- och 900-talen blev fler områden självständiga under egna ledare. I både Nordafrika och Iran förlorade kalifen inflytande och efter 945 var det endast formellt styre under kalifen i Bagdad, dock bestod islam som styrande religion.³⁸ I och med detta försvann den politiska enhet som funnits tidigare och den muslimska världen hölls istället samman av religion och ekonomi. Dessa två samverkade i det att den ökade ekonomin i och med enhet i språk och tankar gjorde att människor och varor rörde sig i det vidsträckta området. Samhället behövde i och med detta regler för olika världsliga saker såsom egendom och skatt och liknande och till detta hämtades regler och normer ur profetens ord eftersom fler och fler konverterade till islam.³⁹

Trots att det politiska styret av den muslimska världen var delat var de olika regionerna fortfarande del av en större civilisation och därmed ganska lika kulturellt sett. Från år 1000 och framåt växte den islamska världen till en internationell helhet trots olika politiska styren.⁴⁰ Det fanns vid denna tid tre olika kalifat: i Bagdad, Kairo och Cordoba på Iberiska halvön. Vid sidan av dessa fanns det ett antal mindre politiska sfärer som styrde över egna områden, alla inom den muslimska tron. Det var vid denna

³³ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 18f.

³⁴ J L Esposito, *Islam: den raka vägen*, 2., [rev. och uppdaterade] uppl., Lund: Studentlitteratur, 2011, 63.

³⁵ Craig (red.), *The Heritage of World Civilizations*, 301. Hourani, *De arabiska folkens historia*, 20.

³⁶ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 25f.

³⁷ Esposito, *Islam: den raka vägen*, 88.

³⁸ Craig (red.), *The Heritage of World Civilizations*, 305ff. Hourani, *De arabiska folkens historia*, 30.

³⁹ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 34ff.

⁴⁰ Craig (red.), *The Heritage of World Civilizations*, 345.

tid inte längre en politisk enhet som existerade, men likväl var islam en sammanhållande faktor.⁴¹

Under århundradena som följde existerade den muslimska världen trots olika ändringar i politiska styren och hot utifrån som korstågen där kristna européer i flera olika omgångar försökte återta områden i Mellanöstern som var viktiga för både kristna och muslimer. Korstågen misslyckades och under 1200-talet upphörde de och Jerusalem och närliggande områden fanns kvar under muslimskt styre.⁴² Samtidigt pågick ett mindre korstågsliknande företag på Iberiska halvön som varit kristet innan muslimerna gick iland på 700-talet. Under 1000-talet bröts kalifatet i Cordoba sönder i mindre kungariket som gjorde det möjligt för kristna från den norra delen av halvön att återta territorium söderut och under 1300-talet var endast den södra delen fortfarande muslimsk. 1492 erövrades den sista utposten och det muslimska inflytandet på den Iberiska halvön var brutet och de kristna Spanien och Portugal tog makten.⁴³

Under 1200-talet invaderades den östra delen av den muslimska världen av mongolerna som inte var muslimer. Dessa utgjorde slutet för kalifatet i Bagdad 1258. Dock konverterade de som kom att styra Bagdad och därmed återkom islam som härskande faktor i området.⁴⁴

Trots de politiska förändringarna i dessa områden bestod den kulturella enheten och den muslimska världen fortsatte vara sammanhållet av religionen och kulturen. Arabiska var det allmänna språket, men i öster fortsatte persiska att användas. Dock fanns fortfarande en sammanhållande kraft i de olika områdena.⁴⁵

Det av de efterkommande statsmakter som var härskande i muslimska områden efter kalifatets makt var borta, som är mest känt i Sverige är det osmanska imperiet. Detta uppstod i Anatolien på 1300-talet och började avancera västerut och vann mark på Balkanhalvön under slutet av detta århundrade. 1453 erövrade de det sista av det Östromerska imperiet och tog huvudstad i Konstantinopel. Efter detta hade de en kraftig expansion i Nordafrika och på Arabiska halvön och blev under 1500-talet en stormakt i södra Europa, Nordafrika och västra Asien.⁴⁶ Osmanerna erövrade 1517 Egypten från mamluckerna och tog kaliftiteln från dessa och denna titel bestod fram till staten Turkiets bildande 1924.

2.2 Bilden av islam i Västerlandet.

Eftersom den här uppsatsens syfte är att redogöra för hur synen på det tidiga islam sett ut i svenska läroböcker kan det vara lämpligt att redogöra för hur synen på islam sett ut i andra sammanhang i Västvärlden.

Den forskares studie jag utgår ifrån i detta avsnitt är Frederick Quinn som i *The Sum of All Heresies* presenterar Västvärldens attityd till islam under hela islam historia fram till nutid. Relationerna mellan kristendom, som varit dominerande i Europa och Västvärlden i övrigt, och islam har inte alltid varit okomplicerade. Redan tidigt användes stycken i Bibeln som argument mot islam, bland annat de som varnade för falska profeter, vilket Muhammed ansågs vara och även anklagelser för att Muhammed skulle ha varit antikrist lyftes. Samtidigt påstods att flera negativa saker som Syndafloden och apokalypsen ha med islam att göra.⁴⁷

⁴¹ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 66.

⁴² Esposito, *Islam: den raka vägen*, 90ff.

⁴³ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 66ff.

⁴⁴ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 67.

⁴⁵ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 69.

⁴⁶ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 168. Esposito, *Islam: den raka vägen*, 93.

⁴⁷ F Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, Oxford; Oxford University Press, 2008, 26f.

Under medeltiden låg arabiska vetenskapsmän före de europeiska och därmed lästes texter av dessa i Europa och i och med det kom kristna i kontakt med arabiska texter och människor. De invasioner som inträffade i Sydeuropa under 1300- och 1400-talen sågs som Guds straff för människornas synder och när fler och fler människor konverterade till följd av dessa invasioner sågs den nya östliga religionen inte helt med blida ögon i Europa.⁴⁸

Ytterligare händelser som återerövringen av Iberiska halvön, korstågen och Konstantinopels fall bidrog till en fortsatt kritisk inställning till den muslimska läran. Trots att många kristna, speciellt i dagens Spanien, kunde leva i fred tillsammans med muslimer fanns en viss skepsis från teologer och världsliga ledare. När Iberiska halvön återerövrades tvingades spanska muslimer att konvertera tillsammans med den judiska befolkningen.⁴⁹ Korstågen spädde ytterligare på detta och muslimerna blev än mer kristendomens fiende, trots att det inte funnits någon direkt anledning att erövra Jerusalem då de kristna som levde där behandlades väl av de muslimska härskarna.⁵⁰

Konstantinopels fall sades ha flera anledningar som en modern betraktare inte skulle hålla för troligt. Även detta sågs som Guds straff för de kristnas synder och flera ledare talade om ett anti-turkiskt korståg för att driva tillbaka muslimerna österut.⁵¹ Ett exempel är Filip av Burgund som under en tillställning jämställde Konstantinopel med en ung kvinna och turkarna med ett lejon som skulle hållas borta från den förra.⁵² Dock var Europas ledare vid denna tid alldeles för upptagna med inre konflikter med varandra för att det skulle bli någon expedition österut.

Det var inte bara politiskt sett som islam inte sågs med blida ögon utan även teologiskt fanns det negativa tankar. Bland annat sågs islam som ett kristet kätteri och inte alltid en egen religion. Koranens degraderande av Jesus till mänsklig profet var även det en nagel i ögat på de kristna tänkarna och gjorde att de hade en negativ inställning till denna religion.⁵³

I och med reformationen uppstod en ny inriktning inom kristendomen, den protestantiska. Dessa vände sig mot katolikerna och speciellt de tidiga protestanterna använde hårda ord när de talade om påven. Dock användes lika hårda ord om muslimer och dessa likställdes med varandra som ondska.⁵⁴ Trots dessa teologiska motsättningar idkades handel med turkarna i östra Medelhavet, men de ständiga krigen som dessa förde mot de kristna i sydöstra Europa gjorde att relationerna förblev frostiga. Generellt sett var de kristna skeptiska till muslimer och då främst turkarna eftersom det var dessa de hade kontakt. Det fanns dock undantag som lyfte det positiva hos dessa människor. Speciellt i Frankrike fanns tänkare som hyllade de turkiska truppers överlägsna disciplin och muslimsk vetenskap.⁵⁵

I och med det Osmanska rikets militära och politiska nedgång under 1500- och 1600-talet ändrades inställningen då de inte längre var ett reellt hot mot de europeiska makterna. Dock var de teologiska olikheterna lika påtagliga som tidigare och på det området var islam fortfarande en motsättning till kristendomen.⁵⁶ Förändringar i attityden mot muslimerna kom långsamt och fortfarande var turkarna fienden till de kristna trots den minskade betydelsen. Dock växte tanken om att turkarna inte var helt igenom onda och att det fanns någonting att lära av deras politiska system. Precis som

⁴⁸ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 27f.

⁴⁹ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 30f.

⁵⁰ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 32.

⁵¹ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 35f.

⁵² Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 36.

⁵³ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 38f.

⁵⁴ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 43f.

⁵⁵ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 47f.

⁵⁶ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 55ff.

tidigare var det i Frankrike som dessa tankar växte och kom till uttryck. En anledning till detta var att fransmännen hade allvarligare fiender på närmare håll i form av andra europeiska makter.⁵⁷

Någonting som påverkade bilden av islam under den tidigmoderna eran var de nordafrikanska pirater som härjade i södra och till vissa delar västra Europa. Dessa pirater fokuserade främst på att jaga slavar och många européer blev också sådana till följd av piraträder både mot fartyg och kustnära områden. Vissa av dessa konverterade och återvände till sina hemländer med en annan syn på det muslimska samhället än vad som var vanligt vid denna tid. Deras insikter och kunskaper bidrog till att öka förståelsen och kunskapen för hur dessa samhällen som ändå låg relativt nära Europa fungerade.⁵⁸

Under 1800-talet förändrades synen på islam till det bättre i och med att kunskapen ökade i takt med att intresset för Orienten ökade. Detta berodde mycket på imperialismen och att europeiska makter övertog styret av områden från Osmanska riket vilket medförde att kunskap och artefakter fördes från Mellanöstern till Europa.⁵⁹ Samtidigt ökade det akademiska intresset för Orienten vilket också bidrog till ökade kunskaper.

I slutet av 1800-talet uppstod dock det tänkande om människor som tillhörande olika raser som skulle orsaka stora problem under kommande sekel. I detta tänkande ansågs araber och muslimer lägre än kristna vita eftersom dessa skulle vara produkten av en högre stående kultur, den ariska. Detta gjorde att européer ansågs stå högre än muslimerna som härstammade från Mellanöstern.⁶⁰

Samtidigt som detta fanns det tankar angående Muhammed som en legitim religiös ledare och därmed var inte religionen helt nedvärderad av Västvärlden även om araberna inte sågs så högt. Det gjordes dock skillnad på muslimer och muslimer och de arabiska ansågs stå högre än de turkiska vilket hade en förklaring i att Osmanska riket fortfarande existerade och sågs som ett hot mot Europa.⁶¹

Under 1900-talet har stora förändringar skett angående synen på islam och araber i och med att kunskapen om dessa ökat. Detta beror även på den globala folkvandring som inträffat där fler västerlänningar kommit i kontakt med muslimer och själva kunnat få en egen bild av religionen och människorna.⁶² Trots denna nya förståelse har dock politiken stått i vägen för total acceptans förståelse. Under 1900-talet var motsättningen med kommunismen ett fenomen som drabbade Mellanöstern och även det arabiska motståndet mot Israel orsakade visst motstånd mot arabiska regimer och därmed även islam.⁶³

Under den senaste tiden har det ökade västerländska analyserandet av arabisk kultur såväl som studier av Koranen och islam, tillsammans med att världen globaliserats med internet och andra medier gjort att information kan färdas, lett till en helt annan förståelse än vad som tidigare kunnat påstås existerat alls, samtidigt som det fortfarande finns fördomar angående hur de människor som bekänner sig till islam är.⁶⁴

⁵⁷ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 59f.

⁵⁸ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 76f.

⁵⁹ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 92ff.

⁶⁰ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 98f.

⁶¹ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 105ff.

⁶² Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 125.

⁶³ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 127f.

⁶⁴ Quinn, *The Sum of All Heresies: the Image of Islam in Western Thought*, 164.

2.3 Styrdokument

Jag skall nu presentera de styrdokument som varit gällande för gymnasiet under den tiden som min undersökning har undersökt läroböcker från. Anledningen till att jag tar upp dessa och vad de säger är att de har sagt vad som skall tas upp i undervisningen i det svenska gymnasiet under denna tid.

Fram till 1991 fanns även Statens institut för läromedelsinformation som bedömde om läroböcker gick efter de riktlinjer och tog upp vad som ansågs viktigt att nämna i svenska läroböcker. I och med det utövades en stor kontroll över vad som fick skrivas i läroböcker som skulle användas i skolan. Efter 1991 har staten inte haft möjlighet att i förväg kontrollera vad som står i läroböcker på samma sätt.⁶⁵

2.3.1 1940 års skolutredning

De äldsta styrdokument jag använder mig av i min undersökning är från 1947 och innehåller beskrivningar för hur undervisningen på gymnasiet skulle se ut under denna tid. Denna är detaljerad och går in grundligt för vilka områden som skall beröras inom undervisningen. I denna står historia ihop med samhällskunskap under samma kursplan, men historia ges majoriteten av utrymmet i denna. Detta gjorde att dessa två smälte samman. Det dåtida som behandlades av samhällskunskapen var förankrad i en historisk kontext på ett sätt som låter vettigt då även dagens samhälle är en produkt av den historia som finns och därmed är det viktigt att ha kunskaper om det historiska samhället för att kunna bygga en förståelse om det moderna.⁶⁶

Kursplanen för historia gjorde skillnad på de olika inriktningar som fanns inom gymnasiet på den tiden. Undervisningen är upplagd kronologiskt sett med början i forntiden och går sedan framåt till modern tid. Den stora skillnaden mellan inriktningarna är vid vilka årtal undervisningen i en ring slutar för att tas vid i nästa, och då främst beroende på om det är ett treårigt eller fyraårig utbildning som avses.

Målen i kursplanen är att eleverna främst skall fördjupa de kunskaper de redan tagit till sig i realskolan som de tidigare gått i. Fokus skulle ligga på att eleverna skulle förstå orsak och verkan i historiens händelseförlopp och både sammanhang och överblick var väsentliga. Ser man till kursfördelningen över de olika ringarna startar undervisningen med de germanska folkvandringarna och det Östromerska riket eller Bysans som det också är allmänt kallat. Detta gör att forntiden och antiken inte tas upp i gymnasiets historieundervisning och eleverna behövde därför ha goda kunskaper om dessa områden sedan tidigare undervisning. I denna beskrivning av vad eleverna skall göra står araberna med som ett område som skall beröras.⁶⁷ Dock finns inga vidare detaljer som talar om vilka delar av den arabiska världen som skall beröras utan det står kort och gott att araberna skall tas upp. Denna formulering lämnar liten styrning av exakt vad som skall tas upp och därmed är det upp till varje lärare och skola vad som skall beröras om dessa. Därmed blir det även upp till varje tolkare av läroplanen att avgöra vad som skall stå i en lärobok i ämnet eftersom det inte står några detaljerade instruktioner.

2.3.2 Läroplan för gymnasiet 1963

I läroplanen från 1963 är kursplanen för historia grundlig och går in i detalj vad som skall utgöra undervisningen i historia. 20 sidor tillägnas detta ämne och såväl innehåll i varje årskurs som vilka metoder och hjälpmedel som skall användas går igenom och

⁶⁵

<http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/laromedel/tiofragorochsvar/hurvaljsochkvalitetssakraslaromedel.5.1535a1a1138b8b1c0f21f9.html>. Hämtat 2015-01-25.

⁶⁶ 1940 års skolutredning, *1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 9, Gymnasiet*, Stockholm: Ecklesiastikdepartementet, 1947, 448.

⁶⁷ 1940 års skolutredning, *1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 9, Gymnasiet*, 449.

lämnar därmed ytterst marginellt utrymme för läraren att själv planera och välja metoder och hjälpmedel för sin undervisning.

I de övergripande målen står att undervisningen skall: ”vidga och fördjupa elevernas kunskaper om väsentliga epoker och förlopp i allmän och nordisk historia”⁶⁸. Det står även att eleverna skall få insikt om hur de samtida samhällsformerna växt fram. Detta innebär att viktiga epoker och händelser i både nordisk och allmän historia skall beröras och härmed blir de medeltida muslimerna relevant att beröra och diskutera.

I de huvudmoment som står med i läroplanen gör man skillnad på de humanistiska, samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga lärokurserna och de ekonomiska och tekniska, denna skillnad tar sig dock uttryck endast för modern historia efter 1815 med mer ingående förklaring till vad som skall ingå hos de förstnämnda lärokurserna. Samtidigt börjar inte det huvudmoment som kommer först förrän år 1000 vilket tar bort hela den eran som bestod av islams och kalifatets uppkomst och expansion.

Inom den årskursfördelning som finns inom ämnet står det att det under det första läsåret skall undervisningen innehålla ”Det feodala samhället” vilket innebär medeltiden, dock är det endast europeisk medeltid som tas upp med områden som feodalsamhället, de religiösa och politiska världsstatsidéerna, kampen mellan kejsarmakt och påvemakt. Det enda som verkar beröra medeltida islam är korstågen som också skall ingå under första året.⁶⁹ Sedan går det kronologiskt framåt under resterande år i gymnasiet. Dock står det att läsa att under beskrivningen för tredje läsåret för elever inom humanistisk och samhällsvetenskaplig lärokurs att de kan som ett ”återblickande tematiskt studium” välja ”Arabernas roll i historien från Muhammed till Nasser.”⁷⁰ Detta är dock ett valbart tema och ingenting som skall ingå i kursen utan någonting som eleverna själva kan välja bland en uppsjö andra. Detta tema ger dock utrymme för hela den arabiska världen från islams uppkomst med Muhammed fram till den då tidsaktuella Nasser som var egyptisk president under 1950- och 60-talet.

Denna läroplan ger inte mycket utrymme för att medeltidens muslimer skall vara en del av undervisningen då den är så detaljerad och eurocentrerad i sin innehållsbeskrivning. Detta gör att fokus ligger på Europas historia och andra delar av världen, speciellt i den för-moderna historien inte får särskilt mycket utrymme utan det är först under elevernas tredje år och då som ett valbart tema som detta tas upp och då endast som förslag på tema och inte någonting som skall eller bör vara med i undervisningen utan endast någonting som kan vara en del. Samtidigt gör den långa tidsperioden att det blir en ytlig genom gång och därmed ingenting som ger fördjupad kunskap om det islamiska samhälle som existerade i Mellanöstern med alla likheter och skillnader det hade mot det samtida kristna, europeiska samhället.

Detta gör att området bör beröras i läroböcker som skulle användas under detta eftersom eleverna skulle ha möjlighet att läsa om detta område. Dock är det inte garanterat att det står med i alla då det kan finnas tillgång till annan litteratur som berör områden som avses som valbara.

2.3.3 Lgy 70

1970 ändrades den utbildning som följde på grundskolan karaktär och den moderna gymnasieskolan bildades. I Läroplan för gymnasieskolan, Lgy 70, finns det två olika kursplaner för historia, en för Social linje (förkortad So) och en som var gemensam för Ekonomisk linje (Ek), Humanistisk linje (Hum), Naturvetenskaplig linje (Na), Samhällsvetenskaplig linje (Sh) och Teknisk linje (Te). Den senare delades sedan

⁶⁸ 1960 års gymnasieutredning, *1960 års gymnasieutredning. 5, Läroplan för gymnasiet*, Stockholm: Ecklesiastikdep., 1963, 163.

⁶⁹ 1960 års gymnasieutredning. 5, *Läroplan för gymnasiet*, 163.

⁷⁰ 1960 års gymnasieutredning. 5, *Läroplan för gymnasiet*, 167.

ytterligare med smärre skillnader mellan Sh, Hum och Na å ena sidan och Ek och Te å andra sidan, där de förra hade ytterligare ett huvudmoment.⁷¹

I kursplanen för So står det att eleven skall ”skaffa sig kunskap om centrala förlopp i allmän och nordisk historia” samt ”orientera sig främst om den ekonomiska, politiska, religiösa och sociala utveckling skapat nuvarande samhällsformer, kultur – och levnadsförhållanden i olika delar av världen”⁷². Detta visar på att det som skulle gås igenom främst var av allmän karaktär, men likväl skulle kulturer och samhällsformer i olika delar av världen behandlas ur både politiska, religiösa och sociala perspektiv. Vidare skulle både olika kulturmiljöer och samhällsformer behandlas.⁷³

I kursplanen för historia hos de resterande av de ovan nämnda linjerna är formuleringarna lite olika. Istället för att skriva såsom citaten ovan står det att eleven skall: ”vidga och fördjupa kunskaperna om väsentliga epoker och förlopp i allmän och nordisk historia”⁷⁴. De skulle även ”skaffa sig insikt om hur vår egens tids samhällsformer samt dess kultur- och levnadsförhållanden vuxit fram”⁷⁵. Dessa citat betyder i praktiken ungefär samma sak som de ovanstående, men med skillnaden att det talas om att ”vidga och fördjupa” kunskaper istället för att skaffa dem vilket pekar på att det är en djupare genomgång som avses. Ett av huvudmomenten är: ”För perioden 1000-1789 ett studium med tonvikt på avgränsade epoker, som behandlas såväl med avseende på politiska, sociala och ekonomiska förhållanden som med hänsyn till den allmänna idéutvecklingen samt kyrkans, konstens, litteraturens och musikens historia.”⁷⁶. Här förtydligas fokuset på vad som skall ingå i kultur. Denna formulering är även mer kristocentriskt utformad då det står att det är kyrkans historia som skall behandlas medan det i den förra kursplanen står att det är den religiösa utvecklingen som skall tas upp vilket öppnar upp för fler religioner än bara kristendomen. Detta medför att fokus ändras ifråga om vad som skall tas upp i och med att den senare formuleringen riskerar att stänga ute andra trosföreställningar som också varit tongivande i världen. Detta gör att det kan bli skillnad i undervisningen mellan de olika linjerna i och med dessa olika formuleringar av innehållet i kursplanen för historia.

Dessa olika formuleringar gör att det kan bli stor skillnad huruvida de medeltida muslimerna tas upp eller inte. Dock bör det nämnas utifrån de kulturella företeelser som tas upp, men problemet med fokus på kyrkan kvarstår. Den islamiska tron är relevant för att förstå samhället i den arabvärld som växte fram efter Muhammeds död. Tas inte detta med riskerar en del av förståelsen att inte komma fram i ljuset om religionens grundtankar inte tas med. Religiösa värdegrunder och idéer är relevanta för att förstå hur ett samhälle är uppbyggt och vilka tankar det bygger på.

2.3.4 Lpf 94

Den läroplan jag nu skall ta exempel ur kom 1994 och användes i 17 år innan den nya läroplanen för gymnasieskolan kom 2011. I denna står det att läsa att: ”Historieundervisningen syftar till att utveckla ett historiemedvetande och därigenom skapa insikt om den egna identiteten och förståelse för andras identitet och kulturarv.”⁷⁷. Detta innebär att det inte endast är ett europeiskt perspektiv som skall hanteras utan även ett utifrån andra delar världen och eftersom kalifatet ligger till grund för mycket av

⁷¹ *Läroplan för gymnasiet.*, 6. tr., Stockholm: Skolöverstyrelsen, 1970, 128, 177.

⁷² *Läroplan för gymnasiet.*, 128.

⁷³ *Läroplan för gymnasiet.*, 128.

⁷⁴ *Läroplan för gymnasiet.*, 177.

⁷⁵ *Läroplan för gymnasiet.*, 177.

⁷⁶ *Läroplan för gymnasiet.*, 177.

⁷⁷ *Samhällsvetenskapsprogrammet. Programmål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer.* Stockholm: Skolverket, 37.

den mentalitet som än idag präglar muslimsk identitet och kulturarvet i Mellanöstern. De medeltida muslimerna blir här ett bra exempel som kan användas för att öka förståelsen för utvecklingen i muslimska delar av världen.

Syftet med historieämnet skall även vara ett interkulturellt sätt och även här kan tydliga tecken på hur olika kulturer har mötts och vad resultatet har blivit ses genom att studera medeltidens muslimer. Ett exempel på detta är den expansion som fortgick efter Muhammeds död och eskalerade på 600- och 700-talet där islam blev styrande i allt fler regioner och där det redan bodde människor som tillhörde en annan kultur. Här blir möten mellan kulturer tydliga.

Ytterligare en sak i det övergripande syftet är att eleverna skall förstå både tidsbegreppet och epokbegreppet. Detta är av relevans för att förstå hur utvecklingen sett ut över tid i historien. Detta kopplas även samman med rumsbegreppet med de utomeuropeiska kulturkretsarna som de kallas i kursplanen.⁷⁸ Under detta faller givetvis kalifatet då det fanns en högt utvecklad kultur i detta område, såväl som andra områden utanför Europa.

Eleverna skall även efter att de läst kursen Historia A på gymnasiet kunna ”tolka orsakssammanhang bakom historiska förändringsprocesser”⁷⁹. Här är medeltidens muslimer återigen ett bra exempel för att kunna se till så att eleverna får förståelse för förändringar som har inträffat i historien och vad orsaken var och vad resultatet av dem blev. Förändringar är en stor del av vad som har hänt i historien och de har gjort att utvecklingen gått framåt genom olika händelser som inträffat och förändrat livet för människor. Samtidigt är det viktigt att förstå processernas orsak och verkan för att kunna förstå förändringarnas betydelse för historien.

I målen för kursen Historia B som också fanns inom Lpf 94, står det att eleverna skall kunna göra historiska jämförelser över tid och rum.⁸⁰ En väldigt konkret jämförelse är att jämföra olika kulturer med varandra. Genom att jämföra exempelvis kalifatet med en annan kultur vid samma tid eller en liknande kultur i en annan tid kan eleverna se grundtankarna i kulturen och vilka värderingar och vilken mentalitet som låg bakom att kulturen såg ut som den gjorde.

År 2000 gjorde Skolverket förändringar i kursplanen för historia i gymnasieskolan och därför behöver jag även ta upp dessa. Den främsta förändringen är att kursplanen formulerats om för att mer lägga fokus på att eleven skall skapa en förståelse för kulturarv och identitet och därmed öka förståelsen för andra människors kultur och bakgrund. En annan genomgående förändring är att kursplanen förändrats för att inte vara så lätt att tolka på olika sätt. Rent konkret för innehållet är inte mycket förändrat från grundformuleringen från 1994.

Det fanns även en kurs som hette Historia C vilken dock främst var en fördjupning av Historia A. Denna kurs handlade om att öka elevernas förståelse för källkritik och historiesyn. Där måste olika källor behandlas och ses utifrån vad de var. Källor om medeltidens muslimer från kristet håll under tiden för korstågen måste ses med ögon utefter att dessa källor kanske inte var helt igenom objektiva, likadant kan inhemska källor syfta till att försköna det egna samhället. Även historiesyn berörs om källor från olika håll skall beskriva medeltida muslimer som ett historiskt fenomen.

2.3.5 Lgy 11

De styrdokument som är i bruk vid det tillfälle då denna uppsats författas är *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, populärt kallad

⁷⁸ *Samhällsvetenskapsprogrammet. Programsmål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer*, 38.

⁷⁹ *Samhällsvetenskapsprogrammet. Programsmål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer*, 38.

⁸⁰ *Samhällsvetenskapsprogrammet. Programsmål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer*, 40.

bara LGY 11. Denna läroplan utformades efter att den dåvarande borgerliga regeringen ville förnya skolan och öka kunskaperna hos eleverna.

I läroplanen som kom 2011, LGY 11, står det under kursplanen för ämnet historia: ”Undervisningen ska bidra till insikt i att varje tids människor ska förstås utifrån sin tids villkor och värderingar.”⁸¹ Detta är någonting som läroböckerna bör ta hänsyn till när de skrivs eftersom det annars kan bli en partisk vinkling och visa på att alla situationer i historien måste ses utifrån den kontext som de inträffade. Blir inte detta en del av bilden av en historisk företeelse finns risken att det kan vara svårt att förstå historiska fenomen utifrån de händelser som faktiskt ledde fram till att de inträffade.

I kursplanen för kursen Historia 1a1 står det att kursen skall innehålla den europeiska epokindelningen som är gällande i Västvärlden med exempelvis antiken, medeltiden, renässansen och upplysningstiden.⁸² Kalifatet är då en del av detta då det var en stor kulturell maktfaktor under den tid som kallas medeltiden och en religiös motpart till den romersk-katolska kyrkan som hade stort inflytande i västra, södra och norra Europa under denna tid.

I kursplanen för Historia 1b står det förutom det ovan även att kursen skall innehålla:

Olika historiska frågeställningar och förklaringar kring långsiktiga historiska förändringsprocesser som speglar både kontinuitet och förändring, till exempel befolkningsutveckling, statsbildning, jordbrukets utveckling och olika syn på människors värde, på makt och på könsmonster.⁸³

Även här är utvecklingen i Mellanöstern ett utomordentligt exempel på flera av dessa fenomen såsom statsbildning och olika syn på människors värde. Att den är ett bra exempel på statsbildning är på det sättet de första kaliferna och deras efterträdare agerade i form av världsliga makthavare och den expansion de utförde i Mellanöstern och närliggande områden. Samtidigt är den ett ypperligt exempel på olika syn på människors värde i och med att den romersk-katolska kyrkan med sin kristna syn på människan var härskande i Europa.

Den tredje kurs som räknas till de gymnasiegemensamma inom ämnet historia, vilka är de jag avgränsat mig till eftersom det bara är de som används på mer än ett program, är Historia 2b – kultur. I detta ämne ligger fokus på kulturhistoria och även här kan medeltidens muslimer vara ett bra exempel på flera mål. Exempelvis skall: ”Tematiska fördjupningar kring historiska frågeställningar av betydelse för individer, grupper och samhällen ur ett kulturhistoriskt perspektiv, till exempel idéströmningar, mentaliteter och världsbilder”⁸⁴. Här kan muslimerna användas som ett bra exempel på historiska frågeställningar för individer, grupper och samhällen i och med att det islamiska tron låg till grund för mentaliteter och världsbild.

I och med detta är medeltidens muslimska statsbildningar ett bra exempel att använda i läromedlen för att öka förståelsen för olika tankesätt och traditioner såväl som för att öka förståelsen för processer som påverkat människor under lång tid och som bidragit till att nutiden blivit som den har blivit.

Sammanfattningsvis har styrdokumentet förändrats en del genom åren. Från att varit väldigt detaljerad har den gått till att vara mer öppen och behandla större koncept och teman inom historien, vilket också gjort att läraren fått ett större handlingsutrymme ifråga om vad undervisningen skall innehålla.

⁸¹ Sverige, Skolverket, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, 66.

⁸² Skolverket, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, 67.

⁸³ Skolverket, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, 73.

⁸⁴ Skolverket, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, 78.

3 Resultat och analys

När det kommer till presentationen av resultatets från undersökningen har jag valt att kategorisera in de olika läroböckerna i en tematisering baserad på de olika läroplanerna som varit styrande för de böcker jag har valt att undersöka. Anledningen till denna tematisering är att innehållet baseras på samma styrdokument och därför är en jämförelse tydligast om det kategoriseras på detta sätt. Dessa olika kategorier som det blir presenteras efter varje styrdokument och jämförs både med de andra inom samma kategori och sedan med de andra kategorierna ifråga om förändring över tid.

När det kommer till språkbruket måste hänsyn även tas till att detta förändras över tid i och med att språkets användning i samhället i stort förändras över tid och därmed är det inte endast en fråga om en förändring i attityd utan även måste det tas i beaktande att språket förändras i sig själv.

3.1 Resultat

3.1.1 1940 års skolutredning

De tre läroböcker jag har valt att använda från detta styrdokument är alla tre från 1950-talet, närmare bestämt från åren 1954 och 1958. Den första jag har analyserat är *Allmän historia för gymnasiet* av Martin Bäcklin, Erik Holmberg, Waldemar Lendin och Hugo Valentin. Två av dessa författare, Erik Holmberg och Hugo Valentin var akademiker och hade doktorerat vid tiden då de skrev läroboken. De två övriga författarna har jag inte funnit någon information om vilket yrke de hade, men eftersom Långströms avhandling pekar på att de flesta som skrivit läroböcker var gymnasielärare får vi utgå från att så var fallet här.

I *Allmän historia för gymnasiet* ägnas sex sidor åt islam före år 1500 och den är här uppdelad i två delar där de första araberna ägnas fyra sidor och två sidor åt de osmanska turkarna. Samtidigt ägnas korstågen ett avsnitt på fem sidor, där islam också berörs, som dock även omfattar mongolernas härjningar under 1200-talet. Detta gör att det totala omfånget som berör ämnet för min undersökning är begränsat till ungefär nio sidor uppdelat i tre olika avsnitt.

Det första avsnittet behandlar de tidiga muslimerna mellan Muhammed på 600-talet fram till islams största utbredning på 800-talet. När det kommer till innehållet är det relativt brett i förhållande till det begränsade antalet sidor i boken som behandlar detta ämne. Såväl Muhammeds liv som grunder inom den muslimska läran, bakgrunden till Arabiens betydelse, islams expansion fram till 800-talet och arabisk kultur behandlas. Författarna nämner även hur statsskicket i de muslimska områdena såg ut med ståthållare och kalifens roll. Detta är inte konstigt i förhållande till styrdokumenten som styr denna boks innehåll eftersom den är öppen för tolkningar i och med att den endast nämner att araberna skall tas upp, men inte vad som skall tas med. Författarna har då valt att ta upp yttligt från dessa områden för att beskriva en helhet.

När det kommer till objektivitet är boken tämligen skenbart objektiv när det kommer till beskrivning av islams grundtankar och Muhammeds liv. Dock finns en passage som kan anses vara lite generaliserande, vilket är citatet: ”Saligheten vinnes genom goda gärningar, av vilka den säkraste är att strida för den heliga lärans utbredning. Därigenom och genom tron på ödet, som förutbestämt allt (fatalism), blev muhammedanerna fanatiska i sina erövringsstrider.”⁸⁵. Detta uttalande får det att verka som att detta gällde för alla muslimska soldater som deltog i expansionen under 600- och 700-talen. Bara för att det är ett generaliserande behöver det inte vara totalt förkastligt, men försiktighet bör iakttas med generaliserande på det här sättet eftersom

⁸⁵ M Bäcklin, *Allmän historia för gymnasiet*, Stockholm: Almqvist & Wiksell/Geber, 1954, 91.

det kan skapa förutfattade meningar om muslimer. Detta citat är även ett typexempel på språkbruket i denna bok. Detta lite högtravande språk genomströmmar hela boken. Den största anledningen till att det låter som det gör är naturligtvis att det är sextio år sedan boken skrev och skriftspråket har utvecklats sedan dess vilket gör att det låter lite annorlunda, men andemeningen om de muslimska araberna är otvivelaktigt att de blev religiösa fanatiker. Språkbruket fortsätter även i de andra stycken vara lika högtravande och det känns lite konstlat i moderna ögon. Den är även detaljerad när det kommer till händelser och personer, men något större persongalleri presenteras inte.

En annan sak som är påtaglig är att ordet muslim inte används utan det är istället det äldre uttrycket *muhammedan* som används för att beskriva en anhängare till islam. Detta är inte ett negativt begrepp utan endast en ålderdomlig synonym till muslim.

När det kommer till avsnittet som behandlar korstågen och mongolernas härjningar, nämns mycket lite om det muslimska samhälle som mötte korsfararna i Mellanöstern, men det berörs. Det som sägs är dock positivt om den arabiska kulturen i dessa områden vid denna tid. Bland annat nämns en rad saker som européerna kom i kontakt med hos araberna såsom krut, kompassen, de arabiska siffrorna och Aristoteles skrifter i samband med att kulturen kallas överlägsen den europeiska på flera plan. Detta stimulerade utvecklingen av kulturen i Europa.⁸⁶ Samtidigt kom européerna i kontakt med nya varor från längre bort i öster såsom kryddor, silke, elfenben och pärlor. Dessa fördes sedan till Europa och stimulerade även den ekonomiska utvecklingen vilket ledde till att feodalismen urholkades.⁸⁷ Detta visar på att författarna har en vilja att förmedla de positiva saker som kommit från muslimska områden under denna tid och samtidigt framställs inte muslimer negativt på något sätt i samband med korstågen som ställde kristna mot muslimer på ett militärt plan.

Det tredje avsnittet i boken som berör muslimer före 1500 behandlar ”Det turkiska imperiet” som det benämns i boken. Det är ungefär en sida som vigs åt detta tema. Detta är även objektivt ut det hänseende att det inte läggs någon värdering i texten, även där de kristnas situation tas upp. Det förklaras att de kristna fick behålla sin tro, men att de beskattades hårdare, de fick inte inneha statliga ämbeten eller bära vapen.⁸⁸

I den andra boken från 1950-talet, *Berättelser och bilder ur världshistorien* av Axel Hagnell, Gunnar Olander och Helge Granfelt, tillägnas sjutton sidor åt den tidiga medeltida islam, tjugonio sidor behandlar korstågen och sex sidor ägnas åt de osmanska turkarna. Anledningen till den enorma skillnaden är att den första boken var en allmän bok som täckte världshistorien från antiken till modern tid medan den andra är en del i en serie där denna bok endast täcker tiden från Västroms fall fram till Martin Luther och protestantismen. Detta gör att omfånget inte kan vara en del av denna analys då det är stor skillnad på hur mycket böckerna är tänkta att täcka. Dock är det intressant att se vad som tagits med och hur grundligt detta skett i den senare boken då båda följer samma styrdokument. De tre författarna till denna bok var verksamma som lärare vid läroverk.

Varje del av de tre som jag nämnt ovan tillägnas ett eget kapitel och det som behandlar den tidiga islam täcker tiden från Muhammed till och med att expansionen avstannade under 700-talet. Precis som i den första boken används begreppet muhammedaner för att beskriva de som följde Muhammed. Denna är väldigt detaljerad och beskriver utförligt om livet i Arabien under den tid då Muhammed var verksam. Denna beskrivning är objektiv och lägger ingen värdering i det liv som levdes där och då. Även Muhammeds liv beskrivs ingående och är till största del objektivt. Dock finns även här en passage som med moderna ögon är svårt att se som objektiv utefter kontexten. Här påstås det att Muhammed missuppfattade delar av den judiska och

⁸⁶ Bäcklin, *Allmän historia för gymnasiet*, 114.

⁸⁷ Bäcklin, *Allmän historia för gymnasiet*, 115.

⁸⁸ Bäcklin, *Allmän historia för gymnasiet*, 123.

kristna tron, något som inte styrks något vidare i boken. Utöver det är beskrivningen av islams uppkomst genom Muhammed objektivt förmedlande och lägger ingen värdering av religionen som sådan, dock finns viss värdering av människor i Muhammeds närhet, dessa är positiva. Exempelvis skrivs om Abu Bakr (i boken omnämnd som Abu-Bekr), den förste kalifen efter Muhammeds död: "Abu-Bekr var en redbar och allmänt aktad köpman. Han hade klart förstånd och var ett ovärderligt stöd för Muhammed."⁸⁹ Detta lägger in en subjektiv faktor i bokens framställning av islam som gör att den inte är helt igenom objektiv. Senare i boken nämns även Muhammeds "glödande vältalighet" vilket även det är en positiv beskrivning av Muhammed som person och hans förmågor. Detta citat visar även på språkbruket i denna bok. Den stora skillnaden mot den föregående är det stora persongalleri som existerar och historien berättas mycket ur specifika personers perspektiv. Detta följer genom hela boken där personer utgör grunden för att beskriva en händelse. Resterande skildring av Muhammeds liv och gärning är objektivt förmedlande. Både goda och mindre goda egenskaper och handlingar nämns vilket ger en rättvis bild av honom.

När det kommer till tiden efter Muhammeds död är texten objektiv och förmedlar såväl goda som mindre goda sidor hos de kalifer som styrde under 600-talet. Dock har en kalif missats och endast Abu Bakr, en som kallas Omar (gissningsvis en annan stavning av Ummar) och Ali nämns. Uthman som regerade mellan Ummar och Ali nämns inte alls i boken utan de framställs som att de rättfärdiga kaliferna var tre till antalet. Om detta handlar om en ren miss eller om Uthman inte nämns av en anledning är oklart.

Korstågstiden ges som tidigare nämnt ett relativt stort antal sidor i boken, närmare bestämt tjugonio stycken. Detta behandlar det första till tredje korståget och korsfararordnarna som bildades i Palestina. Kapitlet fokuserar på personer till betydande del och Fredrik I Barbarossa och Rickard Lejonhjärta har varsitt avsnitt tillägnat till sig. Dock behandlas muslimer tämligen sparsamt och det finns inte mycket att säga om den syn som framkommer. Det lilla de nämns är de endast motståndare till de kristna och det enda som kan sägas tillskriver någon form av värdering är att författarna skriver att flertalet korsfarare fick smak för den österländska kulturen och deras varor och förde dessa med sig tillbaka till Europa. Detta ger en bild av att den muslimska kulturen sågs positivt av korsfararna trots att de låg i strid med de muslimer som tidigare styrt över Palestina. I avsnittet som berör korsfararordnarna beskriver endast ordnarna i sig och nämner knappt muslimer alls. När de nämns är det endast som motståndare i det heliga landet.

Det sista kapitlet i denna bok som varit föremål för min undersökning handlar om de osmanska turkarna och deras erövring utav Konstantinopel 1453. Även detta avsnitt är objektivt förmedlande. Det sägs ingenting om det samhälle turkarna hade utan det är upptakten till stadens fall som behandlas. De politiska händelser som ledde fram till att Konstantinopel kunde erövras behandlas och detta är ut ett objektivt perspektiv som inte lägger någon värdering i turkarna som folk eller deras handlande.

I den tredje och sista boken från 1950-talet, *Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet* av Ernst Söderlund, Gösta Johannesson och Ivar Seth från 1958, har dessa tre områden återigen delats upp i tre separata delar. De tidiga araberna tilldelas fyra sidor, korstågen berörs över tre sidor och de osmanska turkarna behandlas på två sidor. I sidantal ligger det med andra ord nära den första boken i omfång. Detta är inte så konstigt då spännvidden på boken i helhet är mellan de germanska folkvandringarna på 400-talet och fram till tiden för bokens författande. Angående författarna var Söderlund

⁸⁹ A Hagnell, H Granfelt, & G Olander, *Berättelser och bilder ur världshistorien. D. 2, Kyrkan blir en makt i staten - medeltidens feodalsamhälle. Den nya tiden kommer med nya tankar*, Gävle: Skolförl. Gävle, 1954, 32.

och Seth akademiker och hade doktorerat innan bokens författande, huruvida Johannesson hade gjort detta har jag inte hittat information om.

I den första delen som behandlar de tidiga araberna och Muhammed är upplägget likadant som i de två föregående böckerna. Arabernas liv före Muhammed behandlas och situationen där Muhammed växte upp beskrivs. Dock nämns ingenting om Muhammed som person eller hans liv innan islam. Även det som nämns mellan islams uppkomst och hans död är väldigt kortfattat. Desto mer fokus läggs på den första tiden efter Muhammeds död med en mer grundlig beskrivning utav expansionen och hur kalifatet fungerade under den tid då det faktiskt var något av ett imperium. Det första århundradets fälttåg och slagfält beskrivs och återges detaljerat med årtal. När det kommer till samhället och kulturen beskrivs även denna mer ingående och teman som handel, vetenskap och det arabiska språkets inflytande beskrivs.

Språkbruket i denna bok påminner starkt om den i den föregående, men en stor skillnad är att utrymmet är mycket mindre vilket gör att det inte är samma gigantiska persongalleri, men fortfarande är den ur personers perspektiv som historien berättas. Ett typexempel är: "I början av 700-talet gick muhammedanerna till förnyad attack mot Östrom, men tack vare en glänsande sjöseger, som *Leo III:s* flotta vann utanför Konstantinopel år 718, hejdades anloppet mot Östeuropa."⁹⁰

När kommer till avsnittet om korstågen tas ingenting om den arabiska kulturen eller korstågens kulturella följder upp vilket gjorts i de andra två böckerna. Det som beskrivs är främst korstågens tillvägagångssätt och hur de startade. Dock nämns den ekonomiska betydelse dessa kan ha haft för Västeuropa.

Det sista avsnittet i boken jag har analyserat behandlar de osmanska turkarna. Deras bakgrund behandlas relativt ingående och deras väg till att bli en stormakt i Sydeuropa och Mellanöstern. Om samhället sägs inte mycket utan det som fokuseras på är vägen till Konstantinopel, statsskicket och den religiösa toleransen. Allt som berör islam i denna bok är relativt objektivt där inga värderingar läggs in.

Nu har jag presenterat alla tre böckerna från 1950-talet och en liten sammanfattning passar bra. Alla tre ligger under samma läroplan som jag tidigare beskrivit. De är tämligen lika varandra i val av områden, men de skiljer sig lite ifråga om vad som tas upp inom varje och hur dessa beskrivs. Den tredje boken är betydligt mer objektiv än de andra, speciellt när det handlar om Muhammed. De andra böckerna har lagt någon form av värderande uttalande i samband med Muhammed människornas runt honom, men det gör inte denna. Den säger också generellt sett mindre om samhället och kulturen än vad de andra två gör. Synen som framkommer kan då enklast sammanfattas med att den är objektiv med vissa tendenser till att vara positiv i vissa passager. Det sägs väldigt lite som skulle kunna kallas negativt angående islam eller muslimer. Det enda som kan vara främmande för en modern läsare är att termen *muhammedan* används i alla böcker. Denna är dock inte värderande på något sätt utan detta är endast ett ålderdomligt ord för muslim.

3.1.2 Läroplan för gymnasiet 1963

De nästkommande tre böcker jag har analyserat kommer från ett annat styrdokument, nämligen läroplanen från 1963. Dessa böcker alla tre från 1960-talet, närmare bestämt 1967 och 1969. I denna läroplan lämnas ett litet utrymme för arabernas kultur och speciellt de tidiga araberna finns endast med som ett valbart tema som eleverna kan välja att fördjupa sig i om de har lust, därför blir det intressant att se vad som står i läroböckerna om dessa.

⁹⁰ E Söderlund, G Johannesson & I Seth, *Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet.*, Stockholm: Sv bokförl., 1958, 19.

Den första boken är *Folkens historia: lärobok för gymnasiet, 1* av Wilhelm Tham, Kjell Kumlien och Folke Lindberg. Alla dessa tre var historiker och hade doktorerat i ämnet innan de skrev boken. I denna bok delas de tre teman upp i varsin del som i äldre böcker. De tidiga araberna behandlas på en och en halv sida, med påföljande bilder och berättelser från Marco Polos tid och hans uppfattning om muslimerna under hans tid i de områden han stötte på dem. Korstågen behandlas på ca fyra sidor och turkarna nämns inte alls förrän det handlar om belägringen av Wien 1683 vilket gör att deras uppkomst till en stormakt inte alls tas upp. Detta stämmer överens med läroplanen som inte tar upp att turkarnas tidiga historia skall tas upp.

När det kommer till de tidiga araberna är det sparsamt med historia fram till 1000-talet. Det som står om Muhammed är i princip att han erövrade områden och hade en "lysande bana", men inga detaljer ges om islam som religion eller hur detta gått till. Därefter behandlas abbasidernas kalifat och hur det arabiska samhället förändrades i och med dem. Sedan tar det start vid år 1000 med beskrivning av kalifatet i Cordoba och seldjukernas maktövertag. Sedan kommer en beskrivning av arabernas handel under denna tid. Det är därmed snålt med utrymme som tilldelas temat och Muhammeds gärning nämns knappt överhuvudtaget. Dock är det som faktiskt nämns objektivt med en tendens till positiv subjektivitet. Arabernas handel anges ha varit betydande för den andliga och materiella utvecklingen i Europas som följde efter år 1000. Detta gör att arabernas gärningar framställs ur ett positivt perspektiv och därmed ges ett positivt skimmer över hela den arabiska kulturen i denna bok. Det som sedan behandlar araberna är skildringar från Marco Polos resor i Mellanöstern och andra ögonvittnesskildringar och Bagdad beskrivs, både som handelscentra och en plats för vetenskap och kultur. Även här ges främst positiva beskrivningar utrymme och av Polo kallas Bagdad: "den förnämsta och största stad, som finns i denna del av världen."⁹¹

Eftersom detta endast är ett citat för att visa på vad författarna ville förmedla krävs ytterligare ett för att visa på hur språkbruket såg ut: "Det var inga barbariska vildar, sådana som kyrkan ofta hade utmålat dem, som de träffade där utan ridderliga och högt bildade människor, även om deras sedvanor var annorlunda än de kristnas."⁹². Detta citat visar tydligt på att samma, nästan lite värderande språkbruk fanns även i denna bok. Dock är det persongalleri som 1950-talets böcker använde sig av borta och det är sparsamt med personer som nämns i denna bok.

När det kommer till nästa tema, korstågen, beskrivs kort och koncist med uppkomst händelseförlopp och slutet för de västliga besittningarna i Mellanöstern. Det finns inte mycket att säga om detta då inga värderingar läggs in utan det är en ren beskrivning av händelseförloppet det handlar om. Mer utrymme ägnas åt de följder som kom efter korstågen. Det bysantiska rikets vara som kristet rike beskrivs som beroende av korsfararnas gärningar, det kulturella mötet mellan öst och väst och den europeiska handelns uppsving benämns som direkta följder av korstågen. Den arabiska kulturen som mötte korsfarare som spenderade tid i Bagdad och Babylon som fångar beskrivs som i citatet ovan. Detta visar på att författarna vill förmedla hur fel kyrkan utmålade muslimerna och att det faktiskt var en civiliserad och kulturell statsbildning korsfararna mötte då de spenderade tid i denna del av världen.

Denna uppdelning följer den läroplan som var gällande vid denna tid och därmed är det föga förvånande att upplägget ser ut på detta sätt. Det står inte i läroplanen att turkarna skall behandlas och därmed är det inte konstigt att de inte behandlas. Samtidigt anges historia före år 1000 som inte relevant att ta upp på gymnasiet vilket gör att detta också är som förväntat då läroböcker bör följa den läroplan som finns.

⁹¹ W Tham, K Kumlien & F Lindberg, *Folkens historia: lärobok för gymnasiet. 1, 2. tr.*, Stockholm, 1967, 15.

⁹² Tham, Kumlien & Lindberg, *Folkens historia: lärobok för gymnasiet. 1*, 45.

Nästa lärobok som hamnar under detta styrdokument är *Fyra epoker: lärobok i historia för gymnasiet* av Lars Hildingsson, Gunnar Kjellin, Gunnar T. Westin och Alf Åberg. Den är från 1969. Två av dessa författare, Gunnar T. Westin och Alf Åberg hade doktorerat innan boken gavs ut och räknas därför som akademiker. De andra två har jag inte funnit information om huruvida de var akademiker eller yrkesverksamma lärare.

I denna bok har inte de tre teman jag identifierat i tidigare böcker delats upp på samma sätt. Araberna och korstågen har vävts samman i ett avsnitt medan turkarna behandlas separat i ett kapitel om stormakter under renässansperioden. Precis som i den föregående boken behandlas den arabiska historien innan år 1000 sparsamt och Muhammed nämns endast som profet och ingenting sägs om hans liv och gärning. Kalifatet nämns som någonting som funnits tidigare, men som inte fungerade och är nu uppdelad i olika stater. Det sägs en hel del om den arabiska kulturen, men denna tar utgångspunkt i den kultur som mötte korsfararna under 1000-talets sista år. Denna kultur behandlas dock relativt ingående och beskrivs bland annat som överlägsen den europeiska på flera plan såsom vetenskap och industri. Bland annat beskrivs hur araberna var överlägsna européerna ifråga om medicin och matematik och hur deras geografer var oöverträffade när det kom till att vara lärda och beresta. Även litteraturen benämns som mycket utvecklad och enastående. Detta medför att det på det stora hela är en positiv bild av den arabiska kulturen som helhet, men en liten detalj som säger emot detta kommer sist i det avsnitt som behandlar detta. Där står angående att författarna hävdar att det muslimska förbudet mot att avbilda människor hämmades konsten, men det persiska måleriet överträdde detta, att: ”Överallt åstadkom man dock märkliga verk inom arkitektur och dekorativ konst.”⁹³. Vad detta vill säga är svårt att säga, men ordvalet tyder på att det som avses är att det är annorlunda konst mot den europeiska kulturen som författarna har sina rötter i. Citatet är dock väldigt belysande när det kommer till språkbruket i boken och visar tydligt på det sätt som den är skriven på, precis som i den föregående boken finns inte persongalleriet kvar i denna bok heller och endast de absolut mest betydelsefulla personerna såsom Muhammed och Marco Polo nämns.

Direkt efter detta kommer avsnittet om korstågen. Fokus här ligger precis som i tidigare böcker på den efterföljande betydelsen av korstågen och det faktiska händelseförloppet. Européernas ökade handel och mötet med östliga delar av kontinenten nämns som direkta orsaker utav korstågen. Angående handeln nämns denna som en orsak till att det fjärde korståget riktades mot Konstantinopel istället för att handla om att ta tillbaka Det heliga landet från muslimerna.

När det kommer till det sista temat som är det turkiska imperiet, behandlas detta i ett annat kapitel som behandlar framväxande stormakter under renässansen. Ungefär en och en halv sida ägnas åt denna stat. I detta avsnitt behandlas inte osmanernas tidiga historia utan Konstantinopels fall nämns i förbigående som slutet för Bysans tidigare i boken. Det tar istället vid runt år 1500. Det som tas upp är ytligt och behandlar statsskicket och det faktum att turkarna expanderade under 1500-talet. Attityden är positiv och framställer statssystemet som hållbart och tolerant mot andra religioner och kulturer. Dock nämns att turkarna under 1600-talet var ett hot mot Europas stater, men detta är objektivt och det läggs ingen värdering i det.

Synen på islam som framkommer i denna bok är mycket lik den i den första boken från 1960-talet. Det som tas upp och inte stämmer överens med styrdokumentet som skolan agerade efter under denna tid. Därför verkar det som att författarna bara har följt de riktlinjer som fanns för vad som skulle finnas i läroböcker. Upplägget är likadant och

⁹³ L Hildingsson (red.), *Fyra epoker: lärobok i historia för gymnasiet åk. 1*, Örebro: Natur och Kultur, 1969, 32.

benämningen muhammedan finns med även i denna bok. De är i och med detta så lika att det är svårt att utgå från någonting annat än att de är produkter av sin tid och de attityder som fanns då.

Den sista boken som ligger under denna läroplan är *1 Historia för gymnasiet* av Carl Kavaleff, Ulla Levén-Anderson och Maria von Ahlefeld-Vejde från 1969. Jag har inte lyckats hitta någon information huruvida författarnas akademiska skolning såg ut och därmed kan jag inte säga om de var detta eller inte. Precis som föregående lärobok ligger denna i tid precis innan en ny läroplan. Denna bok har dock ett annat upplägg än de föregående böckerna där de tre teman jag tidigare utgått från inte har utrymme och uppdelning på samma sätt. I denna bok är det korstågen tar störst plats och de osmanska turkarna nämns i samband med mongolerna och ryssarna och har därmed inte ett eget utrymme på samma sätt som tidigare.

Det som berör den arabiska kulturen står skrivet i samband med korstågen och därmed står ingenting om denna kultur innan korstågstiden. Den skildring som finns om det arabiska samhället under korstågstiden är en berättelse av en arabisk man som beskriver ett besök i Damaskus under 1300-talet. Där framställs kulturen som framförallt positiv och att den hade ett utvecklat socialt skyddsnät som hjälper fattiga, friköper fångar och till och med hjälper slavar som hamnat i bekymmer. Det finns en viss risk att denna skildring är partisk då det är en arabisk man som skrivit den, men den har tagits med av författarna och den står som en beskrivning av det arabiska samhället i Damaskus. Detta visar på en vilja att påvisa det positiva i den arabiska kulturen. Mer står inte att läsa om det arabiska samhället i Mellanöstern utan det resterande som står är endast tillägnat korstågens händelseförlopp. Om korstågens oförnekliga positiva följder på grund av mötet med den arabiska kulturen nämns ingenting här.

Det turkiska riket behandlas tillsammans med ett avsnitt om mongolväldet och hur dessa tedde sig i Ryssland. Det som står om turkarnas välde är deras väg till att bli en stormakt i östra Medelhavet. Denna är precis som det som tidigare berört muslimer objektivt och det enda som står som kan anses tillskrivas någon värdering är att den kultur som uppstod i Egypten innan turkarnas storhetstid kan anses varit blomstrande och att det litterära verket ”Tusen och en natt” är ett bevis på detta. Samtidigt tar det sjöröveri som utgick från de muslimska Tunisien och Algeriet som ett gissel för sjöfarten.⁹⁴ I övrigt är det endast händelseförloppet som benämns.

Det finns i denna bok ett tema till som inte skrivits ut och det är ett avsnitt som heter ”Mötet med de bysantiska och arabiska kulturkretsarna”. Detta avsnitt tar upp de följder som kom utav korstågen till skillnad från de tidigare böckerna som vävt samman detta med beskrivningen av korstågen. I detta avsnitt beskrivs den kultur som mötte korsfararna och hur följderna av detta möte blev. Såväl varor som vetenskapliga rön och seder togs tillbaka till Europa och påverkade livet här. Detta ledde till att vetenskapen i Europa också utvecklades i och med de nya kunskaper som kom från öster. Allt som skrivits i boken är som tidigare objektivt med lite värderingar och fokus läggs på att arabvärlden var överlägsen européerna på flera områden under denna tid.

När det kommer till språkbruket i denna bok går den tillbaka lite till hur böckerna på 1950-talet skrev. Persongalleriet återuppstår i viss mån. Samtidigt finns det i viss mån värderande och inte helt igenom objektiva berättande kvar: ”Under 1200-talet erövrades Egypten av de turkiska mamluckerna som där skapade en blomstrande kultur.”⁹⁵ Ord som blomstrande är inte helt igenom objektivt utan ger en viss värdering ifråga om hur kulturen framställs.

⁹⁴ C Kavaleff, U Levén-Anderson & M von Ahlefeld-Vejde, *Historia för gymnasiet. 1, Årskurs 1*, Stockholm: Biblioteks förl., 1969, 49.

⁹⁵ Kavaleff, Levén-Anderson & von Ahlefeld-Vejde, *Historia för gymnasiet. 1, Årskurs 1*, 49.

Jag har nu presenterat de tre böckerna från 1960-talet. Det finns vissa skillnader mellan vilka områden som tas upp om man jämför med böckerna från 1950-talet. Dessa ligger dock i linje med de skillnader som finns mellan läroplanerna och därför finns det ingenting som tyder på att det handlar om någonting annat än just läroplanernas olika innehåll. Samtidigt är det för kort tidsspann för att kunna analysera förändringen mellan läroplanerna.

3.1.3 Lgy 70

Den första boken i min undersökning som ligger under den nya läroplanen från 1970 som förändrade hela det högre skolsystemet och införde den samlade gymnasieskolan är *Historia på egen hand: läromedelssystem för gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer ... 1, Världen under åtta sekler* av Börje Bergström och Ivar Håkansson från 1972. Jag har inte hittat någon information om författarna mer än att de har författat just denna bok. Denna läroplan var annorlunda mot de äldre som de tidigare böckerna har utgått från. Den är generellt sett mer inkluderande när det kommer till andra kulturer, men tidsspannet är detsamma. Det som kommer före år 1000 behöver inte gås igenom enligt denna läroplan.

Denna bok är uppdelad efter kronologi med vissa små undantag. Korstågen hanteras före de tidiga araberna vilket inte stämmer med kronologin. Samtidigt ges lite utrymme till de osmanska turkarna och deras förehavanden. När det kommer till korstågen börjar författarna med att beskriva situationen i Västeuropa under tiden kring år 1000 med alla de svårigheter de stod inför i form av muslimerna i Medelhavet, vikingarna i norr, ungrare och slaver som stod vid gränserna och genomförde inhugg i större eller mindre skala och därmed orsakade att de kristna européerna var på defensiven under många år. Det som skrivs om de muslimska härjningarna beskriver endast de gärningar de utförde utan att vara värderande och kulturen beskrivs som överlägsen den europeiska på flera sätt. Detta medför att den bild som framkommer inte är negativ trots att det är negativa handlingar den beskriver utan den kan snarare ses som rättvis som faktiskt tar upp även dessa sidor och inte endast de som visade sig i och med korstågen anfall på de arabiska länderna. Avsnittet fortsätter med att ta upp den kristna trons expansion under 1000-talet och hur européerna vann mark genom både militära segrar och att trons expansion vidgade kulturområdet när grannfolken antog kristendomen och själva började missionera istället för att slåss mot Västeuropa. Handeln ökade också vilket gjorde att Europa vid slutet av 1000-talet faktiskt var redo för korståg.

Det som tas upp om korstågen är förvånansvärt lite om händelseförloppet och desto mer om hur kyrkan kunde få människor att bege sig iväg på korståg och vilka ekonomiska följder korstågen fick. Något som tas upp som inte tagits upp av tidigare böcker i samma utsträckning är återerövringen utav Iberiska halvön som pågick samtidigt som korstågen i östra Medelhavet. Detta beskrivs som ett långtgående projekt som tog flera hundra år innan hela halvön var under kristen kontroll. Boken nämner även att det även förekom kulturella utbyten och inte bara strider under denna tid.

När det kommer till de tidiga muslimerna och deras förehavanden och kultur beskrivs detta senare i boken i ett kapitel om civilisationer utanför det kristna Västeuropa. Här beskrivs den arabiska kulturen som enhetlig och framstående inom ämnen som matematik, astronomi, medicin och litteratur. Deras förmåga att ta till sig redan gjord forskning inom dessa områden tas också upp och skapar därmed en bild av araberna som skickliga vetenskapsmän. Boken påpekar att kulturnivån inom arabvärlden kring år 1000 var högre i flera avseenden än den kultur som fanns i det kristna Västeuropa. Detta sammantaget ger en bild av araberna som civiliserade människor med en stark kultur och med ett intresse av ämnen som vetenskap, konst och arkitektur.

När det kommer till det tredje temat, de osmanska turkarna, som varit förekommande i de tidigare böckerna, ges detta väldigt litet utrymme i denna bok och nämns endast i samband med andra teman. Första gången det nämns är i ett kapitel som behandlar koloniseringens början och upptäcktsfärderna under 1500- och 1600-talet. Här nämns turkarna som ett problem för handeln med Östern på grund av sin expansion. Nästa gång turkarna nämns är i ett avsnitt om det Habsburgska riket där det beskrivs hur turkarna expanderade in i Ungern under 1500-talet och belägrade Wien, men blev besegrade. Där beskrivs även hur turkarna kontrollerade hela den afrikanska Medelhavskusten och härjade i områden under Habsburg. Sista gången turkarna nämns är i samband med att Karl XII tog sig till Turkiet efter nederlaget vid Poltava. Där finns också en kort beskrivning av turkarnas påtryckningar på Europa under 1500- och 1600-talet. Dock nämns inte hur deras väg till att bli en stormakt gick till.

Angående språkbruket i denna bok är den i grunden olik den i de tidigare böckerna. Ett typ exempel är: ”Det är emellertid missvisande att enbart se till de religiösa förutsättningarna för korstågsaktiviteten i det östra Medelhavsområdet.”⁹⁶. Det berättande och lite smått värderande språkbruket finns inte alls på samma sätt i denna bok vilket gör att den är mer objektivt förmedlande av empiri än de tidigare böckerna.

Denna bok följer den läroplan som skolan löd under vid denna tid och det märks med tanke på hur lite utrymme som tillskrivs diverse fenomen som de tidiga araberna och turkarnas välde. Det som står i läroplanen av dessa teman är korstågen och mötet med den islamiska kulturen. Dock finns en intressant sak som är att begreppet *muslim* nämns för första gången i de läroböcker jag har analyserat istället för det äldre muhammedan som används i böckerna från 1950- och 60-talen.

Nästa lärobok under 1970-talet är *Historia för gymnasieskolans sociala linje. 2* av Gunnar Ander, Birgit Rodhe, Karl-Reinhold Hällquist, Inger Sondén-Hällquist och Sven Vallmark från 1973. Jag har inte hittat huruvida dessa författare har gjort något annat akademiskt eller om de endast författat denna bok.

Denna bok är inte riktigt lik den förra när det kommer till upplägg och hur författarna har valt att presentera empirin, dock följer den samma mönster ifråga om de tre teman: de tidiga araberna, korstågen och turkarna. Dock är inte utrymmet likadant för alla tre. När det kommer till de tidiga araberna behandlas dessa på två och en halv sida och turkarna behandlas på lika stort utrymme. Angående innehållet så är det annorlunda mot tidigare. Såväl araberna innan Muhammed som dennes liv och gärning som grundläggande förklaringar på termerna *islam* och *koran* förklaras. En intressant sak som författarna har valt att nämna är att Muhammed såg sig som efterträdare till Abraham, Mose och Jesus. Detta har inte nämnts i tidigare böcker och kan ses vara av stor relevans för synen på islam då den kopplar samman denna tro med de andra abrahamitiska sådana, judendom och kristendom. Avsnittet fortsätter att beskriva arabernas expansion och hur de kristna och judarna i de områden som hamnade under araberna kunde fortsätta utöva sin tro. Vidare beskrivs arabernas insatser inom skolväsende och vetenskap samt lite om hur de levde. Relativt mycket utrymme läggs vid arabernas akademiska framgångar och hur de låg före de kristna inom många områden som matematik och medicin. Avsnittet avslutas med att beskriva hur detta storslagna välde kunde falla samman och splittras på det sätt som det faktiskt gjorde. Bristande administration, bristande stabilitet och guvernörer som själva tog makten i sina regioner beskrivs som realpolitiska orsaker till att araberna inte kunde hålla samman sitt rike samtidigt som splittringen mellan *sunni* och *shia* påverkade till väldets fall. Ser vi till vad denna framställning av de tidiga araberna ger oss för tendenser till författarnas syn på islam kan det onekligen sägas att det är en hel del positiva attribut

⁹⁶ B Bergström & I Håkansson, *Historia på egen hand: läromedelssystem för gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer ... 1, Världen under åtta sekler*, 4. tr., Stockholm: LiberLäromedel, 1976[1972], 57.

och händelser lyfts fram. Dock sägs inte mycket som inte sagts tidigare, men det ges förhållandevis stort utrymme i texten. Samtidigt beskrivs svagheter som de som fick väldet att falla samman.

Det andra avsnittet i boken som ingår i min undersökning handlar om turkarna. Detta avsnitt tar sitt avstamp i det seldjukiska riket som förekom de osmanska turkarna och mötte korsfararna. I och med detta behandlas också korstågen, dock mycket kortfattat. Det som nämns är att de kristna försökte erövra Jerusalem och området i närheten och resultaten av dessa. Detta är väldigt mycket mindre än vad som skrivits i de andra böckerna och mer har tillgetts de tidiga araberna och turkarnas välde. Avsnittet fortsätter med att främst beskriva turkarnas storhetstid under 1500- och 1600-talen. Detta följs dock av en kort beskrivning av hur turkarna tog makten i Främre Asien och etablerade sin stormakt. Därefter följer information om den senare tiden i det turkiska riket. Sedan följer en beskrivning av hur styret såg ut med förklaring på vilka som var ämbetsmän och liknande att dessa var utbildade inom islam och slavar under sultanen. Litteratur och arkitektur tas också upp och att de kristna i Östeuropa som styrdes av turkarna fick behålla sin tro.

Språkbruket i denna bok skiljer sig än mer från de tidigare böckerna och detta citat är övertydligt om varför: ”Alla *muslimer* (en riktigare benämning än ”muhammedaner”) skall vara bröder, inskräper islam.”⁹⁷. Denna bok tar uttryckligen avstånd från det gamla språkbruket där muslimer kallades för muhammedaner. Citatet visar på den stil språkbruket går i, det är inte utsvävande berättelser utan korta, koncisa förmedlingar av en empiri som fanns vid tiden och som av författarna ansågs relevant.

Sammantaget ger detta en rättvis bild av muslimerna som tar upp både styrkor och svagheter som dessa stått för och hur deras riken kunde växa och falla samman på det sätt som det faktiskt gjorde. Korstågen berörs förvånansvärt lite i förhållande till hur de andra böckerna har varit uppdelade och ett större fokus än i den förra boken läggs på den tidiga islam och dess uppkomst.

Den tredje och sista boken från 1970-talet är *Historia i centrum och periferi* av Göran Graninger och Sven Tägil från 1973. Sven Tägil var professor i historia och Göran Graninger har jag inte lyckats ta reda på huruvida han var akademiker eller inte. Denna bok följer inte samma mönster som de tidigare med den uppdelning som funnits i tidigare böcker. Den går kronologiskt fram genom historien från medeltiden och framåt. Vid vissa valda ställen har författarna lagt in någonting som de kallar ”Kulturhistoriska essäer” som behandlar olika teman. I ett av dessa återfinns de tidiga araberna. Denna ligger i mitt i ett kapitel som behandlar högmedeltiden i Europa. På två sidor skriver en fristående författare om den arabiska kulturen och tar med såväl Muhammed som korstågen och turkarna. Texten går kronologiskt tillväga med kortfattade beskrivningar av de tre teman. Sedan kommer en beskrivning av den arabiska kulturen som produkt av de kulturer och folkslag som tidigare levde i de områden som blev arabiska. Kulturen beskrivs även fortsatt med nedslag vid språkets och religionens betydelse för denna. Efter detta beskrivs det inflytande det arabiska språket haft på eftervärlden och den konst och de tekniska saker som araberna lämnat till eftervärlden.

Detta stycke är utförligt och nämner ett flertal saker som inte tagits upp som språkets betydelse och det sätt den arabiska kulturen var en produkt av tidigare kulturer. Kulturens uppbyggnad får också ovanligt stort utrymme på ett sätt som inte funnits i tidigare böcker. Detta visar på att författarna velat förmedla denna mer än vad de har ansett att händelseförlopp och liknande haft betydelse.

Korstågen behandlas i ett eget avsnitt i samband med investiturstriden och reformer inom kyrkan på 1000-talet. Detta avsnitt är cirka en halv sida och därmed kortfattat

⁹⁷ G Ander (red.), *Historia för gymnasieskolans sociala linje*. 2, 2. uppl., 2. tr., Stockholm: Esselte studium, [1973], 123.

även i förhållande till de andra böckerna. Detta avsnitt beskriver det första korstågets bakgrund och följder och kopplas till striden mellan påven och den tysk-romerske kejsaren. När det kommer till korstågens följder nämns endast att handeln i östra Medelhavet ökade. I och med att det är ett så litet utrymme som ges till korstågen verkar det inte som att de var särskilt viktiga i författarnas ögon utan endast någonting som borde nämnas. Istället får den kyrkliga utvecklingen vid denna tid betydligt större utrymme och gås igenom mer grundligt.

När det kommer till det tredje temat som är de osmanska turkarna nämns dessa endast i det tidigare beskrivna stycket och inte mer när det kommer till senmedeltiden eller renässansperiodens stater. Detta stämmer dock överens med vad läroplanen sade om innehållet i historieundervisningen eftersom turkarna inte tillskrivs något större utrymme i det som skall tas med i undervisningen. Dock är det väldigt lite i förhållande till det utrymme temat har fått i de andra böckerna.

Språkbruket i denna bok följer mönstret hos de andra två från 1970-talet. Detta är ett exempel: ”I själva verket har i arabernas nedärvda, starkt traditionsbundna miljö den islamska religionen helt och fullt integrerats i livsstil och tänkesätt, på ett helt annat sätt än kristendomen någonsin har gjort för oss.”⁹⁸. Trots att just detta citat beskriver en skillnad mot det kristna Europa finns det ändå ett stort mått av saklighet i beskrivningen och detta går igenom i boken. Det finns en berättande aspekt i vissa stycken, men sakligheten lyser igenom överallt.

Detta var de tre böckerna jag har valt ifrån 1970-talet. Dessa tre utgår som sagt från samma läroplan, men det finns betydande skillnader mellan dem främst ifråga om hur mycket utrymme olika teman får och vad som tas upp. Det är dock ingen skillnad i hur islam framställs utan deras kultur och förehavanden beskrivs på liknande sätt, endast med skillnader i omfång. Det som nämns är främst positivt och detta ger ett positivt helhetsintryck av araberna och turkarna och deras religion och kultur.

Läroplanen från 1970 användes i 24 år och därför sträcker den sig fram till 1994 och därmed måste fler böcker in under denna kategori. De som jag har valt som är från senare än 1970-talet är från 1985 fram till 1993. Detta för att kunna se en förändring i och med Lpf 94.

Den första boken är *Alla tiders historia. Grundbok i historia för gymnasieskolans humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer* av Börje Bergström, Hans Almgren, Arne Löwgren från 1985. Angående dessa tre författare har jag endast kunnat få fram informationen att de är författare till denna bok och några fler senare böcker som jag också skall analysera senare i uppsatsen. Denna bok är intressant på det sättet att den tar upp även tiden före år 1000 trots att detta inte står i läroplanen. Detta har inte varit fallet med de tidigare böckerna under denna läroplan. Även denna bok går kronologiskt tillväga. När det kommer till de tre teman jag har hittat i de andra böckerna återfinns dessa även i denna. De tidiga araberna behandlas på en och en halv sida, korståget på lika stort utrymme och turkarna nämns i ett avsnitt om Östeuropa under den tidigmoderna eran.

När det kommer till de tidiga araberna beskrivs detta i ett avsnitt som kallas ”De stora folkvandringarnas tid. Detta avsnitt behandlar också de germanska folkvandringarna och vikingatågen. Delen om araberna börjar med en beskrivning av deras erövringståg över Mellanöstern och Nordafrika och in i Europa på 600- och 700-talen. Stycket fortsätter sedan beskriva hur expansionen mot Europa stannade av och hur kalifatet delades upp. Boken förklarar även hur islam uppstod och att det var Muhammed och islam som stod bakom expansionen. En sak som påstås är: ”Det

⁹⁸ S Tägil & G Graninger (red.), *Historia i centrum och periferi. D. 1, Högmedeltiden till franska revolutionen*, Lund: Esselte studium (Uniskol), 1973, 18.

säkraste sättet att nå paradiset var att med svärdet i hand sprida den nya läran.”⁹⁹. Detta påstående är inte positivt utan påstår snarare att religionen skapade fanatiker. Huruvida detta stämmer eller inte tänker jag inte gå in på, men det bidrar till en negativare bild av muslimer. Språkbruket i boken speglas av detta citat. Ett modernt förmedlande språk som följer mönstret som lagts under 1970-talet. Avsnittet går vidare med att förklara hur araberna var skickliga handelsmän som fraktade varor mellan Orienten och Västeuropa. Därefter beskrivs hur arabernas kulturliv utvecklades och hur vetenskapen utvecklades under dem.

När det kommer till korstågen så börjar detta avsnitt med en kort beskrivning av upptakten och händelseförloppet till det första korståget med påvens tal och det engagemang som fanns bland de kristna för att faktiskt genomföra korståget österut. En intressant passage är att författarna nämner att det faktiskt förekom ett regelrätt blodbad under stormningen av Jerusalem, något som inte nämnts i de tidigare böckerna. De tidigare böckerna har främst fokuserat på det positiva med mötet med islam, men inte tagit upp någonting direkt negativt som någon sida utfört. Detta visar på att en attitydförändring inträffar i och med att negativa handlingar inte förtigs utan kommer upp i ljuset och sprids genom läroböckerna. Avsnittet fortsätter med att beskriva hur korstågen kunde inträffa och få sådana folkmassor med sig. Författarna påpekar att inte endast den kristna tron eller motståndet mot islam kan påstås stå som ensamt argument för att människor slöt upp bakom idén att erövra Det heliga landet. Orsaker som stark befolkningsökning, politisk styrka och en sysslolös överklass i samband med arabisk splittring och politisk nedgång nämns som bidragande faktorer till att uppslutningen runt påven kunde bli så stor. Detta tar udden av religionen. Istället för att framställa de kristna som fanatiker ifråga om religionen och motståndet mot muslimer, det vill säga en annan religion, tas andra anledningar som inte har någonting med religion att göra, vilket gör att den kristna befolkningen framstår som endast intresserade av någonting nytt och spännande som råkade falla väl in i tiden.

Det som sedan tas upp i detta avsnitt är som förväntat korstågens resultat. De politiska och militära resultaten blev som tagits upp i de tidigare böckerna inte särskilt bestående då Jerusalem förlorades till muslimerna igen mindre än hundra år efter att staden erövrats av korsfarare. De resultat som nämns är samma som i de tidigare böckerna med ökad handel, ett vetenskapligt och kulturellt uppsving. En sak som nämns som inte tagits upp tidigare är att klädseln från Mellanöstern också slog sig in i Europa och blev en del av modet i Europas länder. Boken tar även upp diskussionen om hur mycket korstågen faktiskt påverkade till denna utveckling och författarna hävdar att det troligaste är att denna utveckling skulle ha skett ändå, men att de kontakter med Mellanöstern som upprättades förmodligen skyndade på det hela.

Det sista temat i denna bok är de osmanska turkarna som inte nämns särskilt mycket då de endast beskrivs i ett avsnitt som heter ”Kampen på Balkan”. Där nämns turkarna kortfattat och fokus ligger på dem som motståndare mot de kristna staterna i Öst- och Centraleuropa. Precis som tidigare böcker ligger detta dock helt i linje med läroplanen.

Nästa bok som ligger under denna period som är i slutet av användandet av Lgy70 är *Människans historia 1* av Gunnar T Westin, Bengt Ohlson, Torbjörn Norman, Gunnar Kjellin och Alf Åberg från 1990. Gunnar T Westin, Gunnar Kjellin och Alf Åberg har nämnts tidigare då dessa även samarbetade i boken *Fyra epoker: lärobok i historia för gymnasiet* från 1969. Dessa var akademiker och eftersom de skrivit en lärobok tidigare under en annan läroplan kan skillnader ses mellan dessa två böcker med samma författare. Uppdelningen i denna bok är att de tidiga araberna beskrivs på ungefär en

⁹⁹ B Bergström, H Almgren & A Löwgren, *Alla tiders historia. Grundbok i historia för gymnasieskolans humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer*, 3. uppl., Stockholm: LiberLäromedel, 1985, 50.

sida, korstågen på cirka två sidor och de osmanska turkarna på två sidor. Detta går emot hur de tidigare böckerna varit uppdelade i och med att i tidigare böcker har turkarna fått ett ytterst begränsat område medan det i denna bok är tvärtom, turkar får det dubbla utrymmet mot de övriga teman trots läroplanens krav.

Avsnittet som behandlar de tidiga araberna är en del av ett kapitel om tidigmedeltida kulturer såsom Bysans och Kina. Det nämner väldigt lite om Muhammed. Endast att han var profet kommer till uttryck. Avsnittet fokuserar istället på expansionsfasen efter Muhammeds död. Både händelseförlopp och orsaker tas upp. Religionens samlande kraft nämns som den främsta orsaken till att expansionen kunde utträttas så snabbt och effektivt. Avsnittet fortsätter med att beskriva arabväldets uppdelning under århundradena efter att erövringen avstannat. Dock nämns alla de faktorer som bidrog till att riket trots detta hölls samman på olika punkter med kulturen som främsta gemensamma nämnare ihop med språket och religionen. Vidare nämner ett kort stycke hur den arabiska kulturen och vetenskapen i stort byggde på de influenser den fick från erövrade områden och grannarna i Indien och Kina.

I det avsnitt som behandlar korstågen finns även ett stycke om arabernas politiska nedgång under tiden före korstågens början. Detta skrivs ut som en förklaring till varför korstågen kom vid den tid de kom. På cirka en sida beskrivs den nedgång som arabväldet upplevde, men även vad som höll dem samman och en mer detaljerad beskrivning av de kulturella och vetenskapliga framgångar som ägde rum under denna tid. Även den religiösa splittringen mellan sunni och shia tas upp som en orsak till nedgången. Denna nedgång och splittringen läggs fram som en orsak till att de kristna kunde utföra korstågen.

Själva beskrivningen av händelseförloppet för korstågen tar mest upp situationen i det kristna Europa och hur kyrkans splittring spelade in att korstågen blev av alls. Om korstågens följder sägs inte mycket mer än att de kristna områdena gick förlorade tids nog och att handeln ökade väldigt mycket till följd av de nya kontakterna med Mellanöstern. Dock finns det ett sista stycke som behandlar den arabiska världens tillbakagång efter korstågen. Ett sådant stycke har inte funnits i tidigare böcker på samma sätt. Arabernas kulturella nedgång har nämnts i vissa böcker, men inte lika utförligt som här. Detta stycke talar om utvecklingen i de muslimska områdena i och med händelser som mongolernas invasion och hur de slogs tillbaka från Palestina av de egyptiska mamlukerna. Trots att dessa lade stor vikt vid kultur och vetenskap hamnade dessa efter européerna vid medeltidens slut.

Det sista temat i boken är det som behandlar de osmanska turkarna. Så som tidigare nämnt tar detta avsnitt upp mer än vad tidigare böcker har gjort. Detta avsnitt börjar med att beskriva bakgrunden hos de turkiska folken och hur de kom att bli styrande i östra Medelhavet. Avsnittet fortsätter med att beskriva storhetstiden och en hel del om hur armén och samhället var strukturerat och hur problemet med de härskande osmanernas lojalitet löstes. Efter detta beskrivs hur de kunde ha en sådan effektiv armé hur vanligt folk hade det under deras styre med religionsfrihet och i flera fall mindre krav än vad tidigare härskare haft. Avsnittet avslutas med att beskriva rikets nedgång vilket dock går efter min undersökning. Det som det sista stycket dock visar är ett intresse av att sprida information om det osmanska riket på ett sätt som inte funnits hos tidigare författare under samma läroplan.

I denna bok fortsätter mönstret inom språkbruket vilket visas genom citatet: ”De sammanhållande banden var religionen och det arabiska språket: Koranen, islams heliga

skrift, fick nämligen inte översättas till andra språk.”¹⁰⁰. Detta på gränsen till torra förmedlande är typiskt för boken och följer som sagt den tidigare inslagna vägen.

Denna bok delar som tidigare nämnt författare med en äldre bok jag har undersökt och detta är inte särskilt tydligt i denna. Varken fokus eller vad som valts att ta med är särskilt likt. Dock är den skriven under en annan läroplan och mer än tjugo år tidigare, men någon slags likhet hade inte varit förvånande trots tidsspannet mellan dem.

Den sista boken som ligger under Lgy70 är *Människans vägar. 1, Från folkvandringstiden till industrialismen* av Jouni Ekonen, Vilho Kulju och Terttu Matsinen från 1993. Den är översatt till svenska av Yngve Andersson och Camilla Frostell. Dessa tre författare har jag inte hittat någon information om huruvida de var akademiker eller inte. Camilla Frostell är till yrket översättare vilket är föga förvånande i sammanhanget, vad Yngve Andersson har för yrke har jag inte funnit information om.

De tidiga araberna beskrivs i ett kapitel i samband med vikingatågen som ägde rum i slutet och efter arabernas storhet. Här beskrivs situationen innan Muhammed precis som i vissa tidigare böcker. Därefter fortsätter avsnittet med en beskrivning av tiden under Muhammed med flykten till Medina och återkomsten till Mecka följt av den vidare expansionen under de första kaliferna. Här nämns också att arabernas kultur började förändras i och med att den kom i kontakt med andra kulturer i de erövrade områdena såsom den persiska och den bysantinska och därmed ändrades mot en stadskultur trots att den ursprungliga kulturen på arabiska halvön präglades av beduinernas levnadssätt. Efter detta kommer en förklaring till umayyadernas fall från makten på grund av religiösa motsättningar mellan sunni- och shiamuslimer. Arabernas snabba expansion förklaras med religiös fanatism i kombination med svaga grannar och en lust efter land och rikedomar. Detta ger en mer human syn på muslimer på det sätt att de inte endast bedrev krig på grund av religiös tro utan även på grund av vanlig längtan efter rikedomar och ära. Vidare nämns araberna som ansvariga till många positiva saker under Europas medeltid som exempelvis kunskaper om olika uppfinningar från Kina och handel och sjöfart. Samtidigt nämns de muslimska koranskolorna som förebilder till Europas universitet.

Nästa tema som behandlas i denna bok är korstågen till Mellanöstern. Avsnittet börjar med en beskrivning av Peter Eremiten och påvens roll i det första korståget. Även den bysantinske kejsaren ges en roll i det hela i och med att han bad Västeuropa om hjälp mot seldjukerna. En kort beskrivning ges om Peter Eremitens folkkorståg som dock gick om intet i och med det första kontakten med muslimer. Vidare berättas detaljerat om det första korståget och hur detta gick till fram till erövringen utav Jerusalem. Därefter berättas om senare korståg och även barnens korståg som dock slutade olycklig för alla inblandade. Om resultatet sägs ingenting i detta avsnitt, men i det efterkommande som behandlar städerna och handels tillväxt vid denna tid tar upp något av korstågens resultat för Europas folk. Den nämner exempelvis hur korsfararna stötte på arabernas utvecklade kultur och tog till sig gamla grekiska kunskaper som varit glömda i hundratals år.

Det sista temat jag tidigare analyserat, de osmanska turkarna, nämns inte i boken vilket såsom i de tidigare där det nämndes ytligt ligger i linje med läroplanen som inte förskriver att detta rike skall behandlas alls.

Det språkbruk som framkommer i denna bok är mycket lik de övriga böckernas och den linje som slagits fortsätts och det finns egentligen inget nytt att säga om den, men ett citat kan förtydliga detta: ”De religiöst stränga shiamuslimerna motsatte sig

¹⁰⁰ Westin, Gunnar T. (red.), *Människans historia: lärobok i historia för gymnasieskolan. 1, Natur och kultur*, Stockholm, 1990, 38.

umajjadernas kalifat som också dominerades av de religiöst mer toleranta sunnimuslimerna.”¹⁰¹.

Nu har dessa sex stycken böcker som är skrivna under Lgy70 presenterats och de ser med undantag för den från 1990 lika ut och de har ungefär samma upplägg och där presenteras ungefär samma teman. Boken från 1990 har ett annorlunda upplägg med annan fokus än de tidigare och en grundligare genomgång av händelseförlopp och orsaker och resultat av de olika fenomen som inträffat. De största skillnaderna är hur Muhammed och turkarna ges utrymme. I de fem böckerna ges turkarna och islam före år 1000 mycket litet utrymme så som står skrivet i läroplanen medan den sjätte behandlar dessa mer. Just Muhammed nämns inte mycket i denna heller, men de tidiga muslimerna och speciellt med fokus på händelseförlopp i tid med korstågen delges läsarna på ett sätt som inte de andra har gjort. Detta gör att den ger islam ett större utrymme än de tidigare böckerna. Om detta beror på nya tider under 1990-talet precis innan en ny läroplan kom ut eller om detta beror på hur författarna ansåg att en lärobok vid denna tid skulle se ut är svårt att svara på.

3.1.4 Lpf 94

Nästa läroplan som skall presenteras Lpf 94. Denna är väldigt olik de tidigare utifrån det att det är betydligt detaljstyrt angående vad som skall ingå i en kurs. Istället fanns det övergripande mål och syften som läraren själv fick se till så att dessa uppfylldes vid ämnets slut. Detta gör att det är svårare att dra paralleller till skillnader i läroböckerna och hur dessa speglas i läroplanen.

Den första läroboken under denna period är *I historiens spegel: långa linjer och tvärsnitt* av Sverker Oredsson och Lars Andersson från 1995. Sverker Oredsson är akademiker och var verksam inom detta vid tiden för bokens författande. Hur det ligger till med Lars Anderssons verksamhet har jag inte hittat information.

Denna lärobok har ett upplägg som inte liknar de andra böckernas. När det kommer till de tidiga araberna beskriver boken kronologiskt från Muhammed till Konstantinopels fall och väver in korstågen i detta, medan turkarna beskrivs i ett annat kapitel. Detta avsnitt börjar med en kort beskrivning om araberna innan Muhammed och på detta följer en beskrivning av islams grunder och lite om Muhammeds liv. Därefter följer en redogörelse för expansionen och skillnader mellan sunni och shia och hur denna utveckling såg ut. Ovanligt mycket utrymme ges just detta ämne då det i tidigare böcker främst nämnts kortfattat som en anledning till kalifatets delning. Detta stycke avslutas med en beskrivning om religionsfriheten inom arabväldet. Därefter kommer ett avsnitt som berör kalifatets storhetstid under 800- och 900-talen. Fokus läggs på kultur och vetenskap och beskriver hur kalifen under denna tid levde. Därefter avhandlas handeln och den ekonomiska uppgången som ägde rum. Nu kommer dock någonting som inte alls berörts i de tidigare böckerna, de fattiga och kvinnornas historia. Dessa två grupper har inte alls berörts av tidigare böcker, men nu ges de utrymme. Det som sägs är att en fattig underklass började växa fram och att bönderna fick det svårt under denna tid på grund av skattetrycket. Det som sägs om kvinnorna är att de var underkuvade, tvingades bära slöja och blev alltmer isolerade i hemmen samt att en man fick ha flera hustrur. Det är inte mycket, men det är dock en inblick i dessas liv som inte kommit till uttryck i tidigare läroböcker.

Nästa avsnitt i denna bok beskriver det muslimska kalifatets splittring och vad som kom efter detta. De som talas om är turkarna och hur de kom till kalifatet och tog plats i armén och därmed fick större inflytande. Därefter beskrivs hur seldjukerna tog makten i

¹⁰¹ *Människans vägar. 1, Från folkvandringstiden till industrialismen*, 1. uppl., Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1993, 31.

de områden som tidigare hade lytt under kalifatet. Sedan tas korstågen upp kortfattat med fokus på den politiska händelseutvecklingen och endast ytligt berörs att de kristna erövrade områden som sedan bröt sig fria eller återerövrades av muslimska härförare som Saladin och andra. Därefter beskrivs andra arabiska områden som Egypten och Iran innan avsnittet går in på turkarna. Dessa omnämns genom att deras resa från att varit en liten grupp i Mindre Asien till att erövra Konstantinopel och bli en växande stormakt beskrivs.

I ett annat kapitel senare i boken fortsätter berättelsen om de osmanska turkarna. Här beskrivs expansion efter år 1500 och lite om den religionsfrihet som fanns i riket där i kontrast till det kristna Europa, en religiös mångfald existerade eftersom både kristna och judar fick verka, något som i Europa skulle dröja. Samtidigt beskrivs det utsträckta system av slavar som existerade i Osmanska riket där både militären och administrationen rekryterade folk bland de ofria.

Språkbruket i denna bok fortsätter även den på den inslagna vägen: ”Därtill kom en särskild skatt på alla icke-muslimer. Kristna, judar och zoroastrier utsattes inte i övrigt för någon religiös förföljelse”¹⁰². Detta citat tyder på att det objektiva språkbruket står sig.

Nästa bok under den andra halvan av 1990-talet är *Epos: historia för gymnasieskolans kurs A och B* av Robert Sandberg från 1996. Sandberg delar författarskapet av boken med några andra individer, men han står som ansvarig för de sidor som jag berör och därmed är inte de andra relevanta. Han är verksam som lektor i historia och hade disputerat vid tiden för bokens tillkomst vilket gör att han var akademiker redan då. Uppdelningen av boken ser ut som följer: fem sidor tillägnas de medeltida araberna och sammanlagt tre sidor uppdelade på två olika kapitel fokuserar på Osmanska riket. Om korstågen står i princip ingenting mer än när de inträffade.

De medeltida araberna behandlas som nämnt ovan på fem sidor vilket är mycket i förhållande till resterande böcker. Detta avsnitt är också mer grundligt i förhållande till de andra böckerna. Avsnittet börjar med en beskrivning utav Arabiska halvön innan Muhammed och fortsätter med en förvånansvärt detaljerad redogörelse för Muhammeds liv och de likheter som finns mellan islam och de kristna och judiska tankarna som var kända vid denna tid och att de muslimska tankarna främst var rotat ur det arabiska samhället. Även ett stycke om den muslimska tideräkningens ursprung finns med. Härnäst kommer en beskrivning utav den arabiska expansionen efter Muhammeds död, där tonas den religiösa biten i framgången ned i jämförelse med tidigare böcker och istället nämns Bysans och det persiska riket nedgång vid denna tid som huvudsakliga anledningar till att expansionen var så framgångsrik. Detta följs av en kort beskrivning av hur administrationen i de erövrade områdena sköttes och där påpekas att det främst var de gamla formerna som behölls samt en intressant passage som säger att araberna inte var särskilt intresserade av att omvända hela befolkningen till islam eftersom muslimer fick lägre skatter än andra religionstillhörande.¹⁰³ I tidigare böcker har det funnits en tendens till att beskriva muslimerna som väldigt religiöst drivna och därmed skapa en bild av att de var ute efter att omvända hela världen. Detta dementeras tydligt i denna bok. Därefter kommer ett stycke som beskriver kalifatets uppbyggnad och de skillnader som uppkom i och med flytten av huvudstad från Damaskus till Bagdad och hur religionen blev en mer gemensam faktor än kulturen eftersom den persiska kulturen och inflytande växte i samhället. Sidan avslutas med en förklaring på skillnaden mellan sunni och shia. Sist i kapitlet som berör de medeltida araberna kommer en relativt

¹⁰² L. M. Andersson & S. Oredsson (red.), *I historiens spegel: långa linjer och tvärsnitt*, Göteborg: Akademiförl., 1995, 55.

¹⁰³ R. Sandberg (red.), *Epos: historia : för gymnasieskolans kurs A och B*, 1. uppl., Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1996, 76.

grundlig beskrivning av hur samhället fungerade med fokus på att det var ett slavsamhälle, med slavar i topp av både militären och administrationen, och kvinnornas situation. Avsnittet visar på att kvinnan var underställd mannen i samhället, men att som frånskild eller änka kunde hon förfoga över sin egen egendom och sitt arv och att döttrar ärvde hälften av söner. Samtidigt påpekas det i boken att kvinnorna förmodligen hade högre ställning i verkligheten än vad Koranen föreskrev, men att åtskillnaden av könen i det offentliga var påtaglig.

Därefter kommer ett sista stycke som beskriver de osmanska turkarnas väg till makten i sitt rike. Bakgrunden tas upp och beskriver hur turkarna kom som soldater och blev ett mer dominerande folkslag inom den muslimska världen. Därefter kommer en kort redogörelse för osmanernas expansion från 1300-talet och fram till Konstantinopels fall. I ett annat kapitel skrivs mer om Osmanska riket, men detta är om den senare perioden efter år 1500 och beskriver hur samhället förändrades under denna tid. En sak som dock stod sig över tid är den religionsfrihet som fanns i riket under hela dess existens.

Språkbruket i denna bok har inte här heller särskilt mycket nytt att tillföra undersökningen: ”Riket förvandlades från ett arabiskt välde till ett islamiskt. Det var islam som var den förenande länken, inte det arabiska ursprunget.”¹⁰⁴. Detta språkbruk är precis som tidigare objektiv och därmed fortsätter det stadium i utvecklingen som de tidigare böckerna visat.

Den sista boken från 1990-talet är *Alla tiders historia A: grundbok för gymnasiets A-kurs* av Börje Bergström, Arne Löwgren, Hans Almgren från 1996. Dessa tre författare är nämnda tidigare i och med att jag har undersökt deras bok från 1985. Den boken jag nu skall presentera skiljer sig mycket från den tidigare i detta kapitel. När det kommer till de tidiga araberna ges de endast en och en halv sida, korstågen berörs på samma omfång och de osmanska turkarna benämns endast i andra sammanhang och därmed ges ingen helhetsförklaring alls på händelserna kring Konstantinopels fall och liknande.

Avsnittet som behandlar de tidiga araberna är kortfattat och behandlar främst själva expansionsfasen under 600- och 700-talet. Det förklarar därefter hur det föll samman i flera kalifat och hur Muhammed var den som enat araberna och gjort att denna expansion var möjlig alls. Därefter kommer några rader om islams grunder och sedan nämns den religionsfrihet som fanns. Allra sist nämns den ökade handeln under arabväldet. Denna beskrivning är trots att den är väldigt ytlig ändå informativ och får med de viktigaste grunderna utav det som bör sägas om de tidiga araberna. I jämförelse med den tidigare boken är den väldigt kortfattad och säger väldigt lite om arabernas samhälle ifråga.

Nästa avsnitt i boken behandlar korstågen och även detta avsnitt är kortfattat och uppdelat såsom följer: händelseförlopp, bakgrund och resultat. Den första delen beskriver främst upptakten och händelseförloppet av det första korståget och säger ingenting om den muslimska kultur som fanns i området då. När det kommer till bakgrund och orsaker till korstågen nämns samma faktorer som tidigare med europeisk tillväxt och den arabiska instabiliteten som huvudpunkter. Det som beskrivs i stycket om korstågens följder är även det samma som nämnts i tidigare böcker med ökad handel, kontakt med ny teknik och vetenskap och anammandet av vissa kulturella fenomen som viktiga följder. Det nämns även att dessa kulturyttringar som kom till Europa mynnade ut i renässansen. Angående de osmanska turkarnas uppkomst som styrande av en stormakt nämns inte mycket utan de nämns endast i samband med andra stater.

¹⁰⁴ Sandberg (red.), *Epos: historia : för gymnasieskolans kurs A och B*, 76.

Språkbruket i denna bok illustreras av följande citat: ”Till enandet bidrog att Muhammed grundade en ny religion, som fick namnet *islam*, ett ord som betyder underkastelse.”¹⁰⁵. Därmed stämmer den väl överens in i det rådande språkbruket som användes i läroböcker under denna tid.

Jag har nu presenterat alla tre böckerna från andra halvan av 1990-talet som skrevs under Lpf 94 som styrdokument. Den bild som framkommer är likadan i alla tre. Det är främst omfånget och vilka delar som tas upp som har varierat. En sak som varit av markant skillnad är att i de två första böckerna fick kvinnornas situation en plats medan detta saknades helt i den tredje boken som generellt sett var mycket kortfattad i jämförelse med de två övriga.

Även denna läroplan användes under så många år att det är nödvändigt att ta in läroböcker från mer än ett decennium. I detta fall är det de första tio åren efter år 2000 som skall täckas in.

Den första boken som ligger under detta decennium är *Epok: historia. Kurs A* av Sten Elm och Birgitta Thulin från 2000. Dessa författare var endast författare av läroböcker utifrån vad jag har lyckats få reda på. Uppdelningen av denna ifråga om islam är likadan som de tidigare. Angående de tidiga araberna tillägnas två sidor, korstågen på cirka en sida och det osmanska riket på ungefär en sida. När det kommer till de tidiga araberna börjar detta avsnitt med att berätta om det maktvakuum som existerade i Nordafrika och delar av Mellanöstern efter Västrops fall som gjorde det möjligt för den arabiska folkvandringen att existera alls. Den arabiska expansionen påstås vara en bidragande orsak till den ekonomiska nedgången i Europa efter Västrops fall. Därefter beskrivs hur denna expansion var möjlig genom att Muhammed och islam enade araberna och hur de behandlade erövrade folk väl. Därefter kommer en beskrivning av Muhammed liv. Sist i avsnittet kommer ett stycke som beskriver den arabiska kulturen och där dessa framställs som ledande handelsmän och framstående inom kultur och vetenskap. Sist nämns något som inte uttryckts på samma sätt tidigare: nämligen att de kristna i Europa och muslimerna i Mellanöstern blev ideologiska fiender trots de stora likheter och den influens som inträffade i och med korstågen.¹⁰⁶ Dock nämns lite om det arabiska samhället vilket fått större utrymme i de tidigare böckerna.

Angående korstågen beskrivs de senare i boken. Den främsta orsaken anges vara den uppgång Västeuropa upplevde under 1000-talet och att kyrkan använde sig av denna för att ena de kristna mot muslimerna för att erövra det heliga landet i Palestina. Främst beskrivs det första korståget och det nämns att fler ägde rum senare, men att dessa ofta urartade i plundringar och att till och med Konstantinopel som var ett kristet centrum plundrades. Därefter kommer en beskrivning av de positiva följder som korstågen bidrog till. Det som främst nämns är att handeln ökade eftersom kontakten med Mellanöstern uppkom på det sätt den gjorde. Dock nämns lite angående de kulturella influenser som fått större plats i tidigare böcker. Därefter kommer en intressant sak vilket är en redogörelse för turkarnas erövring utav Konstantinopel, någonting som inte riktigt ligger i tid eller tema med korstågen. Ingenting nämns om turkarna som folkgrupp utan det som presenteras är en redogörelse för själva belägringen vilket känns en aning malplacerat i denna kontext.

När det kommer till det avsnitt som behandlar de osmanska turkarna är detta ytterst kortfattat och beskriver endast turkarna efter Konstantinopels fall vilket inte ger någon information om de tidiga turkarnas förhållanden. Samtidigt ger sidan lite information om samhället mer än att ett stycke beskriver systemet med slavar på höga positioner för

¹⁰⁵ B Bergström, A Löwgren & H Almgren, *Alla tiders historia: A : grundbok för gymnasiet A-kurs*, 1. uppl., Malmö: Gleerup, 1996, 48.

¹⁰⁶ S Elm & B Thulin, *Epok: historia. Kurs A*, 1. uppl., Malmö: Interskol, 2000, 50.

att öka deras lojalitet till sultanen. Informationen om de osmanska turkarna är därmed väldigt sparsmakad i denna bok. Dock har jag sett värre exempel tidigare i andra böcker.

Angående språkbruket i denna bok är mycket lik den i de tidigare böckerna. Ett exempel: ”Hur kunde araberna lyckas? En viktig förklaring är Muhammed och hans nya religion, islam.”¹⁰⁷. Detta sätt att konkret och objektivt beskriva samtidigt som språket blir mindre konstlat och mer lättläst är typiskt för utvecklingen även i de övriga böckerna.

Nästa bok som är från 2000-talet är *Perspektiv på historien A* av Hans Nyström och Örjan Nyström från 2001. Angående författarna har jag inte hittat någon information angående vad deras yrke var. Upplägget i denna bok är likt det i den förra med den skillnaden att de osmanska turkarna beskrivs än mer sparsamt och endast nämns som en fiende till de östeuropeiska staterna under den tidigmoderna eran. När det kommer till de tidiga araberna beskrivs dessa på en och en halv sida medan korstågen behandlas på samma utrymme.

Även i denna bok ställs araberna som ansvariga till den ekonomiska och kulturella nedgången i Västeuropa eftersom de kontrollerade stora delar av Medelhavet och då utgjorde de ett hinder i kontakten mellan Europa och resten av den då kända världen. När det kommer till bakgrunden beskrivs det hur situationen såg ut i Arabien innan Muhammed och lite angående hur Muhammed gick tillväga för att islam skulle slå igenom. Stycket fortsätter med att beskriva expansionen kort och att det till slut föll samman, men tonvikten ligger på den kulturella, ekonomiska och vetenskapliga blomstring som inträffade i arabvärlden efter expansionen. Dessa fenomen beskrivs relativt grundligt. Sist berättas om den religionsfrihet som fanns i arabernas länder och det nämns hur judar som var förföljda i det kristna Europa kunde få en fristad och i frihet kunna utöva sin religion under muslimskt styre.¹⁰⁸

När det kommer till korstågen beskrivs den främsta orsaken på samma sätt som i föregående bok, ett realpolitiskt sätt för påven att skapa stabilitet i Europa genom att ena folket mot ett gemensamt mål. Därefter beskrivs det första korståget och beskriver hur det blev ett blodbad när de kristna intog Jerusalem. Sedan nämns att orsaken till att de senare korstågen stöttades ekonomiskt av de norditalienska städerna berodde på deras intresse av att handla från Mellanöstern fortskred eftersom de tjänade förmögenheter på denna. Tonvikten i stycket läggs på att beskriva de positiva följderna av korstågen på det kulturella planet. De arabiska skrifter de kom i kontakt med påstås ha legat till grund för det vetenskapliga uppsving som inträffade i Europa efter korstågen.

Som jag nämnt tidigare behandlas de osmanska turkarna endast ytterst sparsamt i boken. De nämns som fiender till stormakten Österrike under den tidigmoderna eran. Boken ger därmed ingen beskrivning av det turkiska samhället och hur det fungerade.

I denna bok återfinns samma mönster som i de tidigare: ”Till en av dessa stammar hörde Muhammed. I början av 600-talet framträdde han som profet vid beduinernas helgedom i Mekka.”¹⁰⁹. Detta är lika tydligt som i den förra boken att språket är enklare och därmed mer tillgängligt för eleverna och detta gör även att språket blir mer objektivt eftersom värderande ord inte får någon större plats.

Den sista boken under Lpf 94 är *Historiens ansikte* av Carina Rönnqvist och Hanna Markusson Winkvist från 2009. Båda dessa författare är anställda akademiker. Uppdelningen i denna är lik de tidigare i form: de tidiga araberna behandlas på ungefär två sidor och korstågen på en och en halv sida medan turkarna behandlas i andra avsnitt som beskriver deras grannländer som Polen eller under senare tid Österrike.

¹⁰⁷ Elm & Thulin, *Epok: historia. Kurs A*, 48.

¹⁰⁸ H Nyström & Ö Nyström, *Perspektiv på historien A*, 1. uppl., Malmö: Gleerup, 2001, 48.

¹⁰⁹ H Nyström & Ö Nyström, *Perspektiv på historien A*, 1. uppl., Malmö: Gleerup, 2001, 47.

När det kommer till de tidiga araberna beskrivs den bakgrund som föregick islams uppkomst med araberna samhälle och hur närvaron av judendom och kristendom gjort att föreställningen om en monoteistisk tro inte var något nytt trots att de flesta araber vid denna tid trodde på en polyteistisk mytologi. Därefter beskrivs hur Muhammeds liv och gärning såg ut och när Koranen nedtecknades. Efter detta förklaras hur islam blev en gemensam nämnare eller ”ett sammanhållande kitt”¹¹⁰ som det uttrycks i boken. Samtidigt ges en förklaring till varför arabernas valde att gå på offensiven under de första decennierna och började erövra mark i närområdet. Det som anges vara huvudorsaken är brist på odlingsbar mark på Arabiska halvön vilket medförde att människorna gav sig ut på krigståg för att få tag på mer sådan mark och inte att få hela världen att konvertera vilket har varit fallet i äldre böcker. Boken beskriver samtidigt hur islam ökade sitt inflytande i och med att muslimer i de erövrade områdena inte behövde betala skatt. Avsnittet avslutas med att författarna förklarar hur stort arabernas välde var under sin största utbredning. Det sägs ingenting om kulturen eller vetenskapen som har varit behandlat i tidigare böcker.

När det kommer till avsnittet som behandlar korstågen är detta synnerligen kortfattat och ytligt och väldigt få detaljer tas med i beskrivningen av detta fenomen. En sak som tas upp som det talats tyst om tidigare är att även judarna som levde i det heliga landet drabbades av korstågen och blev mördade av de kristna soldaterna då de särbehandlades även i Europa då de inte ville erkänna Kristus som frälsaren. Det som beskrivs som korstågens följder är ökad handel. Ingenting sägs om de kulturella och vetenskapliga influenser som tagits upp av tidigare böcker och har ansetts haft betydande konsekvenser för utvecklingen i det kristna Europa under den senare delen av medeltiden. Dock nämns i slutet på stycket att den period efter det fjärde korståget som Konstantinopel var styrt av katoliker bidrog till så pass stor religiös splittring att staden försvagades och till slut föll för turkarna.

Angående turkarna finns de som ovan nämnt endast nämnda som motståndare till europeiska stormakter under den tidigmoderna eran, precis som i den förra boken.

Även i denna bok är språkbruket som i de tidigare böckerna och den är inte förändrad: ”I detta sammanhang växte den nya religionen islam sig stark.”¹¹¹. Detta enkla förmedlande språk är som tidigare rådande genom boken.

Nu har jag presenterat de böcker som har använts under läroplanen från 1994, Lpf 94. Den stora skillnaden med denna läroplan gentemot de äldre är främst att det var en enorm skillnad i detaljstyrning på vad som skulle ingå i ämnet historia och vilka metoder som skulle användas. Detta gör att de skillnader som uppkommit och som kan tyckas relativt markanta har sin förklaring i att det fanns mer utrymme för läroboksförfattarna att själva besluta om vad som skulle ingå i läroböckerna.

3.1.5 Lgy 11

Den yngsta läroplanen, och även den som är i bruk under tiden för uppsatsens författande är den från 2011 då en stor skolreform ägde rum med förändringar både i betygssystemet och innehållet i kursplanerna.

Den första läroboken som är skriven utifrån Lgy 11 är *Alla tiders historia 1b* av Hans Almgren, Börje Bergström och Arne Löwgren från 2011. Dessa författare har jag nämnt tidigare då de författat två andra böcker från år 1985 och 1996. I denna bok är återigen de tre tidigare identifierade teman med och uppdelningen ser ut såhär: de tidiga araberna behandlas på cirka två sidor, korstågen på ungefär en sida och de osmanska turkarna

¹¹⁰ C Rönnqvist & H Markusson Winkvist, *Historiens ansikte. [A]*, 1. uppl., Stockholm: Liber, 2009, 82.

¹¹¹ Rönnqvist & Markusson Winkvist, *Historiens ansikte. [A]*, 82.

beskrivs på tre och en halv sida vilket är en stor skillnad mot de tidigare böckerna från decenniet och läroplanen precis före.

Avsnittet om de tidiga araberna börjar med en kort beskrivning om expansionen. Här beskrivs hur den mest troliga orsaken till att denna inleddes är att araberna led brist på jordbruksmark till följd av överbefolkning på Arabiska halvön. Därefter beskrivs hur väldet föll samman på grund av sin storlek och att nya stater bildades inom dessa områden. Efter kommer en kort beskrivning av Muhammed och grundtankarna inom islam. Detta stycke avslutas med att religionsfriheten inom den muslimska världen beskrivs och det nämns hur judar och kristna kunde uppnå höga poster i samhället även om de inte konverterade till islam. Allra sist kommer en kort notis om att religiös övertygelse kan ha varit en bidragande orsak till att araberna gav sig ut på erövringståg, någonting som inte fått så stort utrymme i de andra sentida böckerna. Nästa avsnitt i boken behandlar den handel och kulturspridning och vetenskap som araberna stod bakom under sin storhetstid. Det arabiska språket anges som en anledning till framgången för araberna handel eftersom de då kunde kommunicera fritt med andra muslimer även om de bodde långt ifrån ursprungsområdet. När det kommer till kulturen anges att både judar och kristna hade en del av exempelvis översättningar av gamla grekiska verk. Vidare beskrivs de arabiska framstegen inom medicin, matematik och astronomi. Detta avsnitt lägger tonvikt på de framsteg som gjordes och hur pass toleranta araberna var mot andra religioner.

När det kommer till korstågen återfinns detta avsnitt precis som i de flesta tidigare böcker i ett kapitel om kyrkan under medeltiden. I detta stycke beskrivs endast händelseförloppet och att även judar behandlades illa under dessa företag. I slutet finns en kort notis om att korstågen ledde till ökad handel och ökat idéutbyte mellan Europa och Mellanöstern. Detta stycke är väldigt kortfattat och behandlar inte den muslimska kultur som fanns i Palestina vid denna tid överhuvudtaget.

När det kommer till det sista temat som är de osmanska turkarna ges dessa ett förvånansvärt stort utrymme i förhållande till de övriga böckerna från åren efter millennieskiftet. I detta avsnitt berättas om turkarnas ursprung och hur de övertog delar av det bysantinska riket redan tidigt. Vidare beskrivs hur de erövrade Konstantinopel och i och med det tog över mycket utav Bysans administration och byggde upp militären vilket bidrog till att göra riket till en stormakt. Därefter beskrivs delar av det samhällssystem som fanns med en enväldig sultan och hur det fungerade med den stora andel kristna som fanns i riket. Saker som religionsfrihet under regler som gällde och den speciella skatt som upptogs utav sultanen där kristna söner togs av sultanen och utbildades till att utgöra eliten i samhället. I ett eget stycke beskrivs kort judarnas situation i riket och hur dessa ökade markant efter det kristna övertagandet utav Iberiska halvön och hur de levde i Grekland från till andra världskriget. Efter detta behandlar endast den historia i Osmanska riket som berör tiden efter år 1500 och därför inte är relevant för min undersökning.

När vi har gått i det sista decenniet och den sista läroplanen ser vi att språkbruket i denna bok trots detta ligger i linje med de från de tidigare årtiondena: "Redan före Muhammed hade arabiska köpmän spelat en viktig roll i handelsutbytet mellan Medelhavsområdet och Indien."¹¹². Detta enkla och objektiva språk fortsätter vara rådande i böckerna.

Nästa bok från de nyaste läroplanen är *Perspektiv på historien Plus* av Hans Nyström, Lars Nyström och Örjan Nyström från 2011. Två av författarna är samma som har författat den tidigare boken från 2001. Den tredje, Lars Nyström, är akademiker medan det är oklart huruvida de två andra var detta eller inte. När det kommer till

¹¹² H Almgren, B Bergström & A Löwgren, *Alla tiders historia. 1b*, 1. uppl., Malmö: Gleerup, 2011, 60.

uppdelningen i denna bok är denna inte likadan som de tidigare. De tidiga araberna behandlas på cirka en sida i ett avsnitt som även tar upp Bysans, korstågens berörs inte alls och de osmanska turkarna behandlas även de på en sida förutom att de nämns kort i avsnitt som behandlar Östeuropa under den tidigmoderna eran då turkarna var en reell motståndare till stater som Österrike och Ryssland.

Angående de tidiga araberna tas deras bakgrund innan Muhammed upp kort och beskriver det nomadsamhälle som existerade och lite angående händelseutvecklingen under Muhammeds liv. Det som tas upp är att han manade till avståndstagande från polyteismen och hur element från judendom och kristendom fanns närvarande. Därefter beskrivs hur expansionen gick till och lite angående det samhälle som araberna byggde upp med fokus på handeln, kulturella impulser som togs över och vidareutvecklades av araberna och sedan fördes till Europa via Spanien. Till slut läggs fokus på den religiösa toleransen som var tongivande för det arabiska samhället och hur förföljda judar fick en fristad i de arabiska länderna.

Korstågen nämns som sagt ovan inte i boken. Detta kan vara en ren följd av den tolkning av läroplanen som är möjlig då denna är väldigt öppen för vad författarna själva valt att ta med.

När det kommer till de osmanska turkarna är dessa så som nämnts behandlade dels som motståndare till europeiska makter under den tidigmoderna eran och de beskrivs på en sida. Denna sida börjar beskrivning med att redan på 1300-talet finns det nedtecknade källor till turkiska skaror ledda av Osman som sedan gav namn åt hela riket. Beskrivningen fortsätter med uppgången och skapandet av en stormakt genom erövrandet av Konstantinopel och expansionen på Balkan och i Mellanöstern. Sidan fortsätter med att beskriva religionsfriheten i riket och hur judar sökte sig dit under förföljelser i de kristna delarna av Europa. Efter detta kommer en beskrivning utav det styrelseskick som existerade med en enväldig sultan och hur höga militärer och ämbetsmän bestod utav slavar som tagits upp i skat från kristna familjer och sedan uppfostrats till att bli rättrogna muslimska ämbetsmän och militärer. Anledningen till att de var slavar anges vara att lojaliteten mot sultanen då bestod i och med att de kunde bli avrättade om sultanen ansåg att de gjorde misstag. Avsnittet går vidare med att beskriva det motstånd som fanns mot Osmanska riket efter deras expansioner under 1500-talet, men att realpolitiskt sett var de en bundsförvant till flera stater i olika perioder. Avsnittet avslutas med att beskriva rikets nedgång.

Språkbruket i denna bok är lik den i de föregående, men vissa ord som kan ses som lite värderande används: ”Det arabiska väldet utvecklades till en blomstrande civilisation.”¹¹³. Blomstrande är ett ord som skulle kunna anses lägga en positiv värdering på kontexten, men det kan också vara en fråga om tycke och smak hos författarna.

Den sista och yngsta boken som jag har använt i min undersökning och som nu skall presenteras är *Historia 1b. Den lilla människan och de stora sammanhangen* av Sture Långström, Weronica Ader, Ingvar Ededal och Susanna Hedenborg från 2012. Den är vid uppsatsens författade endast två år gammal och används på gymnasieskolor i Sverige just i detta nu. Sture Långström, Weronica Ader och Susanna Hedenborg har doktorerat och räknas därmed som akademiker. Angående Ingvar Ededal har jag inte funnit mer information än att han skrivit denna och flera andra läroböcker. Uppdelningen i boken är lik de föregående: de tidiga araberna behandlas på en och en halv sida, korstågen på en halv sida och de osmanska turkarna på en sida.

¹¹³ H Nyström, *Perspektiv på historien. Plus / Hans Nyström, Lars Nyström, Örjan Nyström*, 1. uppl, Malmö: Gleerups, 2011, 80.

Avsnittet som behandlar de tidiga araberna är likt de föregående böckerna i och med att det som beskrivs är bakgrunden innan Muhammed, dennes liv, kopplingar till judendom och kristendom, expansionen och situationen på Iberiska halvön. Angående muslimerna på Iberiska halvön beskrivs även hur människor tvångskristnades och beskriver även hur det var ett dåligt beslut att driva ut dem som inte konverterade eftersom det fanns ”skickliga hantverkare, affärsmän och vetenskapsmän”¹¹⁴ bland dem.

När det kommer till korstågen är detta avsnitt extremt kortfattat och behandlar inte endast korstågen i Palestina utan även dem i norra Europa som gick mot hedningar i dagens Finland och Baltikum. Det som sägs angående korstågen för att återta Jerusalem är att de ägde rum över en tid på tvåhundra år och de misslyckades. Även den kristna återerövringen utav Iberiska halvön nämns som att ha karaktär av ett korståg.

Även avsnittet som beskriver det Osmanska riket är tämligen kortfattat och beskriver till en början anledningarna till att just detta historiska fenomen är viktigt att ta upp och beskriva i en lärobok. Anledningar som att riket var till ytan ett av de största någonsin, att ett antal människor som idag är bosatta i Sverige härstammar från områden som tillhörde Osmanska riket och det faktum att Turkiet, som var Osmanska rikets kärnland, står som förestående att gå in i Europeiska unionen framläggs som anledningar till varför denna del av historien och världen bör tas upp. Det som sedan sägs angående riket börjar med en beskrivning av bakgrunden till folkets väg till att styra en stormakt. Därefter kommer en kortfattad beskrivning utav expansionen och tillbakagången efter 1500-talet. Det sista som nämns är att riket, då endast en skugga av sin forna storhet, upphörde efter att ha stått på den förlorande sidan i Första världskriget.

I denna den sista boken i min undersökning och därmed den nyaste boken är språkbruket lite annorlunda mot i de övriga: ”Omkring 570 föddes en pojke i staden *Mekka* som fick namnet *Muhammed*. Hans föräldrar dog när han var liten och därför växte han upp hos släktingar.”¹¹⁵. Detta mer berättande språkbruk går igenom i hela boken samtidigt som det är ett enkelt språk som är lätt att ta till sig. Detta gör att boken i sig är lite roligare att läsa samtidigt som det är lätt att ta till sig den information som framkommer i boken.

3.2 Sammanställning av resultatet

När jag ovan presenterat resultatet och vad som faktiskt stod i läroböckerna angående dessa tre teman som jag har identifierat att beskrivningen av muslimer före år 1500 i svenska läroböcker bygger på: dessa tre är det tidiga medeltida araberna, korstågen och de osmanska turkarna, samtidigt lägger jag ett stycke på analysen utav språkbruket i böckerna. Det jag nu skall presentera är hur jag har jämfört dessa teman då de bildar varsin del av en diskurs och deras relation till varandra. Dessa tre teman i varje bok utgör de intradiskursiva beroendeförhållandena i varje bok, varje bok jämfört med de andra är ett interdiskursivt beroendeförhållande och det styrdokument som har styrt varje bok utgör det externt bestämda beroendeförhållandet för den boken. För att göra det så tydligt som möjligt presenterar jag min analys utefter i den tematisk uppdelning där dessa tre teman utgör kategorisering. Jag går inom kategorierna kronologiskt tillväga för att förändringen skall bli så tydlig som möjligt.

¹¹⁴ S Långström, *Historia. 1b, Den lilla människan och de stora sammanhangen (inklusive Historia 1a2)*, 1. uppl., Lund: Studentlitteratur, 2012, 82.

¹¹⁵ Långström, *Historia. 1b, Den lilla människan och de stora sammanhangen (inklusive Historia 1a2)*, 81.

3.2.1 De tidiga araberna

Det första temat är de tidiga araberna vilka är de första muslimerna från Muhammeds uppenbarelser och islams uppkomst fram till mitten av 900-talet då kalifatet i Bagdad tappade betydelse.

Detta tema har förändrats en hel del genom åren. I den första boken finns det vissa passager som ger ett generaliserande intryck som behandlar den religiösa övertygelse som författarna tillskriver speciellt de tidiga araberna och som skulle ha legat till grund för den våldsamma expansion som utfördes under åren efter Muhammeds död.

Den andra boken är till största delen objektiv även om vissa saker som såsom positivt beskrivande av Muhammeds egenskaper och ett hävdande att han skulle ha missuppfattat budskapet i de kristna och judiska skrifterna utan att belägga detta gör dock att det blir lite oklart, men det är svårt att säga att detta skulle påverka synen då det är både positiva och negativa attribut som lyfts fram även om dessa skulle kunna beskrivas mer objektivt och utan den värdering som faktiskt framkommer. Trots det stora antal sidor ägnas väldigt lite utrymme till att beskriva det samhälle som muslimerna levde i. Endast det arabiska samhället innan Muhammed förkunnade islam som religion beskrivs ingående.

Den tredje och sista boken från 1950-talet, *Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet*, är lik de andra när det kommer till hur muslimerna framställts. En skillnad mot de andra två böckerna är att kulturen beskrivs grundligt i avsnittet angående de tidiga araberna under tiden efter Muhammeds död. I övrigt ser framställningen likadan ut. I och med detta ser temat i dessa tre böcker likadant ut och inte mycket skiljer dem åt.

Under nästa årtionde förändras inte synen på de tidiga araberna nämnvärt. Det som framträder tydligast är ändringen i läroplanen som lägger mycket mindre fokus på tiden före år 1000. Samtidigt blir framställningen lite mindre målande och värderande i jämförelse med de tre föregående böckerna. Dock är det fortfarande främst positiva attribut och händelser som tas upp i dessa böcker. I den första av dessa, *Folkens historia: lärobok för gymnasiet*, ligger ett positivt skimmer över temat och arabernas gärningar framställs som bidragande till Europas framgångar.

I den andra boken under 1960-talet är det nästan ännu mer positivt som sägs om araberna. Det som tas upp är deras framgångar inom områden som vetenskap och kultur och hur de var överlägsna européerna inom dessa områden.

I nästa bok nämns arabernas tidiga historia knappt alls, vilket ligger i linje med läroplanen som inte säger att denna tid skall behandlas något vidare och därmed är det upp till författarna att själva avgöra vilka delar av historien de vill ha med.

Under nästa decennium, 1970-talet, fortsätter denna utveckling där det främst är positiva saker som lyfts fram angående de tidiga araberna. Speciellt jämförelsen med det samtida kristna Västeuropa finns kvar i nästa bok och den är fortfarande främst fokuserad på det positiva inom den arabiska kulturen. Den första boken under detta decennium är ett typexempel på denna förhållningspunkt att jämföra det arabiska och det europeiska samhället på plan som kultur och vetenskap.

I nästa bok ändras denna syn lite grann. Från att i de tidigare endast fokusera på det positiva som fanns i arabernas samhälle börjar författarna försiktigt tassa in på det mer moderna förhållningssättet att framställningen skall vara mer objektiv. Större delen av temat beskrivs som tidigare med överlägsenhet inom kultur, vetenskap och utbildning. Dock avslutas avsnittet med en förklaring på kalifatets delning där anledningar som bristande administration i erövrade områden och den religiösa splittringen mellan vissa muslimer som orsaker till att detta rike inte kunde hållas samman. Detta är första gången det kommer en mer balanserad syn där även negativa aspekter av det arabiska samhället lyfts fram istället för att fokusera på det positiva som fanns.

I den sista boken från 1970-talet går attityden tillbaka till den som härskade i de tidigare böckerna där fokus låg på det positiva i det muslimska samhället och det negativa i det samtida kristna sådana. Denna jämförelse som funnits hela tiden gör att den bild av islam som framkommer är att det var en högtstående kultur som tyvärr inte lyckades fortsätta existera utan av någon anledning försvann. Den andra boken i detta decennium tar faktiskt upp anledningarna till att denna kultur föll och bryter därmed illusionen av att denna kultur var så otrolig som framställd tidigare.

I den bok som är från 1980-talet, *Alla tiders historia. Grundbok i historia för gymnasieskolans humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer*, förändras bilden av de tidiga araberna. Den är inte balanserad på samma sätt som trendbrytaren från 1970-talet, men hela boken har ett mer objektiva förhållningssätt än de tidigare. Dock finns en passage som finns kvar från den gamla synen. I de föregående böckerna har en förklaring till den stora expansionen på 600- och 700-talet varit att muslimerna blev fanatiska och ville sprida tron ut i världen. Trots det generellt sett objektiva intrycket av muslimerna som framkommer finns denna tanke kvar. När det kommer till de två sista böckerna som skrevs under Lgy 70 är denna mer objektiva framställning dominerande och alternativa förklaringar ges som exempel till expansionen. Det utesluts inte att religiös övertygelse var bidragande, men den ges inte som i de tidigare böckerna hela ansvaret för att muslimerna utvidgade sin kultur efter Muhammeds död. Att dessa förklaringar tas med tar udden från det religiösa i muslimernas historia och framställer snarare att de inte helt styrda av sin religiösa tro.

Vi är nu framme vid år 1994 då en ny läroplan antogs och nu händer någonting anmärkningsvärt som dock inte blir så långlivat. I de två första böckerna under denna läroplan, från 1995 och 1996, framkommer en helt ny kategori i beskrivningen av de tidigmedeltida araberna: kvinnorna. Detta är första gången kvinnorna som grupp i samhället lyfts fram och de får en plats i den annars mansdominerande historien som beskrivits tidigare. Detta ger en helt ny dimension på en balanserad framställning av islams storhetstid eftersom kvinnorna inte var en privilegierad grupp utan snarare en lite förtryckt sådan som skulle hållas åtskilda från männen och inte hade samma rättigheter vid exempelvis arv. Dock ger blotta fenomenet att de nämns en helt ny dimension till objektiviteten. I den första boken nämns även de fattiga i samhället och deras situation tas upp vilket inte heller direkt tagits upp tidigare. Detta ger en större inblick i det muslimska samhället och fokuserar inte bara på eliten i samhället utan även på de som hade det lite sämre ställt. Samtidigt finns det i den andra av dessa böcker en passage som säger att muslimerna egentligen inte var särskilt intresserade av att de folk som bodde i de erövrade områdena skulle konvertera alls. Detta berodde på att de kunde ta ut mer skatt av judar och kristna och ur ett ekonomiskt perspektiv var de därför intresserade att muslimerna skulle vara en liten styrande grupp i samhället vilket bidrog till religionsfriheten. Nästa bok, *Alla tiders historia: A: grundbok för gymnasiets A-kurs*, följer mönstret och är mer objektiva inriktad än de från tidigare läroplaner, men varken kvinnor eller fattiga får någon plats i denna bok. Dock nämns den långtgående religionsfrihet som tas upp i de flesta böcker och anses utmärkande för den arabiska kulturen vid denna tid.

Härnäst går vi in i 2000-talet. I den första boken från detta årtionde fortsätter denna utveckling med ett alltmer objektiva synsätt på den muslimska historien. I denna bok nämns islams samlande kraft som en bidragande orsak till expansionen ihop med att araberna behandlade de som var erövrade väl. Till skillnad från i tidigare böcker finns dock ingen tendens till att den skulle finnas religiös fanatism med i bilden utan endast att islam enade de arabiska människorna och gav dem ett gemensamt mål. I nästa bok kommer dock denna tanke tillbaka i det att de sägs att muslimerna ville sprida sin tro ut i världen, men att de behandlade de som inte konverterade på ett tolerant sätt. Samtidigt

framkommer hur det såg ut i det kristna Europa för speciellt judar vilket bidrar till att framställa araberna som ett tolerant och civiliserat folk.

I den sista boken under denna läroplan framkommer en helt annan syn på muslimerna på planet angående varför de drog igång expansionen. Här beskrivs orsaken vara att en befolkningsökning på Arabiska halvön gjorde att de krävde mer odlingsbar mark än vad som fanns tillgängligt vilket drev dem ut på erövringståg. Detta gör att det som sagts i tidigare böcker att muslimerna hade för avsikt att få hela världen att konvertera inte längre anges som en orsak till att expandera ur sitt ursprungliga område.

Nu är det dags för den sista läroplanen och de tre sista böcker som är från åren 2011 och 2012. I den första boken under detta decennium återkommer en tanke som varit borta ett tag. Det är att araberna faktiskt ville sprida sin religion och att det var därför de begav sig ut på erövringståg efter Muhammeds död. Dock sägs det att den troligaste orsaken var att behovet av odlingsbar jord för att föda alla människor. Förutom detta följer boken mönstret som varit tidigare med en objektiv syn på den arabiska kulturen.

I de två sista böckerna fortsätter detta mönster och synen på de tidiga araberna ser likadan ut som tidigare.

Denna kategori har förändrats nämnvärt under de år som har gått. Från att ha beskrivits som någonting som religiösa fanatiker som gav sig ut för att omvända hela världen till islam som dock var skickliga inom en mängd områden som kultur och vetenskap, till att bli intellektuella och civiliserade med en tendens att vara realpolitiska och inte ens intresserade av att sprida religionen inom staten, vilket dock bara framkommer i en bok, men likväl en intressant förändring i attityden.

3.2.2 Korstågen

När det kommer till nästa tema som jag har identifierat i böckerna, korstågen ser inte utvecklingen likadan ut. Den främsta anledningen till detta är att det i de tidigare böckerna inte ansetts relevant att redogöra för de muslimer som korsfararna mötte utan det fokuseras istället på händelseförloppet. Dock beskrivs hur muslimerna var upphov till de tekniska följder som korstågen fick. Deras vetenskap togs till Europa och bidrog till utvecklingen i detta område vid denna tid. Under 1960-talet börjar dock en jämförelse med korsfararna att göras och det framkommer då är hur muslimerna inte alls levde upp till den bild korsfararna hade av dem. Den katolska kyrkan påstås ha målat upp en ganska orättvis och negativ bild av muslimerna och när då korsfararna mötte dessa fick de se sina fördomar krossade av verkligheten. I en av böckerna skrivs till och med om korsfararna att de var: ”oborstade krigare, som kom direkt från Västeuropas primitiva livsformer”¹¹⁶. Detta visar på att författarna inte anser att korsfararna var några civiliserade adelsmän från Europas slott och palats utan snarare råbarkade soldater som mötte en civiliserad och utvecklad värld. Utöver detta är det fortfarande främst följderna för Europa som tas upp angående korstågen. I den sista boken från 1960-talet finns dock en beskrivning av Damaskus på 1300-talet som beskriver samhället. Den är skriven av en arabisk man och kan därför ses som partisk, men författarna har valt att ta med den vilket gör att den bidrar till den positiva bild av det muslimska samhället som framkom under temat om de tidiga araberna.

Under 1970-talet fortsätter denna objektiva bild av muslimerna och saker som hur anledningar till att korstågen kunde komma igång när de gjorde det tas upp. I den andra och tredje boken från detta decennium nämns korstågen knappt alls. I boken från 1980-talet fortsätter detta, men udden tas av religionen ifråga om varför de kristna drog ut för att återerövra Jerusalem. Därefter fortsätter det som i de tidigare böckerna med en beskrivning av allt det positiva som kom från muslimerna i och med att Jerusalem

¹¹⁶ Hildingson (red.), *Fyra epoker: lärobok i historia för gymnasiet åk. 1*, 32.

erövrades och de kristna kom i kontakt med den arabiska kulturen. En intressant sak som framkommer i den första boken från 1990-talet är att denna beskriver den muslimska världen efter korstågen vilket inte beskrivits i tidigare böcker på samma sätt. Denna bok tar upp utvecklingen efter mongolernas intåg i Mellanöstern och hur de egyptiska mameluckernas situation såg ut och att de trots sitt intresse för kultur hamnade efter européerna under senmedeltiden. Den sista boken tar sig som de tidigare med fokus på händelseförloppet och resultatet.

Under nästa del av 1990-talet fortsätter den attityd som varit tidigare, korstågen ges inte mycket utrymme och därmed finns inte mycket att säga om den syn på muslimerna i dessa som framkommer. Under hela användningen utav Lpf 94 fortsätter det på samma sätt och inte mycket nytt kommer upp till ytan utan det är främst händelseförloppet och resultaten av korstågen som framkommer. Det enda som egentligen är nytt kommer i boken från 2009 där det står att också judarna drabbades utav det våld som kom till Palestina med korsfararna.

Under den nyaste läroplanen blir korstågen än mindre omskrivna och det är numera endast händelseförloppet som beskrivs, i en av böckerna berörs korstågen inte överhuvudtaget.

Ser vi till helheten av denna utveckling har inte en förändring i samma utsträckning som den angående de tidiga araberna framkommit alls. Det som förändrats är främst vad som beskrivs av korstågen och hur mycket utrymme de får. Händelseförloppet och de resultat konflikten fick är det som anses vara relevant och i de nyare böcker då endast på någon sida.

3.2.3 De osmanska turkarna

Mitt sista tema är de osmanska turkarna. Det som framkommer om detta tema är inte heller lika mycket som om de tidiga araberna. Det som fokuseras i de tidiga böckerna är främst hur de intog Konstantinopel och den religionsfrihet som rådde i riket. Även statsskicket i riket beskrivs, men mycket mer framkommer inte under 1950-talet.

När det kommer till 1960-talet är det olika vad som skrivs om turkarna. I den första boken berörs de inte alls före 1683, i den andra behandlas deras samhälle på 1500-talet och det är först i den tredje boken deras väg till att bli en stormakt nämns överhuvudtaget. I denna bok beskrivs den turkiska kulturen som blomstrande inom litteratur och hur de av sultanen accepterade piraterna från Nordafrika var ett gissel för länderna vid Medelhavets norra kust. Dock är detta främst objektivt, och om synen finns inte mycket att säga mer än att detta tema inte anses vara så värst viktigt i dessa böcker utan någonting som bara skall nämnas, men inte behöver vara så ingående beskrivet.

Under 1970-talet ser det lite olika ut hur det är skrivet om turkarna. I den första boken nämns de i förbigående angående andra saker, såsom bakgrunden till upptäcktsresorna till Amerika och runt södra Afrika och som fiende till habsburgarna i Österrike. I nästa bok behandlas deras uppgång och maktövertagandet i Främre Asien och expansionen under 1500-talet, dock är det mycket kortfattat. I den sista boken nämns de endast i samband med korstågen och därefter inte mer. Under denna period fortsätter som tidigare där turkarna ges litet eller knappt något utrymme alls och det som sägs är varierande och kortfattat.

I boken från 1985 beskrivs turkarna endast som en motståndare till stormakter i Europa och inte mer. I boken från 1990 däremot kommer en mycket tydligare beskrivning utav turkarnas samhälle och händelseförloppet för deras uppgång till att bli en stormakt i östra Medelhavet. I den sista boken från denna läroplan nämns inte turkarna.

I den första läroboken från Lpf 94 behandlas turkarna relativt ingående och både deras ursprung och erövringen av Konstantinopel. Därefter kommer expansionen på

1500-talet och sedan nämns även systemet av slavar och den religionsfrihet som existerade i Osmanska riket. I nästa lärobok ser upplägget likadant ut och samma innehåll tas upp. I den sista boken från 1990-talet nämns turkarna endast i samband med andra stormakter.

Även under de första tio åren utav 2000 talet är det sparsamt om turkarna. I den första boken beskrivs de kortfattat, men det finns ändå ett stycke om statsskicket med slavar. I de övriga två nämns de återigen ytterst sparsamt i samband med andra stormakter.

I de nyaste böckerna från 2011 och 2012 ändras sättet att beskriva turkarna till att behandlas mer och i den första boken i kategorin ges detta tema relativt stort utrymme och såväl uppgången och statsskicket och den religionsfrihet som fanns. Ett stycke som är intressant är att judarnas situation lyfts fram och det beskrivs hur de levde i dessa områden fram i modern tid. Detta ger ytterligare förstärkning till den bild av muslimerna som toleranta mot andra religioner. Även i nästa bok ser upplägget likadant ut och är väldigt likt. I den sista boken i min undersökning finns en ny intressant företeelse. Själva beskrivningen av turkarna är mer kortfattad än i de andra böckerna och ingenting nytt kommer fram. Däremot inleds stycket med en förklaring till varför de osmanska turkarna är relevanta att ta upp i modern tid. Anledningar som många invandrare från dessa områden och Turkiets väg in i Europeiska Unionen anges som orsaker till att detta rike är viktigt att studera.

De osmanska turkarna är det tema som förändrats minst genom åren. Det har främst handlat om hur mycket plats de har fått i läroböckerna som har varit under förändring genom åren. Synen på turkarna och deras gärningar har inte förändrats nämnvärt.

3.2.4 Språkbruk

Det språkbruk som framkommit i min undersökning har förändrats en del genom åren. Från att ha haft en mycket berättande stil med ett stort fokus på personer och med en hel del värderande ord i berättelsen förändras den genom åren. I de nyare böckerna från 1970-talet och framåt går språkbruket mot att snarare bli mer objektivt med ett mindre fokus på personer och går mot ett förklarande av de större sammanhangen utan att blanda in för många olika personer i berättelsen. Endast de viktigaste personerna såsom Muhammed och ibland Saladin nämns i de moderna böckerna. Det är då sällan en grundlig beskrivning utav deras liv och gärning som ges utan snarare endast en kort redogörelse där det förklaras varför de anses viktiga alls. Detta gör att berättelserna är mer kortfattat förmedlande samtidigt som de fokuserar på de stora händelseförloppen och fenomenen och inte så mycket på enskilda individer. Språkbruket går därmed från att beskriva viktiga politiska händelser i sig själva till att mer förmedla en samhällshistoria i sin helhet i och med att mindre teman som kvinnors och fattigas situation tas upp och enskilda personer ges inte lika stort utrymme som tidigare.

För att försöka få en bild av författarnas tankar angående språkbruket har jag även tagit del av förorden i de läroböcker där det finns ett sådant. En förklaring till att det såg ut som det gjorde under 1950- och 1960-talet nämns i *Folkens historia: lärobok för gymnasiet* där anledning till den berättande och levande stilen behövs för att väcka intresse hos eleverna och att en alltför kortfattad text inte gör detta. De allra flesta läroböcker som har ett förord förklarar inte språkbruket i boken utan det är snarare dispositionen och varför författarna valt att lägga fokus på vissa specifika teman som är väsentliga i dessa förord. Detta gör att förorden inte varit till mycket hjälp i denna del av undersökningen.

3.3 Analys

Jag har nu presenterat analysen jag har gjort av de olika läroböckerna utifrån den syn på de medeltida muslimerna som framkommer i dem. Synen på muslimerna har precis som jag förväntat mig förändrats på de 58 år som gått mellan att den äldsta och den yngsta boken författades. Dock har det inte förändrats i den riktning jag förväntade mig. Min hypotes var att det skulle finnas ett större mått av skepsis och negativa attityder mot muslimerna i de tidiga böckerna. Detta finns inte. Det är snarare en positiv bild som framkommer redan från början, dock med ett visst mått utav generaliserande och fokuserande på religionens vikt. Detta gäller även för de kristna ifråga om korstågens bakgrund vilket gör att det inte endast är en attityd mot muslimerna utan angående religionens roll under medeltiden generellt sett.

Synen har genom åren genomgått en förändring som ser ut på detta sätt: under de första årtiondena var attityden positivt vinklad och texterna berörde det positiva som fanns i det muslimska samhället som kultur, vetenskap, deras gemenskap till följd av religionen och deras framgångar som handelsmän till följd av det arabiska språkets spridning i samband med islams utbredning. Dock finns en viss tendens till att feltolka begreppet *jihad*.¹¹⁷ Begreppet nämns inte i böckerna, men däremot finns det, enligt Esposito, en viss utbredning av att feltolka detta ord bland västerlänningar till att ha endast med väpnad kamp att göra. Enligt den islamska tron är detta inte hela sanningen. Väpnad kamp finns som ett element i detta begrepp, men det viktigaste är den strävan som varje muslim skall följa den utstakade vägen för att följa Guds vilja och leva ett dygdigt liv. Denna feltolkning av den religiösa innebörden i ordet kan vara anledningen till att den religiösa tron framställdes som huvudorsak till att de tidiga arabiska muslimerna efter Muhammeds död gav sig ut på erövringståg i Mellanöstern, Nordafrika och till viss del Europa. Detta medför att den syn som framkom i början av min undersökningsperiod var en positiv attityd till en kultur och ett folkslag som dock led av en stark religiös tro som de var beredda att gå i krig för och att denna tro sade dem att hela världen skulle enas under denna gemensamma religion.

Genom åren har denna syn förändrats och nya generationer av läroboksförfattare har tagit vid och därmed har andra tankar fått genomslag i läroböckerna och spridits till skolungdomar i Sverige. Denna syn har förändrats till att mer behandla den muslimska medeltida civilisationen på ett mer objektiva sätt där inte bara det positiva fått plats utan även en viss kritik utav samhället som sådant och i vissa böcker lyfts kvinnornas och de fattigas situation fram och visar på att civilisationen inte var blomstrande och helt igenom paradisk för alla grupper i samhället. Detta medför att det är en mer realistisk bild utav det medeltida samhället under muslimerna såg ut. Samtidigt tonas den religiösa bitens betydelse ner och istället får faktorer som överbefolkning och därmed ett större behov utav odlingsbar mark större plats i beskrivningen av varför de muslimska araberna gav sig ut på erövringståg efter Muhammeds död.

Jag har nu presenterat resultatet och skall nu presentera den analys jag har gjort av läroböckerna. Det är nu dags att förtydliga svaren på mina frågeställningar och koppla resultatet till den teori som jag har använt och den tidigare forskning som finns på området.

Mina frågeställningar till den här uppsatsen var:

- Hur har synen på de medeltida muslimerna sett ut ur ett modernt svenskt perspektiv genom åren?
- Hur har synen förändrats genom dessa år och vad kan ha orsakat dessa förändringar?

¹¹⁷ Esposito, *Islam: den raka vägen*, 64.

- Hur har språkbruket i läroböckerna förändrats genom åren och vad säger denna om synen på Mellanöstern och de samhälleliga förutsättningarna för att skriva läromedel?

Synen har jag tidigare presenterat i resultatet och hur den förändrats har jag redogjort för i avsnittet här ovan. Nu ska jag dock binda samman det jag har kommit fram till med mina teoretiska utgångspunkter och den tidigare forskning som är gjord på läroböcker.

3.3.1 Teori

Den teori jag använde som utgångspunkt för min undersökning var en postkolonial sådan. Det den säger som kan användas i min undersökning är att den syn på de förut koloniserade delarna av världen, där Mellanöstern ingår, är präglad av just det faktum att dessa områden var koloniserade delar utav europeiska stater. De områden som berörs i min undersökning i Mellanöstern var vid den tid då de äldsta böckerna författades fortfarande under inflytande av deras forna kolonialherrar såsom Storbritannien och Frankrike. Vid tiden för den äldsta bokens utgivning hade Israel som självständig stat endast existerat i sex år. Trots den reella frigörelsen från det tidigare FN-mandatet är det en väldigt kort tid sedd till attityd och medvetande och därmed finns det en risk att den koloniala attityden fortfarande existerade i relationen mellan denna stat och Västvärlden.

Ser vi till resultatet av min undersökning visar den på att synen på de medeltida muslimerna förändrats över de år som gått från 1954. Böckerna framställer en bild utav den tidiga islam som förändras över åren. Från ett folk som var framgångsrikt inom kultur och vetenskap, men styrda av religionens plikter på ett sätt som drev dem i krig för sin tro, till ett mer realpolitiskt folkslag som skapade en framgångsrik civilisation på dessa områden, men där inte alla hade det lika väl förspänt och där skillnaderna mellan män och kvinnor var påtagliga. Detta gör att det skapas en annan bild av hur livet i Mellanöstern tedde sig under åren för den epok som kallas medeltiden. Den senare bilden ger mer känslan av att det var mindre skillnad på människorna nu och då. Det kan dock inte sägas vara ett fenomen som går emot islam utan även de medelkristna framställs likartat i de äldre böckerna i de stycken som behandlar korstågen där de kristna framställs som drivna utav religionen i beslutet att lämna hem och härd och ge sig iväg för att slåss för Jerusalem. I de yngre böckerna framställs andra orsaker som drivande såsom äventyrlust och ett ekonomiskt uppsving som gjorde det möjligt med krigsföretag av denna sort. Förklaring till påvens agerande med ett iscensättande av detta och det stöd som kom från kyrkan anges vara realpolitiskt för tiden i att orsaken anges vara att han ville ena Europas kristna i någonting efter år av inre strider med varandra och att han fann en perfekt anledning till ett gemensamt agerande i det meddelande han fick av den bysantinske kejsaren angående att han behövde hjälp mot turkarna. Detta framställer påven som en politiskt agerande faktor och inte bara en religiös gestalt. Detta gör att det inte endast är synen på muslimer som har förändrats genom åren utan även hela bilden av medeltiden i och med att synen på religionens inflytande har förändrats över åren oavsett vad som stått i läroplaner över åren. Denna förändring kan ha med att ny kunskap om epoken som sådan kommit fram under åren och därmed påverkad synen på medeltiden till att bli mer åt att det var en tid med ekonomisk nedgång, men att det ändå skedde framsteg på många områden och att religionen inte var styrande i allt.

Eftersom Sverige som land inte haft några kolonier i den muslimska världen utan endast i andra delar av världen skulle vi preliminärt kunna misstänka att den postkoloniala teorin inte riktigt fungerar utifrån svenska förhållanden och därför finns det en möjlighet att en likadan analys på brittiska eller franska eller rentav amerikanska

läroböcker hade sett annorlunda ut. Det finns dock indicier som tyder på att de första läroböckerna kan anses lyda under något slags kvardröjande diskursivt maktspråk som hänger kvar sedan den koloniala tidens tankar och beroendeförhållanden som även Sverige var en del av trots att de egna kolonierna varken var många eller särskilt långlivade. Synen på att araberna var religiöst styrda kan ha sin grund i den intellektuella makt som Said pratade om i *Orientalism*.¹¹⁸ Denna intellektuella makt tog sig uttryck i att Västvärldens syn på sig själv var mer högtstående än den syn de hade på Orienten eller de tidigare koloniserade delarna av Världen. Dock måste sägas att detta inte kan vara hela sanningen i och med att det trots allt är den främst positiv framställning utav de medeltida muslimerna som äger rum i de äldre böckerna. Det troligaste är att det är den allmänna synen på medeltiden som spelat in att synen ser ut som den gör i och med att bilden på de kristna är liknande.

Ser vi till den del av min undersökning som består i språkbruket i böckerna finns vissa element där som kan relateras till Suids tes om orientalism. I det språkbruk som författarna i de tidiga läroböckerna använt sig av finns vissa indicier på ett avståndstagande i och med att det finns vissa tendenser till ett distansering utav den medeltida arabvärlden. Exempelvis att vissa konstverk och arkitektoniska verk benämns som "märkliga" i *Fyra epoker: lärobok i historia för gymnasiet åk. 1* från 1969. Detta ordval visar inte endast på att de skulle ha varit storslagna eller magnifika utan ordet märkliga tyder på att det fanns ett visst distansering i synen på den konst och arkitektur som skapades av araberna. Märklig kan ha en betydelse i stil med anmärkningsvärt som snarare antyder att någonting är värt att lägga märke till, men betydelsen kan även ses som någonting som anses vara lite konstigt eller annorlunda. Användandet av ett ord som detta kan lära eleverna ett "vi och dem"-tänkande eftersom ordet i sin kontext antyder att araberna uppförde annorlunda byggnader och verk. Den attityd som då förmedlas till eleverna är då ett exempel på den intellektuella makt som Said nämner i *Orientalism*. Denna makt stipuleras i och med att detta språkbruk används om eleverna kan få lära sig en bild av att de medeltida muslimerna uppförde konstiga saker som stod i kontrast till det "normala" i Europa.

Att språkbruket som sådant förändras över tid kan ha flera förklaringar. Det kan vara en form av den utveckling som Andolf identifierade i sin avhandling, det kan också vara så att ökande kunskap om Mellanösterns historia som framkommit under andra halvan av 1900-talet påverkat den, en tredje förklaring kan vara förändringar i den svenska synen på de medeltida muslimerna som gjort att det har förändrats. Denna förändring i syn gör att det som eleverna får lära sig inte är lika värderande ifråga om vilken kultur som gör på rätt sätt.

Den gamla synen på de koloniserade områdena var enligt Gandhi att imperialismen var en spridare utav civilisation till ociviliserade delar av världen.¹¹⁹ Denna bild av att resten av världen var ociviliserad kan skönjas genom religionen tillskrivs så stort utrymme bland de tidiga muslimerna. Eftersom detta var i mitten av 1900-talet när vissa stater i världen fortfarande var kolonier i exempelvis Afrika, är det svårt att säga om det är en postkolonial konvention eller en sista rest av den faktiska imperialismen som gör sig påmind. Ett exempel på att detta var en tid då västerländska stater fortfarande hade inflytande och blandade sig i saker i Mellanöstern trots självständigheten är Suezkrisen som inträffade 1956. Denna händelse började med ett krig mellan Israel och Egypten där de forna kolonialherrarna i området, Frankrike och Storbritannien, gav sig in i konflikten efter hemliga överenskommelser med Israel före konflikten. Konflikten avslutades dock efter att USA och Sovjetunionen lagt in sitt veto i frågan då också de

¹¹⁸ Said. *Orientalism*, 41f.

¹¹⁹ Gandhi, *Postcolonial theory: a critical introduction*, 15.

hade intressen i området som kunde störas av konflikten.¹²⁰ Denna händelse visar enligt Hourani på att de forna kolonialherrarna trots sitt underläge mot de två supermakterna ändå gav sig in i sådana händelser och fick ge med sig efter påtryckningar.

Detta var som ovan visats en tid då forna kolonialmakter fortfarande ansåg sig ha mandat till att ge sig in i forna koloniers lokala angelägenheter för att försvara sina egna intressen på ett politiskt plan. Det visar dock på det som Loomba talade om när hon beskrev den moderna kolonialismen i form av att västerländska stater trots den formella självständigheten som deras forna kolonier innehar kan de fortfarande penetrera dem politiskt.¹²¹ Detta visar på att denna definition av postkolonialismen redan då hade utslag i dessa områden som vid denna tid inte varit självständiga stater under särskilt lång tid.

Att resultatet av min undersökning visar på att böckerna framställer de medeltida muslimerna på liknande sätt tyder på likartade tankar angående medeltidens religiositet och i förlängningen på hela medeltiden hos lärare och akademiker vid denna tid. Detta skulle en form av de paradigmer som jag nämnde kort i Metodavsnittet kunna förklara. Problemet är bara att dessa paradigmer är utarbetade utefter forskare och eftersom inte alla författare var akademiker kan det bli svårt att påvisa hur detta hänger ihop, men det finns anledning att dra slutsatsen att det kan skönjas någon form utav liknande fenomen när det kommer till läroboksförfattare oavsett om de har akademisk bakgrund eller inte. Detta kan vara något som influens från äldre läroböcker, ett paradigm som funnits i den akademiska miljö som författarna verkat, antingen inom en lärarutbildning eller som doktorander, eller så kan förklaringen finnas i den postkoloniala teorin. Det som enligt mina slutsatser ter sig mest sannolikt är en kombination av den postkoloniala teorin och ett paradigmliknande fenomen. Med andra ord, de tankar som härstammar ur den koloniala tidens beroendeförhållanden och de efterkommande relationerna mellan forna kolonier och forna kolonialherrar har i symbios med paradigmliknande fenomen som spridits genom lärarutbildningar och ämnesstudier inom historia och som påverkat hur läroböcker skall författas.

Just den detaljen att det religiösa betydelse i muslimernas liv trappats ner i de senare läroböckerna gör att jag drar slutsatsen att den postkoloniala teorin spelat in en aning i hur läroböckerna blev. Sverige som ett land i Västvärlden torde rimligtvis påverkats av de fenomen och tankar som gett upp hov till en postkolonial idédebatt såsom i Västerlandet i övrigt. I och med bör denna syn där religionen tillskrivs stort utrymme vara ett bevis för att denna teori stämmer in på läroböckerna. Dock minskar detta över tid för att till slut nästan ha försvunnit i de nyaste böckerna. Detta gör att den postkoloniala erans konventioner främst kan anses vara en form av tillstånd inom de svenska läroböckernas diskurs eftersom deras utrymme förändras och deras inflytande minskas genom att det blir en mer objektiv framställning med betydligt färre uttryck och meningar som kan anses lägga värdering på de medeltida muslimernas samhälle. Detta gör att de regelsystem som Foucault talade om förändras i och med att andra fakta tillåts komma till uttryck i böckerna. Att regelsystemen förändras är inget nydanande i och med att detta identifierades av Foucault när han kallade dem för dynamiska.¹²² Det är snarare det faktum att de faktorer som tar sig uttryck i böckerna som kan kopplas till den postkoloniala erans fördomar och förutfattade meningar blir färre och de eventuella maktförhållanden som varit tydliga i de äldre böckerna blir alltmer vaga och i de nyare böckerna ter det sig väldigt troligt att sådana uttryck för den gamla diskursen har förminskats i och med att värderingar minskar och texten ter sig mer objektiv. Detta gör

¹²⁰ Hourani, *De arabiska folkens historia*, 290f.

¹²¹ Loomba, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, 22.

¹²² Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 358.

att den postkoloniala teorin i resultatet av min undersökning mer ter sig som ett tillstånd inom det regelsystem som har styrt svenska läroböcker och inte en akademisk teori som kan skönjas i alla böcker.

Det paradigmliknande fenomenet tar sig uttryck i hur lika böckerna faktiskt är och att synen är så lik i de olika böckerna från samma årtionde. Trots att Odéns definition av en paradigm främst riktar sig till att förklara fenomen inom en grupp forskare. Odén definierar ett paradigm som den samlade uppsättning av tankar och värderingar som finns hos en grupp forskare.¹²³ Därför kan den definitionen inte användas eftersom alla som skrivit läroböckerna inte är forskare utan en hel del av har haft andra yrken. Trots detta har jag skönjt någon form av paradigm bland läroboksförfattare eftersom böckerna är så lika varandra på flera punkter. Hur ursprunget och spridningen till detta paradigm är svårt att säga, men den troligaste förklaringen är att den har sitt ursprung på utbildningar som har med skolan att göra, såsom lärarseminarium eller senare års lärarutbildningar. Idag ser det ut som så att de som är framtidens docenter och lektorer på universitet läser sina ämnen tillsammans med de som skall bli lärare inom ämnet. Detta gör att samma attityder och metoder får sin spridning i denna miljö och sprids till både den framtida skolan och till forskare. Med detta som utgångspunkt är det inte konstigt att det ser ut som det gör i resultatet i och med att de idéer och attityder som funnits inom skolans värld sprids vidare genom läroböckerna.

3.3.2 Tidigare forskning

Nu är det dags att koppla mina egna resultat till den tidigare forskning som är gjord på svenska läroböcker i historia tidigare.

När det kommer till Långströms avhandling *Författarröst och Lärobokstradition* stämmer det han kom fram till om författarna. De flesta är män som inte var akademiker i hela sitt liv. Även när det kommer till läroböckernas utformande stämmer det han kom fram till. Det som sagts i läroböckerna om medeltidens muslimer är i mångt och mycket oförändrat. Teman som handel, kultur och vetenskap finns med i nästan alla böcker. Det är hur muslimerna framställs med fokus på religionen som har förändrats över åren.

Nästa avhandling som behandlar ämnen är Andolfs *Historien på gymnasiet: undervisning och läroböcker 1820-1965*. Även om Andolfs undersökning är lite till åren kommen och den endast tangerar min avgränsning kan den ändå vara relevant att ta i beaktande. Den utvecklingen han hävdade fanns i läroböckerna fortsätter och böckerna blir än mer inriktade på att objektivt förmedla empiri under resterande delen av 1900-talet. Även hans slutsats att böckerna blir lättare för eleverna att ta till sig vilket också märks på layouten i böckerna där de känns mindre tunga att läsa ju senare datum de är publicerade. Detta tyder på att Andolfs slutsatser var korrekta och att utvecklingen fortsatt även under perioden efter hans undersökning. Även resultaten av min analys av språkbruket stämmer med Andolfs slutsatser. I och med att persongalleriet minskar ju yngre böckerna är och böckerna får ett enklare språk med mer fokus på att förmedla stora samhällshändelser följer det Andolfs slutsatser angående hur utvecklingen av läroböcker sett ut, trots att avhandlingen vid dags dato har en del år på nacken.

Angående Holméns avhandling *Den politiska läroboken: bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svenska och finländska läroböcker under kalla kriget* har jag inte funnit någonting i böckerna som stödjer hans slutsatser, men däremot inte heller någonting som motsäger den i och med att jag endast har analyserat innehållet i läroböckerna och inte någonting runt omkring.

När det kommer till Ammerts avhandling *Det osamtidigas samtidighet* har jag inte lyckats se att hans tankar om de olika tidsperioderna inom läroböcker har fått stöd i de

¹²³ Åmark (red.), *Teori- och metodproblem i modern svensk historieforskning: en antologi*, 40.

delar av läroböcker jag har undersökt. Dock har jag som nämnts tidigare endast undersökt ett fåtal sidor i varje bok och inte fokuserat på hur det är berättat i boken utan vilken syn som framkommer. Däremot säger han även att läroböckerna har sin utgångspunkt i samtiden vilket är tydligt i och med att läroplaner och läroböcker förändras i takt med attityder och tankar i samhället i övrigt.

4 Slutsatser

Jag har nu presenterat resultatet av min undersökning och den analys jag har gjort av detta resultat. Det jag har kommit fram till är att det inte har hänt så mycket med synen på medeltidens muslimer som jag har förväntat mig. Det har igenom åren i böckerna slutat fokuseras så mycket på religionen islams makt över människor och istället har en förklaring till speciellt expansionen på 600- och 700-talet som är realpolitiskt grundad framkommit i de senare böckerna. Det har även skett en liten förändring i att samhällets delar har breddats i och med att fattiga och kvinnor fått en plats i historien, dock framkommer detta endast i ett fåtal böcker så det går inte att säga att det är en bestående förändring. Den förändring i språkbruk som jag har funnit går inte att koppla till förändringen i attityden till muslimer utan detta grundar sig snarare i att en förändring i språkbruket har inträffat i hela svenska språket sedan 1950-talet.

5 Sammanfattning

Jag har i min magisteruppsats gjort en undersökning angående hur synen på medeltidens muslimer tagit sig uttryck i tjugoen stycken svenska läroböcker som är utgivna mellan åren 1954 och 2012. Jag har även analyserat det språkbruk som använts i böckerna. Jag har använt mig av en diskursanalys och utgått från ett postkolonialt perspektiv. Det jag har tagit reda på är att synen har förändrats, från att ha varit en värderande beskrivning av muslimerna med en tendens att förklara den snabba expansionen under 600- och 700-talen med religiös fanatism, till att under de senare årtiondena snarare förklaras med en befolkningsökning på Arabiska halvön som gjorde att människorna krävde mer odlingsbar mark med en kombination av den samlande kraft som islam faktiskt hade på människorna. Att denna värderande syn försvinner kopplar jag till Andolfs avhandling som säger att detta är ett fenomen som generellt sett finns i läroböcker i historia och till den postkoloniala teorin eftersom detta var vid en tid då Västvärldens makter fortfarande utövade politisk kontroll över delar av Mellanöstern. De postkoloniala tankarna märks främst genom att det generaliserande och fokus på religionen som framkommer i de tidigare böckerna, men sedan försvinner i de senare. Detta visar på att postkoloniala teorin tar sig form av ett tillstånd som blir vagare över tid inom de svenska läroböckerna.

Ser vi till möjlig vidare forskning på området skulle detta kunna ses på attityden till muslimer under den tidigmoderna eran, det vill säga efter år 1500 där min undersökning tar slut för att se om attityden till dessa muslimer är likadan eller om den skiljer sig i och med att det osmanska riket under denna tid var ett reellt hot mot Centraleuropa.

6 Referenser

Källmaterial:

Almgren, Hans, Bergström, Börje & Löwgren, Arne, *Alla tiders historia. 1b*, 1. uppl., Gleerup, Malmö, 2011

Ander, Gunnar (red.), *Historia för gymnasieskolans sociala linje. 2*, 2. uppl., 2. tr., Esselte studium, Stockholm, 1976[1973]

Andersson, Lars M. & Oredsson, Sverker (red.), *I historiens spegel: långa linjer och tvärsnitt*, Akademiförl., Göteborg, 1995

Bergström, Börje, Almgren, Hans & Löwgren, Arne, *Alla tiders historia. Grundbok i historia för gymnasieskolans humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer*, 3. uppl., LiberLäromedel, Stockholm, 1985

Bergström, Börje & Håkansson, Ivar, *Historia på egen hand: läromedelssystem för gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer ... 1, Världen under åtta sekler*, 4. tr., LiberLäromedel, Stockholm, 1976[1972]

Bergström, Börje, Löwgren, Arne & Almgren, Hans, *Alla tiders historia: A : grundbok för gymnasiets A-kurs*, 1. uppl., Gleerup, Malmö, 1996

Bäcklin, Martin, *Allmän historia för gymnasiet*, Almqvist & Wiksell/Geber, Stockholm, 1954

Elm, Sten & Thulin, Birgitta, *Epok: historia. Kurs A*, 1. uppl., Interskol, Malmö, 2000

Hagnell, Axel, Granfelt, Helge & Olander, Gunnar, *Berättelser och bilder ur världshistorien. D. 2, Kyrkan blir en makt i staten - medeltidens feodalsamhälle. Den nya tiden kommer med nya tankar*, Skolförl. Gävle, Gävle, 1954

Hildingson, Lars (red.), *Fyra epoker: lärobok i historia för gymnasiet åk. 1*, Natur och Kultur, Örebro, 1969

Kavaleff, Carl, Levén-Anderson, Ulla & Ahlefeld-Vejde, Maria von, *Historia för gymnasiet. 1, Årskurs 1*, Biblioteksförl., Stockholm, 1969

Långström, Sture, *Historia. 1b, Den lilla människan och de stora sammanhangen (inklusive Historia 1a2)*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012

Människans vägar. 1, Från folkvandringstiden till industrialismen, 1. uppl., Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1993

Nyström, Hans, *Perspektiv på historien. Plus / Hans Nyström, Lars Nyström, Örjan Nyström*, 1. uppl., Gleerups, Malmö, 2011

Nyström, Hans & Nyström, Örjan, *Perspektiv på historien A*, 1. uppl., Gleerup, Malmö, 2001

- Rönnqvist, Carina & Markusson Winkvist, Hanna, *Historiens ansikte. [A]*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009
- Sandberg, Robert (red.), *Epos: historia : för gymnasieskolans kurs A och B*, 1. uppl., Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1996
- Söderlund, Ernst, Johannesson, Gösta & Seth, Ivar, *Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet.*, Sv bokförl., Stockholm, 1958
- Tham, Wilhelm, Kumlien, Kjell & Lindberg, Folke, *Folkens historia: lärobok för gymnasiet. 1, 2. tr.*, Stockholm, 1967
- Tägil, Sven & Graninger, Göran (red.), *Historia i centrum och periferi. D. 1, Högmedeltiden till franska revolutionen*, Esselte studium (Uniskol), Lund, 1973
- Westin, Gunnar T. (red.), *Människans historia: lärobok i historia för gymnasieskolan. 1, Natur och kultur*, Stockholm, 1990
- Referenslitteratur:**
- 1940 års skolutredning, *1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 9, Gymnasiet*, Stockholm, 1947
- 1960 års gymnasieutredning, *1960 års gymnasieutredning. 5, Läroplan för gymnasiet*, Ecklesiastikdep., Stockholm, 1963
- Andolf, Göran, *Historien på gymnasiet: undervisning och läroböcker 1820-1965*, Esselte Studium, Diss. Uppsala : Univ., Stockholm, 1972
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 3., [utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012
- Craig, Albert M. (red.), *The heritage of world civilizations*, 9th ed., combined vol., Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ, 2011
- Esposito, John L., *Islam: den raka vägen*, 2., [rev. och uppdaterade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011
- Gandhi, Leela, *Postcolonial theory: a critical introduction*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1998
- Holmén, Janne Sven-Åke, *Den politiska läroboken: bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svenska och finländska läroböcker under kalla kriget = Political textbooks : the depiction of the USA and the Soviet Union in Norwegian, Swedish, and Finnish schoolbooks during the cold war*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2006, Uppsala, 2006
- Hourani, Albert, *De arabiska folkens historia*, Alhambra, Furulund, 1992
- Huntington, Samuel P. & Sjöwall Trodden, Katarina, *Civilisationernas kamp: mot en ny världsordning*, Atlantis, Stockholm, 2006

Loomba, Ania, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält, 2.*, [omarb. och utvidgade] uppl., Tankekraft, Stockholm, 2008

Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011, Skolverket, Stockholm, 2011

Läroplan för gymnasiet., 6. tr., Stockholm, 1970

Nilsson, Roddy, *Foucault: en introduktion*, Égalité, Malmö, 2008

Quinn, Frederick., *The sum of all heresies: the image of Islam in Western thought*, Oxford University Press, Oxford, 2008

Said, Edward W., *Orientalism*, Penguin, London, 2003[1979]

Samhällsvetenskapsprogrammet. Programmål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer. Skolverket, Stockholm, 1994

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2000

Åmark, Klas (red.), *Teori- och metodproblem i modern svensk historieforskning: en antologi*, LiberFörlag, Stockholm, 1981

Internetkällor:

TT: Jihadistiska Isis utropar kalifat. *Dagens Nyheter*, <http://www.dn.se/nyheter/varlden/jihadistiska-isis-utropar-kalifat/>. Hämtat 2014-10-17.